

Trendrapport Vlaamse arbeidsmarkt 2010

De Vlaamse arbeidsmarkt klimt uit het dal

Wim Herremans
Wouter Vanderbiesen
Raf Boey
Stijn Braes

Een onderzoek in opdracht van de Vlaamse minister van Financiën, Begroting, Werk, Ruimtelijke Ordening en Sport, in het kader van het VIONA-onderzoeksprogramma

<p>Deze publicatie kwam tot stand met steun van het Europees Sociaal Fonds. Het ESF stelt middelen ter beschikking voor initiatieven die bijdragen tot meer en betere jobs voor meer mensen.</p> <p>Ontdek de werking in Vlaanderen via www.esf-agentschap.be.</p> 	<p>Kernthema's ESF 2007-2013</p> <ul style="list-style-type: none"> Talenten activeren Arbeidskansen geven Ondernemen met mensen <div></div>
--	--

Herremans, W., Vanderbiesen, W., Boey, R. & Braes, S.

Tendrapport Vlaamse arbeidsmarkt 2010.

Wim Herremans, Wouter Vanderbiesen, Raf Boey & Stijn Braes – Leuven: Katholieke Universiteit Leuven. Steunpunt Werk en Sociale Economie / Brussel: Vlaamse Gemeenschap. Departement Werk en Sociale Economie, 2010, 69p.

ISBN-97 890-8873-060-3

Copyright (2010)

Steunpunt Werk en Sociale Economie
Parkstraat 45 bus 5303 – B-3000 Leuven
T:32(0)16 32 32 39 - F:32(0)16 32 32 40
steunpuntwse@econ.kuleuven.be
www.steunpuntwse.be

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, micro-film of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

No part of this report may be reproduced in any form, by mimeograph, film or any other means, without permission in writing from the publisher.

INHOUDSOPGAVE

Inhoudsopgave.....	IV
Lijst tabellen	V
Lijst figuren.....	VI
Inleiding. De Vlaamse arbeidsmarkt klimt uit het dal.....	8
Hoofdstuk 1. Heropleving economie en arbeidsmarkt.....	8
1.1 De Belgische economie: van crisis naar broos herstel	8
1.2 Heropleving van de Vlaamse arbeidsmarkt	11
1.3 Conclusie	19
Hoofdstuk 2. Kantelmoment in de werkloosheid bereikt	20
2.1 De evolutie van de werkloosheid doorheen de crisis	20
2.2 Jeugdwerkloosheid in het vizier	26
2.3 Conclusie	30
Hoofdstuk 3. Stroomopwaarts, trends op de Vlaamse vacaturemarkt	31
3.1 Meten is weten. Statistieken over de Vlaamse vacaturemarkt.....	31
3.2 Evoluties op de VDAB-vacaturemarkt	31
3.3 Herlancering van de vacaturemarkt in de beroepsgroepen	35
3.4 Arbeidsreserve en spanning	40
3.5 Conclusie	42
Hoofdstuk 4. Tewerkstelling trekt weer aan	44
4.1 De tewerkstelling in de hoofdsectoren in tijden van crisis	44
4.2 De sectorale tewerkstellingsevolutie nader bekeken.....	47
4.3 In welke sectoren trekt de vacaturemarkt terug aan?.....	52
4.4 Gevolgen van de crisis niet voor elk type werknemer gelijk	53
4.5 Conclusie	58
Hoofdstuk 5. Van Lissabon naar EU 2020.....	59
5.1 Ongelijke tol van de economische crisis	59
5.2 Van Lissabon naar EU 2020	61
5.3 Een slecht rapport voor Lissabon, gaan we voor EU 2020 beter doen?	64
5.4 Conclusie	67
Bibliografie	68

LIJST TABELLEN

Tabel 1.1	Evolutie van het aantal werknemers en het arbeidsvolume (VTE) bij RSZ (Vlaams Gewest; 2008-I tot 2010-II).....	18
Tabel 2.1	Evolutie van het gemiddeld aantal niet-werkende werkzoekenden en van de werkloosheidsgraad* in de gewesten (2008-2010, gemiddelde januari - oktober)	22
Tabel 2.2	Evolutie van het gemiddeld aantal niet-werkende werkzoekenden volgens persoonskenmerken (Vlaams Gewest; 2008 – 2010, gemiddelde januari - oktober)	23
Tabel 2.3	Gemiddelde maandelijkse uitstroom van niet-werkende werkzoekenden naar werk en de kans op werk volgens persoonskenmerken (Vlaams Gewest, 2008-2010, gemiddelde januari - juni).....	25
Tabel 2.4	Werkloosheidsgraden volgens leeftijd en onderwijsniveau (Vlaams Gewest, 2008-2009)	27
Tabel 2.5	Werkloosheidsgraden volgens leeftijd en onderwijsniveau (Vlaams Gewest, België, Nederland & Frankrijk; 2009)	29
Tabel 3.1	Evolutie van het gemiddeld aantal openstaande VDAB-vacatures per beroepsgroep (Vlaams Gewest, 2008-2010, gemiddelde januari - oktober)	36
Tabel 3.2	Gemiddeld aantal openstaande VDAB-vacatures per beroepsgroep en ervaringsvereiste (Vlaams Gewest, 2008 en 2010, gemiddelde januari - oktober)	39
Tabel 3.3	Evolutie spanningsratio* per beroepsgroep (Vlaams Gewest, 2008 en 2010, gemiddelde januari - oktober).....	42
Tabel 4.1	Evolutie van het aantal werknemers bij RSZ in de hoofdsectoren (Vlaams gewest, 2008-I tot 2010-II)	46
Tabel 4.2	Evolutie van het aantal werknemers en arbeidsvolume (VTE) bij RSZ naar WSE-sector (Vlaams gewest, 2010-I en evolutie 2008-I tot 2010-I).....	51
Tabel 4.3	Evolutie van het aantal ontvangen VDAB-vacatures naar sector (Vlaams Gewest; 2008, 2009 en 2010, gemiddelde januari - oktober).....	53
Tabel 4.4	Evolutie van het aantal werknemers en het arbeidsvolume (VTE) bij RSZ naar profielkenmerken (Vlaams gewest, 2010-I en evolutie 2008-I tot 2010-I)	57
Tabel 5.1	Werkzaamheidsgraad (15-64 jaar) naar achtergrondkenmerken (Vlaams Gewest, 2007-2009)	61
Tabel 5.2	Werkzaamheidsgraad (20-64 jaar) naar achtergrondkenmerken (Vlaams Gewest en EU-27)	63
Tabel 5.3	Werkzaamheidsvooruitzichten 2020: werkzaamheidsgraad (Vlaams Gewest)	66
Tabel 5.4	Werkzaamheidsvooruitzichten 2020: aantal werkenden (Vlaams Gewest)	66

LIJST FIGUREN

Figuur 1.1	Procentuele kwartaal- en jaargroei van het bruto binnenlands product (België en EU-27; 2008-I tot 2010-III).....	9
Figuur 1.2	Trendindex* van de uitzendactiviteit (België), bedrijfsoprichtingen, bedrijfsfalingen, tijdelijke werkloosheid en ontvangen VDAB-vacatures (Vlaams Gewest) (januari 2007 – oktober 2010)	12
Figuur 1.3	Procentuele jaargroei van de kortdurige en langdurige werkloosheid (Vlaams Gewest; januari 2008 – november 2010).....	14
Figuur 1.4	Evolutie van het trendniveau van de kortdurige werkloosheid in drie crisisperiodes (Vlaams Gewest)	16
Figuur 1.5	Evolutie van het trendniveau van de langdurige werkloosheid in drie crisisperiodes (Vlaams Gewest)	17
Figuur 1.6	Procentuele jaargroei van het aantal werknemers en het arbeidsvolume (VTE) bij RSZ (Vlaams Gewest; 2008-I tot 2010-II).....	18
Figuur 2.1	Trendindex* van het aantal niet-werkende werkzoekenden in de gewesten (januari 2008 – oktober 2010; januari 2008 = 100)	21
Figuur 2.2	Kans op werk: aandeel niet-werkende werkzoekenden dat werk vindt in de loop van een maand ten opzichte van de totale groep (Vlaams Gewest, 2007-I tot 2010-III)24	
Figuur 2.3	Werkloosheidsgraad (ILO) en jeugdwerkloosheidsgraad in het Vlaams Gewest (1990-2009)	26
Figuur 3.1	Evolutie van het gemiddeld aantal openstaande VDAB-vacatures, totaal, met werkervaring en zonder werkervaring (Vlaams Gewest, 2000-2010, gemiddelde januari - oktober)	33
Figuur 3.2	Evolutie van het gemiddeld aantal openstaande VDAB-vacatures per studieniveau (Vlaams Gewest, 2000-2010, gemiddelde januari - oktober)	34
Figuur 3.3	Aandeel openstaande VDAB-vacatures waarvoor werkervaring gevraagd wordt (Vlaams Gewest, 2008 en 2010, gemiddelde januari - oktober)	37
Figuur 3.4	Evolutie gemiddeld aantal niet-werkende werkzoekenden (nwwz), gemiddeld aantal openstaande VDAB-vacatures en spanningsratio* (Vlaams Gewest, 2000-2010, gemiddelde januari - oktober).....	40
Figuur 4.1	Trendindex* van het aantal werknemers bij RSZ in de hoofdsectoren (Vlaams gewest, 2008-I tot 2010-II)	45
Figuur 4.2	Procentuele jaargroei van het aantal werknemers bij RSZ in de hoofdsectoren (Vlaams gewest, 2008-I tot 2010-II).....	46
Figuur 4.3	Evolutie van het aantal werknemers en het arbeidsvolume (VTE) bij RSZ naar WSE-sector (Vlaams gewest, 2008-I tot 2010-I) (voor de beschrijving van de sectoren bij de lettercodes, zie tabel 4.2)	50

Figuur 4.4	Evolutie van het aantal werknemers en het arbeidsvolume (VTE) bij RSZ naar profielkenmerken (Vlaams gewest, 2008-I tot 2010-I)	56
Figuur 5.1	Trendniveau* van de werkzaamheidsgraad (15-64 jaar) (België en de gewesten, EU-27; 2000-I – 2010-II)	59
Figuur 5.2	Werkzaamheidsvooruitzichten tot 2020, voor 20- tot 64-jarigen (Vlaams Gewest)	65

INLEIDING. De Vlaamse arbeidsmarkt klimt uit het dal

In het Trendrapport Vlaamse arbeidsmarkt staan we gewoontegetrouw stil bij de recente en te verwachten evoluties op de Vlaamse arbeidsmarkt. Tot voor enkele maanden stonden alle socio-economische barometers nog op onweer en werd voor 2010 de rampspoed afgekondigd. De realiteit lijkt anders uit te draaien. Alles wijst er op dat het dieptepunt van de economische crisis achter ons ligt en dat we op een punt van herstel gekomen zijn. De jobcreatie kwam sneller op gang dan verwacht en ook de werkloosheid herpakt zich sneller dan bij vorige crisissen. De duurzaamheid van deze remonte zal echter de komende maanden moeten blijken. De financieel-economische crisis heeft eerder al duidelijk gemaakt dat het tij snel kan keren.

In een eerste hoofdstuk geven we een overzicht van de economische groei(voorspellingen), enkele conjunctuurindicatoren en de globale trends inzake Vlaamse werkloosheid en jobcreatie. In de volgende hoofdstukken bieden we meer diepgaande analyses over de toestand en ontwikkelingen in de (jeugd)werkloosheid, de trends op de Vlaamse vacaturemarkt, de tewerkstellingsevolutie in de sectoren en de evolutie van de werkzaamheidsgraad, met eveneens een vooruitblik naar 2020.

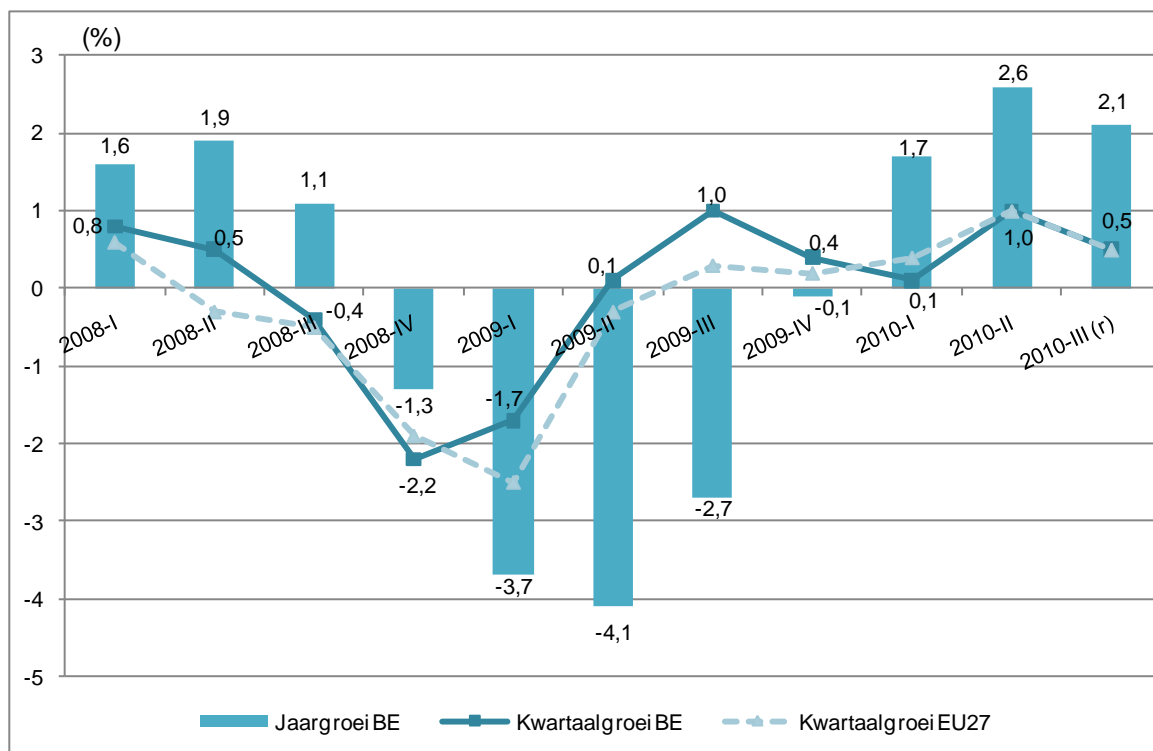
HOOFDSTUK 1. Heropleving economie en arbeidsmarkt

In dit hoofdstuk staan we eerst stil bij de economische groeicijfers die het verloop van de recessie duiden. Aan de hand van de belangrijkste conjunctuurindicatoren, de werkloosheids- en tewerkstellingsevolutie bekijken we vervolgens hoe de Vlaamse arbeidsmarkt de crisis stilaan de rug toe keert.

1.1 De Belgische economie: van crisis naar broos herstel

Een (terug)blik op de crisis in termen van economische groei

Net als elders in de wereld werden ook België en Vlaanderen geconfronteerd met de zwaarste economische crisis van de voorbije decennia. De conjunctuurvertraging werd reeds ingezet in 2007, maar sloeg vooral hard toe vanaf de tweede helft van 2008. Vanaf de tweede helft van 2009 werden opnieuw (voorzichtige) positieve kwartaalcijfers genoteerd. In het eerste en vooral het tweede en derde kwartaal van 2010 lijkt het economisch herstel zich door te zetten. Dit alles blijkt duidelijk uit figuur 1.1 waarin de groei van het Belgisch bruto binnenlands product (bbp) wordt uiteengezet en vergeleken met het groeiritme in de Europese Unie.

Figuur 1.1 Procentuele kwartaal- en jaargroei van het bruto binnenlands product (België en EU-27; 2008-I tot 2010-III)

Opmerking: Belgische cijfers voor het derde kwartaal 2010 gebaseerd op flash raming NBB

Bron: NBB, Eurostat (Bewerking Steunpunt WSE / Departement WSE)

Na een groeivertraging in het tweede kwartaal van 2008 bereikte de kwartaalgroei van het Belgisch bruto binnenlands product in het vierde kwartaal van dat jaar een dieptepunt (-2,2% ten opzichte van het voorgaande kwartaal). In het eerste kwartaal van 2009 viel de daling iets terug (-1,7%). In het daaropvolgende kwartaal stabiliseerde de economische kwartaalgroei (+0,1%) om vervolgens in het derde kwartaal van 2009 verder uit de rode cijfers te kruipen (+1,0%). Ook in 2010 worden positieve kwartaalcijfers voorgelegd, met enkel een kleine dip in het eerste kwartaal van 2010.

Gemiddeld in Europa sloeg de crisis sneller en harder toe. De gemiddelde economische groei in EU-27 ging in het tweede kwartaal van 2008 voor het eerst onder nul en kende vervolgens vijf opeenvolgende kwartalen met een negatieve kwartaalgroei. Na een (bijna) herstel van de Europese economie in het tweede kwartaal van 2009 (-0,2%), kon Europa vanaf het derde kwartaal van 2009 ook opnieuw positieve cijfers voorleggen (+0,3%). In het eerste kwartaal (+0,4%) en – vooral – tweede kwartaal (+1%) van 2010 werden deze Europese groeicijfers nog verder opgekrikt. Hoewel het Belgische groeipad in de loop van 2009 positiever verliep dan het Europese, was de economische kwartaalgroei in het eerste kwartaal van 2010 in ons land iets gematigder dan in Europa. In het tweede en derde kwartaal van 2010 lagen de Belgische en Europese groeicijfers op hetzelfde niveau.

Vergelijken we de groei van het Belgisch bruto binnenlands product op jaarbasis (ten opzichte van hetzelfde kwartaal een jaar eerder) dan liep het gecumuleerd economisch deficit op tot maar liefst -4,1% in het tweede kwartaal van 2009 (balkjes in figuur 1.1). De twee daaropvolgende kwartalen zwakte de negatieve jaargroei af tot respectievelijk -2,7% en -0,1%. In het eerste kwartaal van 2010 konden we na een lange periode van negatieve groei terug een positief cijfer neerleggen (+1,7%). In het tweede en derde kwartaal liep dit nog verder op (respectievelijk +2,6% en +2,1%).

Gegeven de omvang van de economische recessie bleef de daling van de Belgische werkgelegenheid in 2009 echter vrij beperkt. Een tijdelijke, forse terugval van de arbeidsproductiviteit en ar-

beidsduur, onder meer door het systeem van tijdelijke werkloosheid, vervulde een belangrijke bufferfunctie tegen de dalende werkgelegenheid. Zo bleef volgens de federale economische instellingen de nettodaling van de werkgelegenheid in 2009 beperkt tot -0,4%. Uitgedrukt in aantal uren daalde het arbeidsvolume daarentegen met -1,8% (INR/FPB, 2010; NBB, 2010a; NBB, 2010b).

Ook het conjunctuurklimaat in België vertoont, na enkele aarzelingen in het voorjaar van 2010, opnieuw tekenen van herstel, zo blijkt uit de conjunctuurenquêtes van de Nationale Bank van België. Van april 2009 tot april 2010 verstevigde het ondernemersvertrouwen zich maand na maand (NBB, 2010c), maar in mei verslechterde het ondernemersvertrouwen terug, en dit voor het eerst sinds maart 2009. In juni 2010 ging het ondernemersvertrouwen bovendien nog wat sterker achteruit (NBB, 2010d). De cijfers voor de laatste maanden wijzen echter opnieuw op een verbetering van het ondernemersvertrouwen en een verder herstel van de Belgische economie. In november nam het ondernemersvertrouwen voor de vijfde maand op rij toe (NBB, 2010e).

En wat brengt de toekomst?

De economische kentering lijkt ingezet en de voorspellingen voor het economische groeipad van ons land zijn gematigd positief. Op basis van de economische vooruitzichten van september '10 van het Federaal Planbureau en de Nationale Bank zouden we in België een gemiddelde jaargroei kunnen optekenen van +1,8% in 2010 en +1,7% in 2011 (FPB, 2010; INR/FPB, 2010; NBB, 2010a). In de meest recente economische projecties van de Nationale Bank (begin december '10) werden deze groeiverwachtingen verder in positieve zin bijgesteld: in 2010 zou de groei van het bbp uitkomen op +2,1% en in 2011 op +1,8%. Het verwachte groeipercentage voor 2010 stijgt hiermee boven dat van de eurozone uit (geraamd tussen +1,6% en +1,8% in 2010, en tussen +0,7% en +2,1% in 2011) (NBB, 2010b). Ook de OESO, het IMF en de Europese Commissie komen tot een iets sterkere economische groei in ons land in vergelijking met de Eurozone (SVR, 2010a). Op middellange termijn zou de economische groei zijn historische trend benaderen (gemiddeld +2,3% per jaar tijdens de periode 2012-2015).

Ondanks de zwaarte van de economische schok in 2009 bleef de Belgische arbeidsmarkt goed overeind. De afname van de werkgelegenheid bleef niet enkel beperkt, ze was ook van korte duur. In totaal nam de werkgelegenheid tussen eind 2008 en eind 2009 met 38 400 banen af, een verlies dat in de eerste twee kwartalen van 2010 al aardig gecompenseerd werd, terwijl algemeen werd verwacht dat de arbeidsmarkt verder zou afkabbelen. Volgens nieuwe – opnieuw meer gunstige – projecties van de Nationale Bank van België zouden in 2010 netto 56 600 banen worden gecreëerd en in 2011 nog eens 15 000 (NBB, 2010b). Op basis van eigen berekeningen op de laatste (geraamde) gegevens van de RSZ – de zogenaamde ‘snelle ramingen’ – komen we voor de eerste twee kwartalen van 2010 alvast uit op een toename van ruim 24 000 loontrekkende arbeidsplaatsen (+0,7%) (RSZ, 2010).

Rekening houdend met de toename van het aantal mensen die zich op de arbeidsmarkt aanmelden, kan de werkgelegenheidscreatie echter niet voorkomen dat de Belgische werkloosheidsgraad in 2010 verder zal oplopen: van 7,9% in 2009 tot 8,5% in 2010. In 2011 zou deze zich ongeveer op hetzelfde niveau stabiliseren (NBB, 2010b).

Ook de projecties voor Vlaanderen zijn gematigd positief. De economische neergang was in Vlaanderen weliswaar sterker dan in de andere gewesten (daling van het bbp met -3,3% in 2009 ten opzichte van -2,5% in Brussel en -2,7% in Wallonië), de economische heropleving zou in Vlaanderen op haar beurt het krachtigst zijn. In 2010 zou de economische groei +1,6% bedragen ten opzichte van +1,3% in de twee andere gewesten (SVR, 2010b). Gezien het hier nog om een niet-bijgestelde raming gaat is dit mogelijk nog een lichte onderschatting. In 2011 wordt de groei in het Vlaams Gewest op +1,9% geraamd ten opzichte van +1,5% in het Waals Gewest en +1,4% in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Op middellange termijn (2012-2015) zou de economische

groei van de Vlaamse activiteit met gemiddeld +2,3% ook opnieuw in de buurt liggen van het historisch gemiddelde (SVR, 2010a; SVR, 2010b).

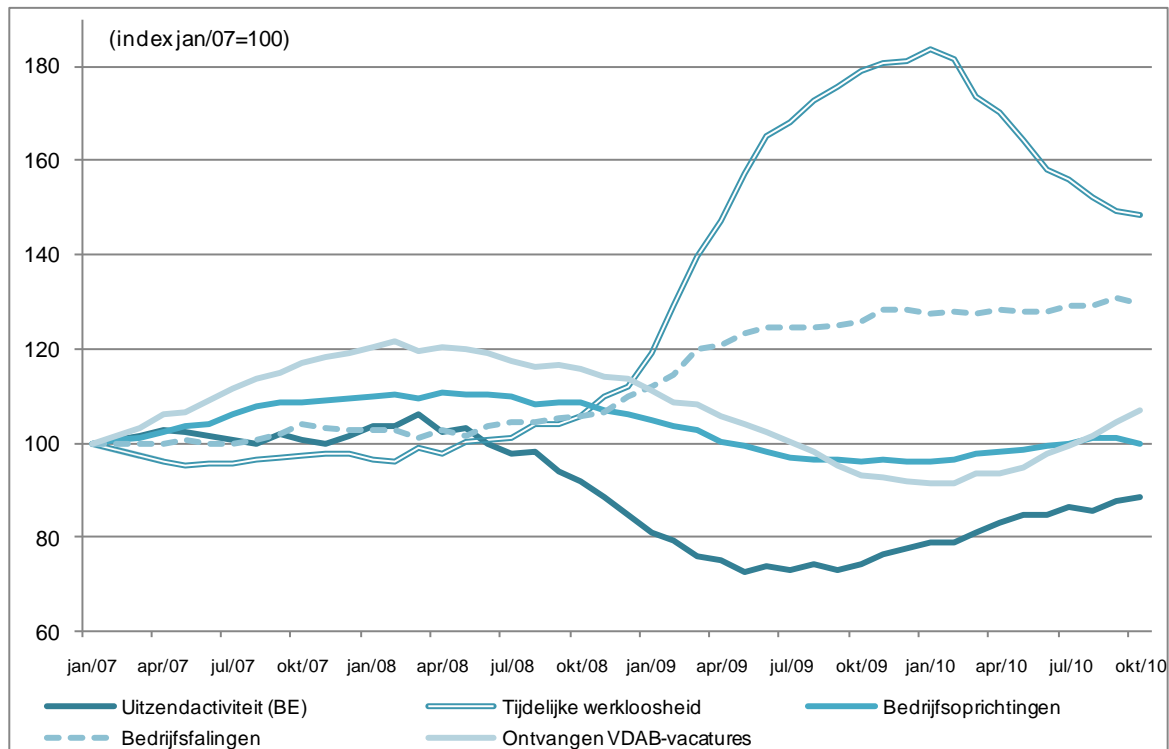
Op vlak van werkgelegenheid bleef ook in Vlaanderen, mede dankzij de anti-crisismaatregelen, het netto banenverlies in 2009 al bij al beperkt. Niettemin zal ook in 2010 en 2011, omwille van de eerder gematigde economische heropleving en de vertraagde evolutie van het aantal arbeidsplaatsen ten opzichte van het arbeidsvolume, de werkgelegenheidsgroei eerder beperkt blijven. Op basis van eigen berekeningen voor de eerste twee kwartalen van 2010 ramen we de gemiddelde groei van het aantal arbeidsplaatsen in Vlaanderen op +0,6% (+13 300 arbeidsplaatsen). Op middellange termijn (2012-2015) zou de Vlaamse werkgelegenheidsgroei rond de 1,1% bedragen, wat nauw aansluit bij de gemiddelde groei tijdens de periode 2002-2008 (SVR, 2010b).

1.2 Heropleving van de Vlaamse arbeidsmarkt

Trendindicatoren op weg naar herstel

Met de positieve kwartaalgroei vanaf het derde kwartaal van 2009 lijkt het herstel van de Belgische en Vlaamse economie ingezet. Uiteraard rest hierbij de vraag of de economische opleving zich ook vertaalt naar een (duurzaam) herstel van de Vlaamse arbeidsmarkt. In figuur 1.2 zien we waar we op dit moment in de arbeidsmarktcrisis staan aan de hand van een aantal conjunctuurgevoelige arbeidsmarktindicatoren: uitzendarbeid, tijdelijke werkloosheid, ontvangen vacatures, bedrijfsfaillissementen en bedrijfsoprichtingen. Om seizoensschommelingen uit te zuiveren, berekenen we een trendreeks voor deze indicatoren (met uitzondering van de uitzendactiviteit) door telkens een gemiddelde te nemen voor de voorbije twaalf maanden. Dit trendniveau drukken we vervolgens uit als een index met januari 2007 als referentiemaand (=100).

Figuur 1.2 Trendindex* van de uitzendactiviteit (België), bedrijfsoprichtingen, bedrijfsfalingen, tijdelijke werkloosheid en ontvangen VDAB-vacatures (Vlaams Gewest) (januari 2007 – oktober 2010)

* Trendindex: index van het trendniveau (= voortschrijdend gemiddelde van de voorbije twaalf maanden)

Bron: Federgon, RVA, Graydon, FOD Economie – Algemene Directie Statistiek, VDAB (Bewerking Steunpunt WSE / Departement WSE)

De *uitzendactiviteit* nam vanaf midden 2008 een diepe duik tot een minimumindex van 73 in mei 2009. Vanaf dan klom de uitzendactiviteit langzaam terug omhoog en was het hiermee de eerste indicator die opnieuw een opwaartse trend vertoonde. In augustus 2010 kende de uitzendsector na een jaar van bijna ononderbroken herstel echter terug een kleine dip, in belangrijke mate toe te schrijven aan de vertraging van de uitzendactiviteit van de jobstudenten (Federgon, 2010). De cijfers voor september 2010 sluiten echter weer aan bij de stijgende trend. Toch blijft de uitzendindicator met een index van 88,7 in oktober 2010, ondanks de vrij snelle inzet van het herstel nog een eind verwijderd van het precrisisniveau (index van net geen 100 in juni 2008).

De trendindex van de *tijdelijke werkloosheid* is nog sprekender. De omvang van de tijdelijke werkloosheid lag midden 2008 op een vergelijkbaar niveau met begin 2007. Gedurende de tweede jaarhelft van 2008 was er een duidelijke toename van de tijdelijke werkloosheid, en vanaf begin 2009 kende de indicator een ware explosie, met een piek in januari 2010 tot een index van 184, wat neerkomt op een trendniveau van 141 000 tijdelijk werklozen (fysieke eenheden) gemiddeld over de laatste twaalf maanden. Vervolgens zette deze index haar duik naar beneden in. In oktober 2010 daalde de trendindex van de tijdelijke werkloosheid tot het trendniveau van april 2009 (index van ongeveer 148) en telde de RVA gemiddeld over de laatste twaalf maanden 113 900 werknemers in tijdelijke werkloosheid. Dit is al 27 000 minder dan het hoogste niveau in januari 2010, maar nog bijna 32 900 tijdelijke werklozen meer dan het trendniveau van twee jaar terug in oktober 2008 (81 100 tijdelijk werklozen). Ook hier zijn de tekenen van herstel dus hoopgevend, maar moet het globale werkloosheidsniveau nog een heel eind verder naar beneden om tot het trendniveau van vóór de crisis te komen.

Hoewel de trendlijnen van de uitzendactiviteit en de tijdelijke werkloosheid in tegengestelde richting lopen, is de conclusie dezelfde. Wanneer de economische crisis toeslaat en de productieactiviteit

terugvalt, ontstaat er een surplus aan arbeidskrachten. Deze neerwaartse cyclus noopt bedrijven er toe om de arbeidsinput (tijdelijk) af te bouwen. Het niet verlengen van uitzendcontracten en het tijdelijk op non-actief zetten van werknemers via het stelsel van tijdelijke werkloosheid zijn in deze omstandigheden vaak gehanteerde strategieën (Herremans et al., 2009). Met de heropleving van de economie reageert de uitzendactiviteit en de tijdelijke werkloosheid ook als eerste positief. Bedrijven vullen de toenemende arbeidsvraag opnieuw op door hun tijdelijke werklozen terug aan het werk te zetten of een beroep te doen op uitzendkrachten om hun eerste productiviteitsstijgingen op te vangen.

Toch waren niet alle bedrijven in staat om met tijdelijke werkloosheid of andere tijdelijke maatregelen de crisis te bekampen. Dit kunnen we aflezen uit de trendreeks van het aantal *falingen* die vanaf de tweede helft van 2008 eveneens een sterke stijging vertoont. De tweede jaarhelft van 2009 vlakke het stijgingsritme terug af, om op het einde van dat jaar opnieuw een opwaartse knik te maken. Ook de eerste helft van 2010 bleef het trendniveau van de bedrijfsfalingen stabiel, maar op een hoog niveau. De laatste cijfers gaven zelfs nog een nieuwe opwaartse knik. Dit aanhoudend hoge niveau van het aantal faillissementen is onder meer te verklaren door de toename van het aantal falingen bij KMO's en bij jonge, maar tegelijk ook bij oude bedrijven (Graydon, 2010a). Bovendien is er recentelijk een belangrijke toevloed van faillissementen van bedrijven die het afgelopen anderhalf jaar bescherming zochten onder de Wet op Continuïteit van Ondernemingen¹, maar alsnog failliet gingen (Graydon, 2010b).

Na een positieve trend van de *bedrijfsoprichtingen* en de *ontvangen VDAB-vacatures* sinds 2007 sloeg ook voor deze indicatoren de tendens om in de tweede helft van 2008. Het aantal ontvangen VDAB-vacatures kende pas begin 2010 haar dieptepunt. De laatste maanden lijken de indicatoren van de bedrijfsoprichtingen en het aantal ontvangen vacatures opnieuw licht te stijgen. Vooral deze laatste indicator – de ontvangen VDAB-vacatures – is aan een mooi herstel bezig. Aan de vooravond van de crisis – in het voorjaar van 2008 – lag het trendniveau van het aantal ontvangen VDAB-vacatures op bijna 24 000 per maand (cf. gemiddelde over de laatste twaalf maanden). In januari 2010 daalde dit trendniveau tot een minimum van nog net 18 000 vacatures. In oktober 2010 bedroeg het trendniveau terug 21 100 ontvangen vacatures. Bovendien blijkt uit hoofdstuk 3 dat er ook bij de *openstaande* VDAB-vacatures sprake is van een beperkt herstel in 2010. Tussen januari en oktober 2010 telde de VDAB gemiddeld 40 600 openstaande vacatures per maand. Dit is vergelijkbaar met het niveau in 2006, maar toch nog een eind verwijderd van het precrisisniveau. Goed op weg dus, maar tegelijk ook nog een hele weg te gaan.

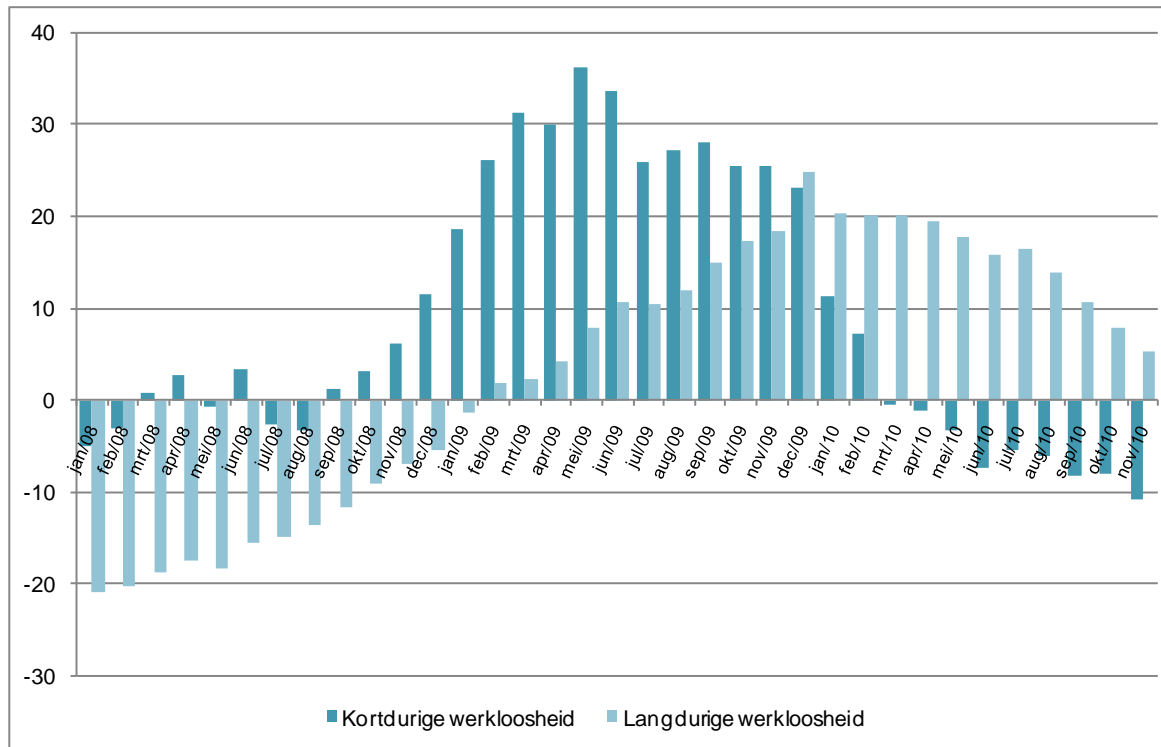
Terugval van de kortdurige werkloosheid

Op basis van de belangrijkste conjunctuur- of trendindicatoren kunnen we dus besluiten dat de Vlaamse arbeidsmarkt terug aan het heropleven is. Deze heropleving is eveneens zichtbaar in de evolutie van de *werkloosheid*. Door de economische crisis nam de Vlaamse werkloosheid de voorbije twee jaar met maar liefst +25,1% toe (zie hoofdstuk 2). In september 2010 daalde het aantal Vlaamse werkzoekenden echter voor het eerst sinds het uitbreken van de crisis (daling van -1,1% op jaarbasis). In oktober (-1,6%) en vooral november (-4,2%) werd deze daling verder gezet. De VDAB klokte in november af op 195 800 niet-werkende werkzoekenden. Bij de jongeren tot 25 jaar is de daling het sterkst (-8,7%). In de leeftijdscategorie van 25 tot 50 jaar gaat het om een terugval van -6%. De andere kant van de medaille toont evenwel nog steeds de stijgende werkloosheid bij vijftigplussers (+3,4%).

1 De Wet op Continuïteit van Ondernemingen trad in werking in april 2009 en biedt bedrijven in moeilijkheden meer mogelijkheden om te overleven en flexibele oplossingen te zoeken bij tijdelijke moeilijkheden. Dankzij deze wet, die het vroegere Gerechtelijk Akkoord vervangt, kregen bijvoorbeeld heel wat bedrijven tijdelijk uitstel van betaling aan hun schuldeisers.

Om de geleidelijke impact van de arbeidsmarktcrisis op de werkloosheid te duiden, bekijken we in figuur 1.3 de groei van de kortdurige en langdurige werkloosheid per maand, en vergelijken we telkens met dezelfde maand van het voorgaande jaar.

Figuur 1.3 Procentuele jaargroei van de kortdurige en langdurige werkloosheid (Vlaams Gewest; januari 2008 – november 2010)

Noot: kortdurige werkloosheid = niet-werkende werkzoekenden <12 maanden werkloos | langdurige werkloosheid = niet-werkende werkzoekenden ≥12 maanden werkloos

Bron: VDAB (Bewerking Steunpunt WSE / Departement WSE)

Vanaf eind 2008 schoot de jaargroei van de *kortdurige werkloosheid* de hoogte in, tot een piek in mei 2009 met een jaargroei van +36,2%. In de tweede helft van 2009 schommelde de jaargroei rond +25% om daarna, begin 2010, verder terug te vallen (tot +11,4% in januari en +7,3% in februari). Vanaf maart kon opnieuw een daling worden genoteerd van de procentuele jaargroei van de kortdurige werkloosheid. Deze daling hield ook de volgende maanden goed stand en liep in november zelfs op tot -10,8%. In november 2010 klokte de VDAB af op 108 200 kortdurig werklozen. Dit zijn er 13 100 minder dan in dezelfde maand in 2009, maar nog steeds 11 600 kortdurig werklozen meer dan in november 2008.

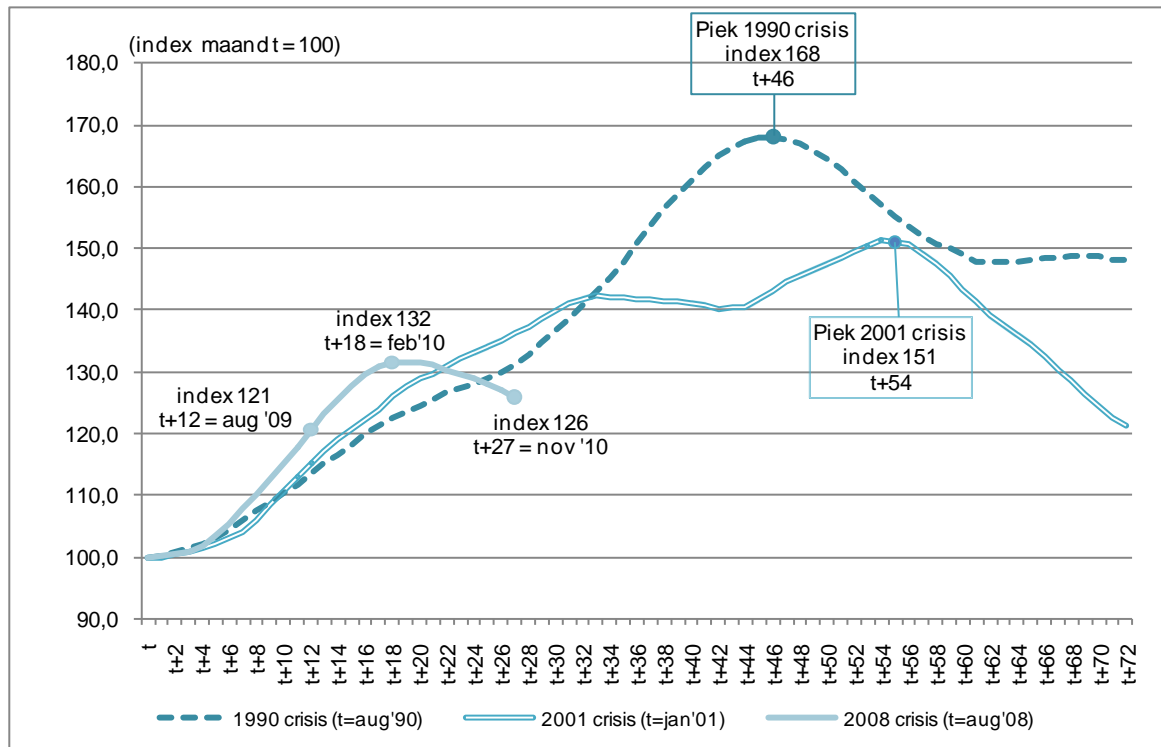
De jaarevolutie van de *langdurige werkloosheid* – langer dan een jaar – daalde nog tot eind 2008. Begin 2009 kantelde echter ook voor deze categorie werklozen de dalende trend naar een stijging van de jaargroei. Heel wat van de nieuwe werklozen in 2008 overschreden de kaap van twaalf maanden werkloosheid en stroomden door naar de langdurige werkloosheid. Geleidelijk aan liep de jaartoe name op tot +24,9% in december 2009. In januari viel de toename opnieuw iets terug tot +20,4% en ook in de daaropvolgende maanden kabbelde het groeiritme verder af, tot nog +5,3% in november 2010. In november 2010 telden we in totaal 87 600 langdurig werklozen, wat neerkomt op zo'n 4 400 werkzoekenden meer dan een jaar eerder, en nog liefst 17 400 langdurig werkzoekenden meer dan in november 2008.

Parallel aan de economische relance is dus ook de werkloosheid opnieuw aan de beterhand. Bovendien lijkt de (kortdurige) werkloosheid zich sneller te herpakken dan we zouden verwachten op basis van voorgaande crisissen. We verduidelijken dit in figuur 1.4 waar we een vergelijking maken van de trendevolutie van de kortdurige werkloosheid in drie crisisperiodes (1990-crisis, 2001-crisis en 2008-crisis). Als vertrekpunt voor de vergelijking nemen we per periode de maand met het laagste werkloosheidsniveau (van de kortdurige werkloosheid), met name de maand die voorafging aan de eerste werkloosheidstoename.² Het gaat om de maanden augustus 1990, januari 2001 en augustus 2008. Vanaf dat referentiepunt volgen we de evolutie van het trendniveau maand na maand op. Voor de 2008-crisis hebben we gegevens tot 27 maanden na het startpunt (t+27), de twee vorige crisissen volgen we op tot 70 maanden na het startpunt (t+70).

Uit figuur 1.4 blijkt dat de werkloosheid in de 2008-crisis meteen fors heeft ingezet met een stijging tot index 121 na twaalf maanden. Dit betekent dat het trendniveau van de kortdurige werkloosheid na amper één jaar (augustus 2009) reeds 21% hoger lag dan het precrisisniveau (augustus 2008). Tijdens de twee vorige crises kwam de werkloosheidsgroei trager op gang en lag de kortdurige werkloosheid na één jaar 'slechts' 14 à 15% boven het precrisisniveau. Anderzijds zijn er indicaties dat ook het keerpunt zich deze keer sneller zal aandienen. In februari 2010, na 18 maanden van werkloosheidsstijging, werd een (voorlopig) hoogtepunt bereikt op index 132: de kortdurige werkloosheid steeg tot 32% boven het precrisisniveau uit. De daaropvolgende maand (t+19) stellen we vervolgens een eerste daling vast. Met andere woorden, na anderhalf jaar van stijgende werkloosheid werd het keerpunt bereikt.

Bij de vorige crises hield de stijging veel langer aan en liep de kortdurige werkloosheid op tot een significant hoger niveau. Begin jaren '90 was het maar liefst 47 maanden wachten op de eerste daling en liep de kortdurige werkloosheid op tot 68% boven het precrisisniveau (index 168), meer dan het dubbele van de vastgestelde stijging in de 2008-crisis (+32%). Ook tijdens de 2001-crisis steeg de werkloosheid zeer hoog boven het precrisisniveau uit (index 151) en duurde het uiteindelijk meer dan vier jaar voor een structurele daling werd ingezet (t+54).

2 Concreet gaat het om de maand die voorafging aan de eerste toename van het trendniveau van de kortdurige werkloosheid. Het trendniveau is een voortschrijdend gemiddelde van 12 maanden.

Figuur 1.4 Evolutie van het trendniveau van de kortdurige werkloosheid in drie crisisperiodes (Vlaams Gewest)

Noot: t = de maand die voorafging aan de eerste toename van het trendniveau van de *kortdurige* werkloosheid (= pre-crisisniveau). Het trendniveau is een voortschrijdend gemiddelde van 12 maanden.

Bron: VDAB (Bewerking Steunpunt WSE / Departement WSE)

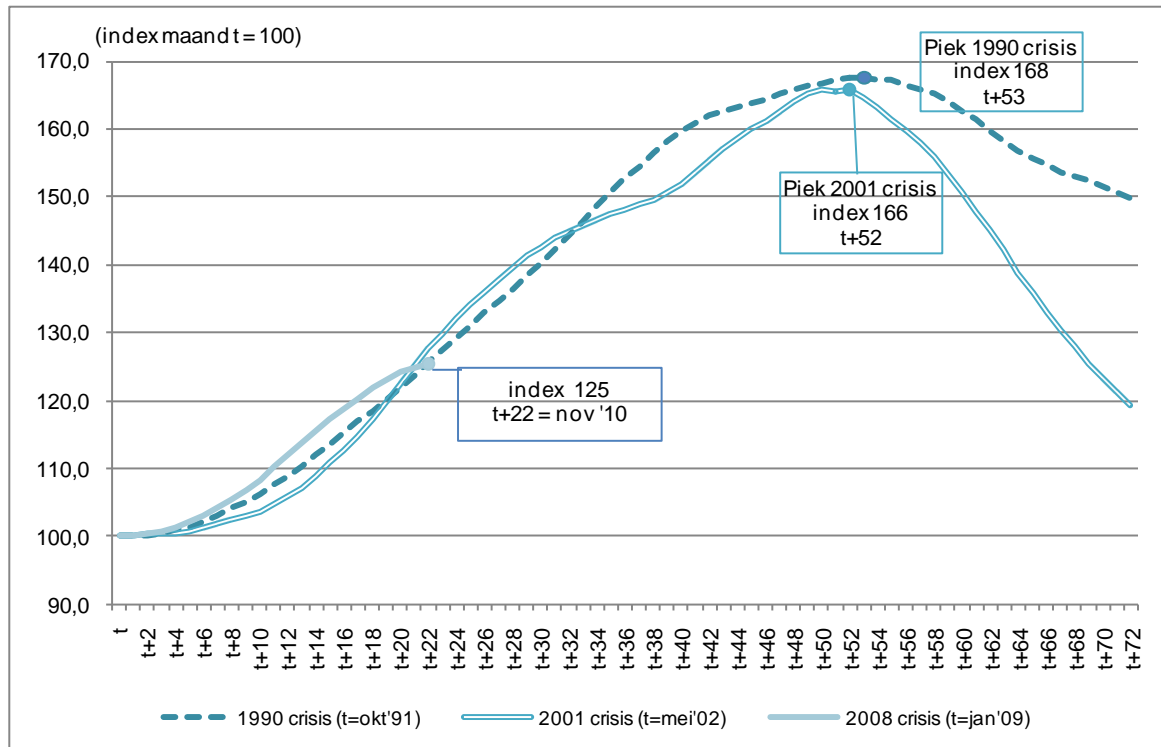
De huidige werkloosheidstijging was in eerste instantie forser dan tijdens de vorige crises, maar vandaag stellen we eveneens vast dat ook de daling zich in een vroeger stadium aankondigt. Al moeten we voorzichtig blijven. Ook de 2001-crisis kende een eerste daling na 33 maanden van werkloosheidstijging. Dit herstel was echter van korte duur en 10 maanden later begon de kortdurige werkloosheid opnieuw te stijgen tot een aanzienlijk hoger niveau dan de eerste piek (index 151). Uit de cijfers voor de komende maanden zal moeten blijken of de daling die we vandaag vaststellen kan worden gehandhaafd.

De daling van de kortdurige werkloosheid is op twee manieren te verklaren. Enerzijds werd door de heropleving van het economische klimaat gedurende de laatste maanden de instroom in de werkloosheid ingeperkt. Er vallen minder ontslagen en een deel van de kortdurige werklozen geraakt al terug aan de slag. Zij kunnen vaak nog recente school- of werkervaring voorleggen waardoor zij – als ‘sterke’ groep onder de werklozen – als eerste kunnen profiteren van de economische heropleving. Aan de andere kant is er uiteraard ook de doorstroom van kortdurige werklozen naar de langdurige werkloosheid wanneer zij de periode van twaalf maanden werkloosheid overschrijden. Door dit doorstroom-effect zal de langdurige werkloosheid minder snel beginnen dalen. Het zijn bovendien vooral de langdurige werklozen die het moeilijker hebben om terug aan te pikken wanneer de economie weer opveert. Toch zien we in figuur 1.3 ook bij de langdurig werkzoekenden een geleidelijke groeivertraging.

Bij de twee voorgaande crises konden we vaststellen dat de langdurige werkloosheid pas na ruim vier jaar van aanhoudende stijging op een hoogste niveau piekte (figuur 1.5). In de 1990-crisis steeg het trendniveau van de langdurige werkloosheid tot 68% boven het precrisisniveau. Dit hoogtepunt werd bereikt na 53 maanden van stijgende werkloosheid. Tijdens de 2001-crisis verliep de evolutie van de langdurige werkloosheid nagenoeg parallel hiermee. Bij een gelijkaardig scenario zou het nog tot halweg 2013 duren vooraleer de langdurige werkloosheid begint te dalen. We kun-

nen echter verwachten dat in navolging van de versnelde daling van de kortdurige werkloosheid, wellicht ook de cohorte-gewijze doorstroom naar de langdurige werkloosheid geleidelijk aan afkalft. Dit zou vervolgens ook de relance van de langdurige werkloosheid kunnen versnellen.

Figuur 1.5 Evolutie van het trendniveau van de langdurige werkloosheid in drie crisisperiodes (Vlaams Gewest)

Noot: t = de maand die voorafging aan de eerste toename van het trendniveau van de *langdurige* werkloosheid (= precrisisniveau). Het trendniveau is een voortschrijdend gemiddelde van 12 maanden.

Bron: VDAB (Bewerking Steunpunt WSE / Departement WSE)

Impact op de werkgelegenheid: werknemers versus arbeidsvolume

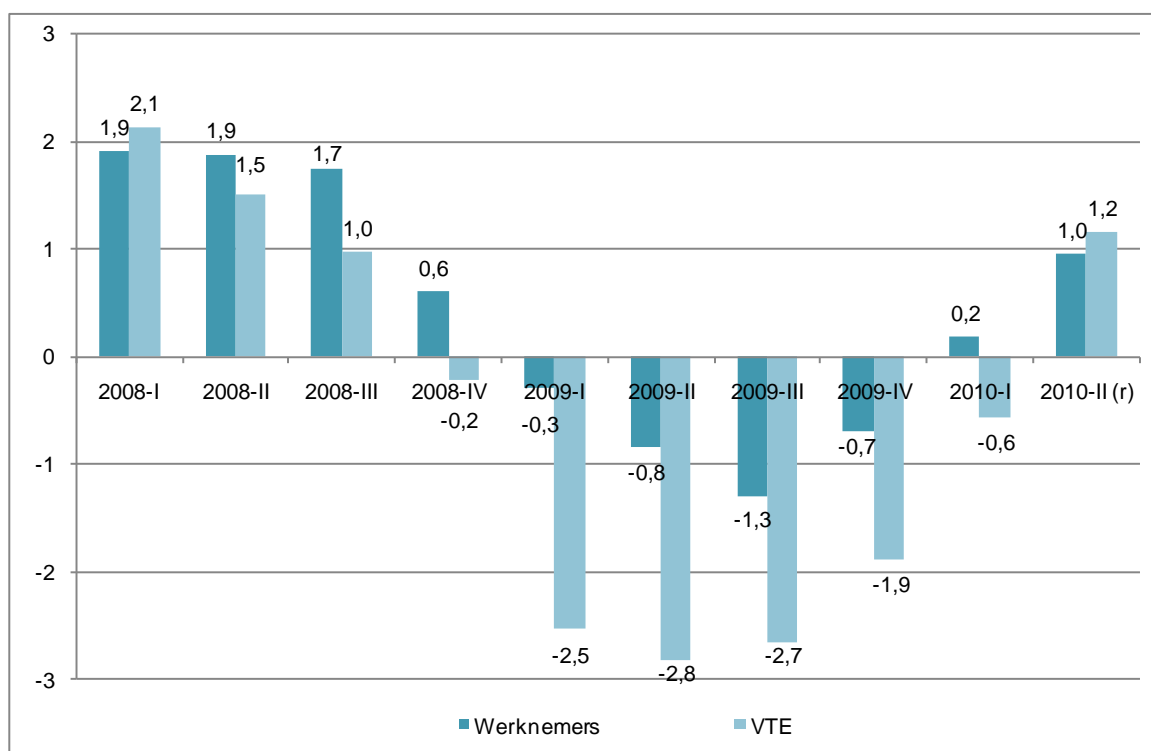
Om de impact van de crisis op de jobcreatie en werkgelegenheid te evalueren kijken we in tabel 1.1 en figuur 1.6 naar de jaargroei van het aantal werknemers en het arbeidsvolume (uitgedrukt in voltijdsequivalenten of VTE). Waar de groei van het aantal werknemers in het vierde kwartaal van 2008 nog net positief was (+0,6%), viel deze van het arbeidsvolume datzelfde kwartaal volledig stil (-0,2%). In de daaropvolgende kwartalen dook de jaargroei van het arbeidsvolume echter diep in het rood, met een daling tot -2,8% in het tweede kwartaal van 2009 ten opzichte van hetzelfde kwartaal een jaar eerder. De globale werkgelegenheid bereikte haar grootste daling op jaarbasis in het derde kwartaal van 2009 (-1,3%), wat neerkomt op een terugval van ruim 27 300 loontrekkenden ten opzichte van het derde kwartaal 2008. De impact van de crisis uitte zich verhoudingsgewijs niet alleen vroeger, maar ook heel wat sterker op het arbeidsvolume dan op de werkgelegenheid (uitgedrukt in aantal personen).

Tabel 1.1 Evolutie van het aantal werknemers en het arbeidsvolume (VTE) bij RSZ (Vlaams Gewest; 2008-I tot 2010-II)

Kwartaal	Werknemers	Arbeidsvolume (aantal VTE)	Jaargroei (n)		Jaargroei (%)	
			Werknemers	VTE	Werknemers	VTE
2008-I	2 079 216	1 761 605	+39 035	+36 818	+1,9	+2,1
2008-II	2 083 523	1 776 294	+38 474	+26 319	+1,9	+1,5
2008-III	2 101 936	1 738 084	+36 017	+16 756	+1,7	+1,0
2008-IV	2 075 739	1 762 045	+12 533	-3 885	+0,6	-0,2
2009-I	2 072 983	1 716 841	-6 233	-44 764	-0,3	-2,5
2009-II	2 065 889	1 725 949	-17 634	-50 345	-0,8	-2,8
2009-III	2 074 599	1 691 859	-27 337	-46 225	-1,3	-2,7
2009-IV	2 061 282	1 728 637	-14 457	-33 408	-0,7	-1,9
2010-I	2 076 907	1 707 182	+3 924	-9 660	+0,2	-0,6
2010-II (r)	2 085 750	1 746 050	+19 861	+20 101	+1,0	+1,2

Noot: Tweede kwartaal 2010: raming voor het Vlaams Gewest aan de hand van de Snelle Ramingen voor België (RSZ, 2010)

Bron: RSZ (Bewerking Steunpunt WSE / Departement WSE)

Figuur 1.6 Procentuele jaargroei van het aantal werknemers en het arbeidsvolume (VTE) bij RSZ (Vlaams Gewest; 2008-I tot 2010-II)

Noot: Tweede kwartaal 2010: raming voor het Vlaams Gewest aan de hand van de Snelle Ramingen voor België (RSZ, 2010)

Bron: RSZ (Bewerking Steunpunt WSE / Departement WSE)

Vanaf het vierde kwartaal van 2009 zien we dat de economische heropleving zich ook vertaalt naar een tempering van de negatieve jaargroei, zowel voor de evolutie van het aantal werknemers (-0,7%) als van het arbeidsvolume (-1,9%). In het eerste kwartaal van 2010 sloeg de negatieve jaargroei van het aantal werknemers zelfs om naar een (lichte) positieve groei (+0,2%), terwijl de negatieve groei van het arbeidsvolume aanzienlijk werd teruggedrongen (-0,6%). De ramingen voor het tweede kwartaal 2010 kleuren zowel voor het aantal werknemers als het arbeidsvolume

duidelijk terug positief. De Vlaamse werknemerspopulatie zou uitbereiden met +1% ten opzichte van het tweede kwartaal 2009. De stijging van het arbeidsvolume (uitgedrukt in voltijdsequivalenten) overtreft dit groeipad zelfs met een jaargroei van +1,2%.

Bedrijven beknipten dus eerst – en vooral – op het arbeidsvolume of het aantal gewerkte uren, alvorens het personeelsbestand effectief in te krimpen. Hiervoor maken ze veelal gebruik van de anti-crisismaatregelen van de Vlaamse en federale overheden, zoals de uitbreiding van het toepassingsgebied van de tijdelijke werkloosheid. Bij de huidige economische heropleving zou men dan verwachten dat ondernemingen eerst het arbeidsvolume terug zouden opkrikken vooraleer over te gaan op bijkomende aanwervingen. Het is dan ook ietwat verrassend dat in het eerste kwartaal van 2010 de werknemerspopulatie al terug groter werd (+0,2% op jaarbasis; +0,8% ten opzichte van het voorgaande kwartaal), terwijl het arbeidsvolume nog steeds in dalende lijn zat (-0,6% op jaarbasis; -1,2% ten opzichte van het voorgaande kwartaal). Een verklaring hiervoor zit vooral in de sterke toename van het aantal deeltijdse werknemers (+2,3% ten opzichte van het voorgaande kwartaal) en van het aantal uitzendkrachten (+16,3%). Dit zijn beide werknemerscategorieën die met 'kleinere' jobs minder doorwegen op de omvang van het arbeidsvolume. De voltijds tewerkgestelde werknemers gingen er daarentegen nog steeds op achteruit (-0,6%).

In het tweede kwartaal, die een duidelijke positieve ommezwaai aangeeft, zien we het verwachte patroon wel opduiken, hoewel de stijging van het arbeidsvolume op jaarbasis (+1,2%) slechts iets sterker verliep dan deze van het aantal werknemers (+1,0%). Naast het opkrikken van het arbeidsvolume, door bijvoorbeeld het hertewerkstellen van tijdelijke werklozen, werd ook terug meer aangeworven. Ook zien we hierbij dat het aantal voltijdse werknemers nu wel in stijgende lijn zit (+0,2%).

In hoofdstuk 4 gaan we hierop verder en bekijken we hoe deze trends zich voordoen binnen de verschillende bedrijfssectoren.

1.3 Conclusie

Terugkijkend naar het begin van de crisis zagen we dat de trendreeksen voor de verschillende conjunctuurindicatoren vanaf de tweede helft van 2008 steil 'bergaf' gingen en in de loop van 2009 hun dieptepunt bereikten. Sinds begin dit jaar – voor de uitzendarbeid al iets eerder – gaat het terug de betere kant op, al is het voor de indicatoren die later reageren op een economische ommekeer (cf. falingen, bedrijfsoprichtingen) voorlopig wachten op een uitgesproken herstel.

Toch is de inhaalbeweging ingezet en komt de jobcreatie terug op gang, in de eerste plaats van jobs die omwille van de crisis waren weggevallen. Dit blijkt uit de terugval van de tijdelijke werkloosheid en de heropleving van de uitzendarbeid. Daarnaast wordt de toenemende arbeidsvraag ook bevestigd in een stijging van het aantal ontvangen vacatures en in de meest recente ramingen van de evolutie van de loontrekkende werkgelegenheid. Zo wordt voor het tweede kwartaal van 2010 een duidelijke remonte verwacht van zowel het eigenlijke aantal werknemers als het arbeidsvolume.

De prille economische heropleving vertaalt zich verder ook naar een beperktere instroom in de werkloosheid. Hierdoor kunnen we vanaf het voorjaar 2010 terug een daling vaststellen van de kortdurige werkloosheid. Bovendien stellen we vast dat de daling van de kortdurige werkloosheid zich vandaag in een vroeger stadium aankondigt dan tijdens de twee voorgaande crisisperiodes. Voor de langdurige werkloosheid zien we voorlopig nog geen echt herstel, enkel een afvlakking van het groeiritme.

HOOFDSTUK 2. Kantelmoment in de werkloosheid bereikt

In dit hoofdstuk concentreren we ons op de werkloosheid. We bekijken eerst de evolutie van de werkloosheid op basis van administratieve gegevens van RVA en VDAB. In het tweede deel van dit hoofdstuk bekijken we de jeugdwerkloosheid aan de hand van data uit de Enquête naar de Arbeidskrachten (EAK).

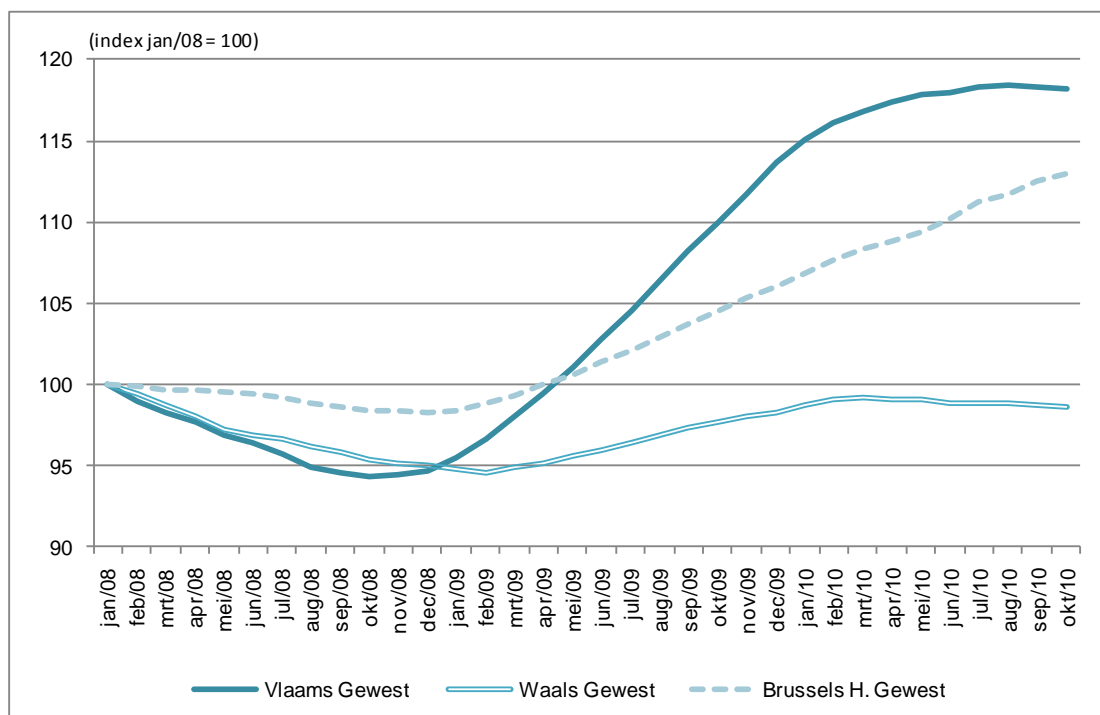
2.1 De evolutie van de werkloosheid doorheen de crisis

Impact van de crisis in de gewesten

Na ongeveer twee jaar van voortdurende toename bereikte de Vlaamse werkloosheid in september 2010 opnieuw een kantelpunt. Voor het eerst sinds oktober 2008 werd een daling van het aantal niet-werkende werkzoekenden (nwwz) geregistreerd. In oktober en november 2010 werd de werkloosheidsdaling bestendigd, wat doet vermoeden dat het niet om een tijdelijke opflakking gaat. De werkloosheid volgt zo de algemene economische trend die reeds in hoofdstuk 1 besproken werd.

In figuur 2.1 wordt de evolutie van het aantal niet-werkende werkzoekenden afgebeeld, gezuiverd voor seizoenseffecten door middel van voortschrijdende gemiddelden van twaalf maanden. Het werkloosheidsniveau werd in de drie gewesten op 100 gezet in januari 2008, zodat we het verloop van de werkloosheid doorheen de crisis in de verschillende gewesten kunnen vergelijken. We zien hoe het trendniveau van de Vlaamse werkloosheid in de eerste maanden van 2008 sterker daalde dan in de andere gewesten, maar vervolgens als eerste opnieuw begon te stijgen en ook veel sneller steeg dan in de rest van het land. Vooral de Waalse werkloosheid hield bijzonder goed stand, en bleef voortdurend onder het niveau van januari 2008. De Waalse werkloosheid begon als eerste opnieuw (licht) te dalen in maart 2010, en de Vlaamse werkloosheid volgde pas een half jaar later dat voorbeeld. De Brusselse werkloosheid steeg weliswaar minder fors dan de Vlaamse, maar blijft vooralsnog onverminderd toenemen.

Figuur 2.1 Trendindex* van het aantal niet-werkende werkzoekenden in de gewesten (januari 2008 – oktober 2010; januari 2008 = 100)

* Trendindex: index van het trendniveau (= voortschrijdend gemiddelde van de voorbije twaalf maanden)

Bron: RVA (Bewerking Departement WSE / Steunpunt WSE)

Op het moment van de opmaak van dit rapport beschikken we enkel over werkloosheidscijfers tot en met oktober 2010. In tabel 2.1 berekenen we het gemiddelde aantal niet-werkende werkzoekenden (nwwz) in 2010 dan ook door het gemiddelde te nemen van de eerste tien maanden van het jaar. We geven de gemiddelden voor de verschillende gewesten weer, en de evolutie ten opzichte van de eerste tien maanden van 2008 (het jaar van de start van de crisis). Het Vlaams Gewest kende in die twee jaar een werkloosheidstoename met zo'n 42 100 personen. Het gemiddeld aantal nwwz bedroeg in 2010 210 300 personen, een kwart meer dan twee jaar geleden (+25,1%). De Vlaamse werkloosheidsgraad steeg hierdoor van 5,8% naar 7,2%. Brussel kende een iets beperktere stijging van het aantal nwwz, met +16,1%. De werkloosheidsgraad werd daardoor echter nog dramatischer dan ze al was: 23,2%. In het Waals Gewest nam het aantal nwwz tussen 2008 en 2010 met amper +4,0% toe, tot 253 800 personen. De Waalse werkloosheid heeft de economische crisis dus behoorlijk goed doorstaan. De werkloosheidsgraad bleef met 16,3% ook in 2010 echter zeer hoog.

Tabel 2.1 Evolutie van het gemiddeld aantal niet-werkende werkzoekenden en van de werkloosheidsgraad* in de gewesten (2008-2010, gemiddelde januari - oktober)

	2008		2010		Evolutie nwwz '08-'10	
	Aantal nwwz (n)	Werkloosheidsgraad (%)	Aantal nwwz (n)	Werkloosheidsgraad (%)	(n)	(%)
Vlaams Gewest	168 200	5,8	210 300	7,2	+42 100	+25,1
Waals Gewest	244 100	15,8	253 800	16,3	+9 700	+4,0
Brussels H. Gewest	91 800	20,7	106 600	23,2	+14 800	+16,1

* Werkloosheidsgraden berekend op basis van het gemiddeld aantal nwwz januari - oktober 2010 en het aantal werkenden 2008 volgens de Vlaamse Arbeidsrekening.

Bron: RVA en Vlaamse Arbeidsrekening (Bewerking Departement WSE / Steunpunt WSE)

De Vlaamse werkzoekenden in detail

In tabel 2.2 bekijken we de evolutie van het aantal Vlaamse werkzoekenden volgens een aantal persoonskenmerken. Het gemiddeld aantal nwwz in Vlaanderen is in de eerste tien maanden van 2010 met +4,7% toegenomen ten opzichte van dezelfde periode in 2009, een veel bescheidener toename dan die tussen 2008 en 2009 (+19,4%). Het gemiddeld aantal werkzoekende mannen steeg tussen 2009 en 2010 met +4,9%, en het aantal werkzoekende vrouwen met +4,5%. Deze gelijke evolutie staat in schril contrast met de evolutie tussen 2008 en 2009, toen het aantal mannelijke nwwz drie maal sterker toenam dan het aantal vrouwelijke nwwz (+30,8% tegenover +9,2%).

Doorheen de hele crisisperiode is het aantal hooggeschoolde nwwz relatief sterker gestegen dan het aantal midden- of laaggeschoolde nwwz. Tussen 2008 en 2010 steeg het gemiddeld aantal hooggeschoolde nwwz met +32,6%, het aantal middengeschoolde nwwz met +29,6% en het aantal laaggeschoolde nwwz met +20,1%. De laaggeschoolde nwwz blijven wel veruit de grootste groep werkzoekenden. Met gemiddeld meer dan 106 000 laaggeschoolde nwwz tijdens de eerste tien maanden van 2010 was nog steeds meer dan de helft van alle nwwz laaggeschoold.

Het aantal nwwz jonger dan 25 jaar nam in het eerste crisisjaar bijzonder fors toe (+29,9%), maar bleef tussen 2009 en 2010 relatief stabiel (+2,6%). Bij 50-plussers nam het aantal nwwz tussen 2008 en 2009 veel minder sterk toe dan bij de andere leeftijdsgroepen (+8,2%). De toename vertraagde tussen 2009 en 2010 echter ook veel minder sterk dan bij de andere groepen, tot +7,2%.

Eerder verrassend, heeft de crisis niet geleid tot een sterke stijging van het aantal nwwz met een arbeidshandicap (+8,2% in 2009). Bovendien daalt het aantal nwwz met een arbeidshandicap al sinds het begin van 2010, waardoor het gemiddelde aantal arbeidsgehandicapte nwwz in 2010 2,5% lager ligt dan in 2009. Dit kan mogelijk verklaard worden doordat personen met een arbeidshandicap vaak in (deels) gesubsidieerde en beschermde jobs tewerkgesteld zijn, die minder gevoelig zijn voor conjunctuurschokken. Voor de beschutte werkplaatsen, die wel actief zijn in conjunctuurgevoelige sectoren, bracht economische werkloosheid vaak soelaas en speelde wellicht ook de verhoogde loonsubsidies een rol, die in het kader van het relanceplan van de Vlaamse overheid werden toegekend (Herremans, Vanderbiesen & Sourbron, 2010).

Het aantal nwwz van niet-Europese herkomst (+38,3%) is gedurende de crisis sterker gestegen dan het aantal nwwz van Europese herkomst (+21,6%). In 2010 waren er gemiddeld bijna 50 000 nwwz van niet-Europese herkomst in Vlaanderen, het hoogste aantal ooit.

Het beginnende herstel wordt weerspiegeld in een daling van het aantal kortdurig werkzoekenden. Het gemiddelde aantal nwwz die minder dan één jaar werkzoekend zijn, daalde in 2010 met -2,5%.

Het aantal nwwz die al tussen één en twee jaar werkzoekend zijn, neemt nog steeds fors toe (+28,4%) (zie ook hoofdstuk 1). Dit is het gevolg van de toestroom van nieuwe werkzoekenden tussen 2008 en 2009, waarvan een deel langer dan een jaar werkloos blijft. In 2010 neemt voor het eerst ook het aantal nwwz die al langer dan twee jaar werkzoekend zijn toe (+8,2%).

Tabel 2.2 Evolutie van het gemiddeld aantal niet-werkende werkzoekenden volgens persoonskenmerken (Vlaams Gewest; 2008 – 2010, gemiddelde januari - oktober)

	2010	'09 – '10	'09 – '10	'08 – '09	'08 – '10
	(n)	(n)	(%)	(%)	(%)
Totaal	210 300	+ 9 400	+4,7	+19,4	+25,1
Geslacht					
Mannen	109 300	+5 100	+4,9	+30,8	+37,2
Vrouwen	101 000	+4 300	+4,5	+9,2	+14,1
Onderwijsniveau					
Laaggeschoold	106 100	+3 200	+3,1	+16,5	+20,1
Middengeschoold	70 600	+3 500	+5,3	+23,1	+29,6
Hooggeschoold	33 600	+2 700	+8,8	+21,9	+32,6
Leeftijd					
<25 jaar	46 200	+1 200	+2,6	+29,9	+33,2
25-49 jaar	111 700	+4 800	+4,5	+21,1	+26,5
>49 jaar	52 400	+3 500	+7,2	+8,2	+16,0
Arbeidshandicap					
Met arbeidshandicap	30 000	-800	-2,5	+8,2	+5,5
Zonder arbeidshandicap	180 300	+10 200	+6,0	+21,7	+29,0
Herkomst*					
Europees (incl. Belgen)	162 600	+4 800	+3,0	+18,7	+21,6
Niet-Europees	47 800	+4 600	+10,8	+24,8	+38,3
Werkloosheidsduur					
<1 jaar werkzoekend	120 300	-3 000	-2,5	+28,0	+24,9
1-2 jaar werkzoekend	38 900	+8 600	+28,4	+32,9	+70,6
>2 jaar werkzoekend	51 100	+3 900	+8,2	-3,7	+4,2

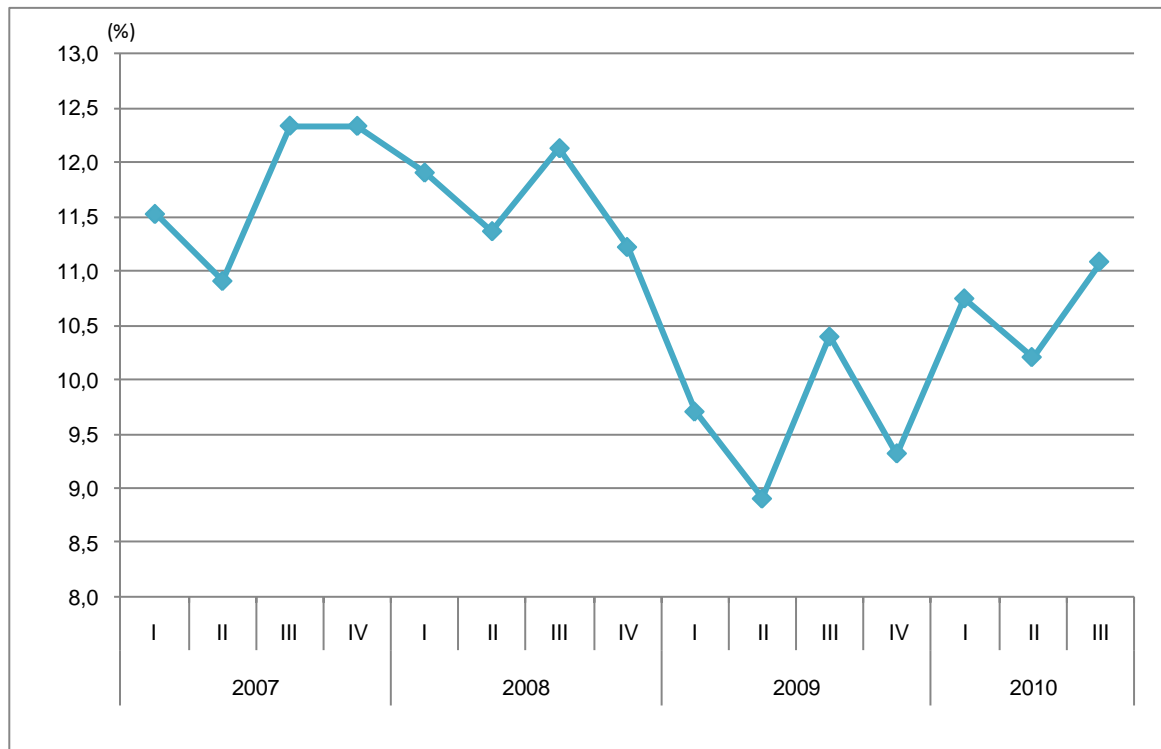
* Het gaat om mensen met een huidige of vorige nationaliteit uit Europa (EU-27 + EVA (IJsland Liechtenstein, Noorwegen of Zwitserland)) of van buiten Europa.

Bron: VDAB (Bewerking Departement WSE / Steunpunt WSE)

Kans op werk

Het aantal niet-werkende werkzoekenden in Vlaanderen daalt opnieuw sinds september 2010, maar niet alle werkzoekenden profiteren al van die daling. Het aantal allochtone of oudere werkzoekenden neemt bijvoorbeeld nog steeds toe. Dit roept de vraag op wie er het snelst weer aan het werk zal gaan. Om dit te weten te komen, bekijken we in figuur 2.2 de 'kans op werk'. Dit is de verhouding tussen het aantal werkzoekenden dat werk vindt (in de loop van één maand) en de totale groep. Vóór de crisis ging elke maand gemiddeld 12% van alle nwwz aan het werk, maar in de loop van 2008 en 2009 is de kans op werk gedaald naar 9 à 10%. Sinds de tweede helft van 2009 gaat de kans op werk opnieuw in stijgende lijn.

Figuur 2.2 Kans op werk: aandeel niet-werkende werkzoekenden dat werk vindt in de loop van een maand ten opzichte van de totale groep (Vlaams Gewest, 2007-I tot 2010-III)

Bron: VDAB (Bewerking Departement WSE / Steunpunt WSE)

In tabel 2.3 tonen we de kans op werk van verschillende groepen nwwz. We vergelijken telkens de gemiddelde kans op werk in het eerste semester van 2010 met het eerste semester van 2009 (het hoogtepunt van de crisis) en het eerste semester van 2008 (de periode net voor de crisis). Zo zien we dat de totale kans op werk in de eerste helft van 2008 11,8% bedroeg, in 2009 zakte naar 9,2% en in het eerste semester van 2010 herstelde tot 10,5%. Die 10,5% komt overeen met een gemiddelde maandelijkse uitstroom uit de werkloosheid naar werk van 21 900 personen.

Mannen werden het zwaarst getroffen door de crisis omdat zij vaker in conjunctuurgevoelige industriële sectoren werken en omdat zij vaker uitzendarbeid verrichten. Hoewel het aantal mannelijke nwwz gedurende de crisis sterker toenam dan het aantal vrouwelijke nwwz en hun kans op werk sterker daalde dan die van vrouwen, bleef de kans op werk van mannen wel voortdurend hoger dan bij vrouwen. Dit komt omdat de mannelijke werkloosheid een grotere dynamiek kent dan de vrouwelijke werkloosheid, met enerzijds meer instroom in de werkloosheid, maar anderzijds ook meer uitstroom naar werk. In het eerste semester van 2010 hadden mannen een kans op werk van 11,3% en vrouwen een kans op werk van 9,5%.

Het opleidingsniveau van werkzoekenden heeft een grote invloed op hun kans op werk. In het eerste semester van 2010 hadden laaggeschoolde nwwz een kans op werk van 8,2%, middelgeschoolden 12,2% en hooggeschoolden 14,6%. Ook de leeftijd speelt een belangrijke rol: jongeren hadden een kans op werk van 16,7%, 25 tot 49-jarigen 11,5% en 50-plussers amper 3,1%. Vooral de kans op werk van jongeren kreeg in 2009 een forse klap (van 21,4% in 2008 naar 15% in 2009). Voor de 50-plussers daarentegen was de kans op werk ook voor de crisis reeds bijzonder laag (3,2%), veel marge om te dalen was er voor hen niet meer.

Nwwz met een arbeidshandicap hebben een bijzonder lage kans op werk. In de eerste helft van 2010 bedroeg deze amper 4,4%. Ook voor het uitbreken van de crisis was de kans op werk van nwwz met een arbeidshandicap erg laag (5%). Het is dan ook niet verwonderlijk dat personen met

een arbeidshandicap, net als 50-plussers, oververtegenwoordigd zijn in de langdurige werkloosheid.³

Eerder bleek al hoe de werkloosheid bij inwoners van niet-Europese herkomst doorheen de crisis bijna dubbel zo sterk steeg als de werkloosheid bij Europeanen. In tabel 2.3 zien we bovendien dat de kans op werk kleiner is voor niet-Europeanen dan voor Europeanen (respectievelijk 10,9% en 9,1% in 2010), al is het verschil relatief beperkt.

Tot slot heeft ook de werkloosheidsduur een bijzonder grote invloed op de kans op werk van een werkzoekende. In de eerste helft van 2010 hadden nwwz die minder dan één jaar werkzoekend waren een kans op werk van 14,2%, nwwz die tussen één en twee jaar werkzoekend waren hadden een kans op werk van 8,8% en nwwz die al meer dan twee jaar werkzoekend waren hadden een kans op werk van amper 2,9%. Voor elk van deze groepen lag de kans op werk in 2010 hoger dan in 2009, toch werd de kloof met 2008 nog niet helemaal opnieuw gedicht.

Tabel 2.3 Gemiddelde maandelijkse uitstroom van niet-werkende werkzoekenden naar werk en de kans op werk volgens persoonskenmerken (Vlaams Gewest, 2008-2010, gemiddelde januari - juni)

	Uitstroom naar werk	Kans op werk		
		Eerste helft 2010 (n)	Eerste helft 2010 (%)	Eerste helft 2009 (%)
Totaal		21 900	10,5	9,2
Geslacht				
Mannen	12 500	11,3	9,4	13,0
Vrouwen	9 400	9,5	8,9	10,7
Onderwijsniveau				
Laaggeschoold	8 800	8,2	7,0	9,4
Middengeschoold	8 600	12,2	10,8	13,8
Hooggeschoold	4 500	14,6	13,6	16,8
Leeftijd				
<25 jaar	7 200	16,7	15,0	21,4
25-49 jaar	13 000	11,5	10,0	13,1
>49 jaar	1 600	3,1	2,7	3,2
Arbeidshandicap				
Met arbeidshandicap	1 300	4,4	3,6	5,0
Zonder arbeidshandicap	20 500	11,5	10,2	13,2
Herkomst*				
Europees (incl. Belgen)	17 600	10,9	9,7	12,1
Niet-Europees	4 300	9,1	7,2	10,5
Werkloosheidsduur				
<1 jaar	17 000	14,2	13,0	16,9
1-2 jaar	3 400	8,8	6,1	9,1
>2 jaar	1 500	2,9	2,3	3,4

* Het gaat om mensen met een huidige of vorige nationaliteit uit Europa (EU-27 + EVA (IJsland Liechtenstein, Noorwegen of Zwitserland)) of van buiten Europa.

Bron: VDAB (Bewerking Departement WSE / Steunpunt WSE)

³ Zie ook Herremans, Vanderbiesen & Sourbron, 2010.

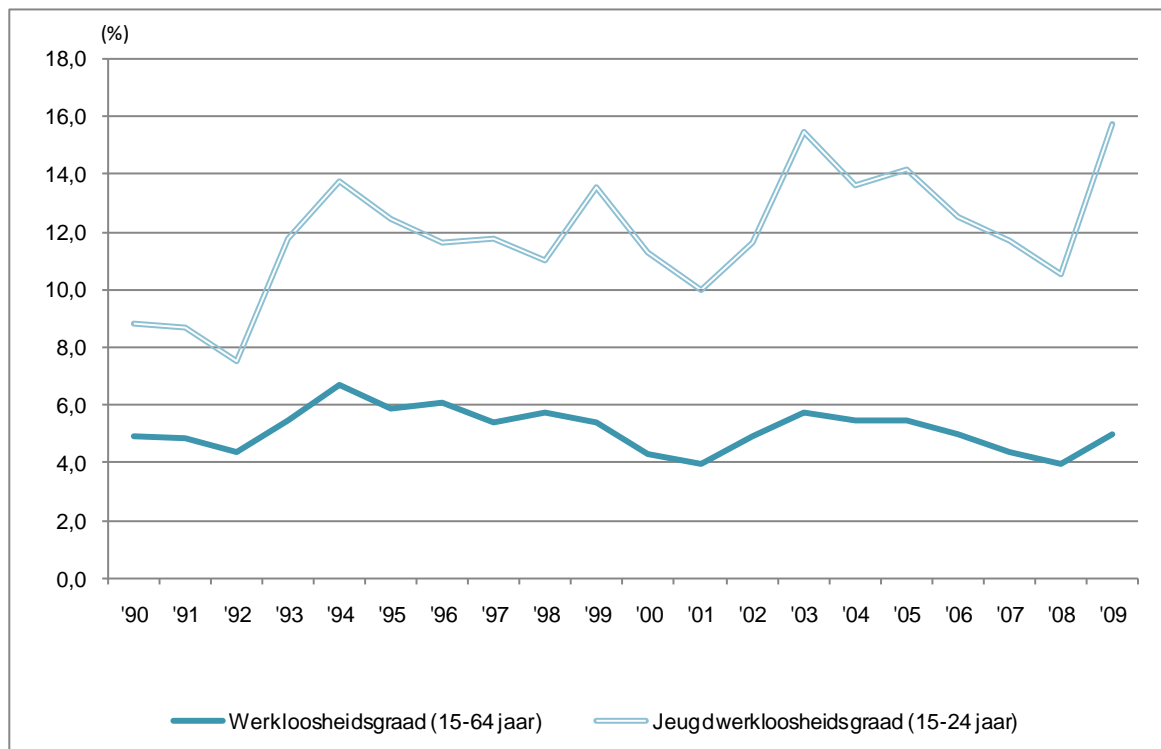
2.2 Jeugdwerkloosheid in het vizier

In het tweede deel van dit hoofdstuk richten we ons volledig op de jeugdwerkloosheid. Hiervoor maken we geen gebruik meer van de administratieve werkloosheidscijfers van RVA of VDAB, maar hanteren we de werkloosheidscijfers uit de Enquête naar de Arbeidskrachten (EAK). Omdat dit een Europese enquête betreft, kunnen we de prestaties van het Vlaams Gewest en België vergelijken met andere landen. Om deze internationale vergelijking mogelijk te maken wordt in alle landen één definitie van werklozen gehanteerd. Deze definitie werd opgesteld door de Internationale Arbeidsorganisatie (ILO). ILO-werklozen zijn hier de niet-werkenden die in de vier weken voorafgaand aan het afnemen van de enquête actief naar werk zochten en binnen de twee weken kunnen starten in een nieuwe job wanneer deze wordt aangeboden, samen met de niet-werkenden die een nieuwe job gevonden hebben die pas ten vroegste over drie maanden begint.

Jeugdwerkloosheid in het Vlaams Gewest

De jeugdwerkloosheidsgraad schommelde de voorbije twintig jaar rond een gemiddelde van 12% in Vlaanderen (figuur 2.3), meer dan dubbel zo hoog als de totale werkloosheidsgraad, die gemiddeld 5% bedroeg. Dit verschil tussen de jeugdwerkloosheidsgraad en de totale werkloosheidsgraad is groter dan in de meeste andere Europese landen. In 2009 bereikte de Vlaamse jeugdwerkloosheidsgraad haar hoogste niveau van de laatste twintig jaar (15,7%). In het vorige deel zagen we hoe jonge werkzoekenden een veel hogere kans op werk hebben dan andere werkzoekenden. Hoe verklaren we dan de doorgaans hogere werkloosheid in deze groep?

Figuur 2.3 Werkloosheidsgraad (ILO) en jeugdwerkloosheidsgraad in het Vlaams Gewest (1990-2009)

Bron: FOD Economie - Algemene Directie Statistiek - EAK, Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WSE / Departement WSE)

Er zijn twee belangrijke redenen voor de hoge jeugdwerkloosheid. Enerzijds is er de moeilijke periode van intrede in de arbeidsmarkt waarbij nogal wat jongeren na het verlaten van de schoolbanken niet meteen vast werk vinden, maar een periode van afwisselend werkloosheid en korte werk-

periodes doorlopen. Anderzijds werken jongeren vaker met tijdelijke of uitzendcontracten, waardoor ze regelmatig opnieuw in de werkloosheid belanden. In tijden van crisis bieden dergelijke contracten ook minder bescherming tegen ontslag.

De hoge jeugdwerkloosheid is dus grotendeels een bijproduct van de zoektocht naar vast, duurzaam werk. Jeugdwerkloosheid wordt echter problematisch, zeker in tijden van crisis, wanneer de zoektocht naar een nieuwe (eerste) baan erg lang aansleept, of wanneer een jongere gedurende jaren van (tijdelijke) job naar job gaat, zonder z'n carrière in de gewenste plooi te krijgen. Om te weten hoe problematisch jeugdwerkloosheid is, moeten we een onderscheid kunnen maken tussen jonge werkzoekenden die nog maar net de schoolbanken verlaten hebben, en zij die al langer afgestudeerd zijn.

Aan de hand van gegevens uit de Enquête naar de Arbeidskrachten (EAK) kunnen we de jeugdwerkloosheid opsplitsen tussen 'schoolverlaters' en 'niet-schoolverlaters'. We doen dit door jonge werkzoekenden die minder dan één jaar voor het invullen van de enquête nog student, leerling of in beroepsopleiding waren (schoolverlaters), af te splitsen van de rest (niet-schoolverlaters).

Tabel 2.4 Werkloosheidsgraden volgens leeftijd en onderwijsniveau (Vlaams Gewest, 2008-2009)

(%)	15-64 jaar	15-24 jaar		
	Totaal	Totaal	Schoolverlaters	Niet-schoolverlaters
Totaal 2008	3,9	10,5	18,0	7,7
Totaal 2009	5,0	15,7	27,9	10,9
Laaggeschoold	8,1	21,0	(20,9*)	21,0
Middengespoold	5,1	14,8	30,9	9,7
Hooggeschoold	3,1	13,5	27,7	(3,7*)

* Statistisch onbetrouwbaar, waardoor we een zekere foutenmarge in acht moeten nemen.

Bron: FOD Economie - Algemene Directie Statistiek - EAK (Bewerking Steunpunt WSE / Departement WSE)

In de tabel tonen we de totale werkloosheidsgraad, de jeugdwerkloosheidsgraad, de werkloosheidsgraad bij jonge schoolverlaters en de werkloosheidsgraad bij jongeren die de school al langer dan een jaar verlaten hebben. We zien hoe de jeugdwerkloosheid zowel in 2008 als in 2009 veel hoger was dan de totale werkloosheid. De jeugdwerkloosheidsgraad steeg in 2009 ook veel sterker dan de totale werkloosheidsgraad (+5,2 ppt tegenover +1,1 ppt). De werkloosheid is vooral erg hoog bij de schoolverlaters (jongeren die minder dan één jaar geleden de school verlieten). In 2008 was 18,0% van de beroepsactieve schoolverlaters werkloos en in 2009 werd dit zelfs 27,9%, een toename met +9,9 procentpunten. Bij de overige jongeren (de niet-schoolverlaters) is de werkloosheidsgraad veel lager, en was de toename onder invloed van de crisis ook beperkter. De werkloosheidsgraad bij niet-schoolverlaters steeg van 7,7% in 2008 naar 10,9% in 2009.

Deze cijfers tonen aan dat de eerste intrede in de arbeidsmarkt inderdaad een grote invloed heeft op de jeugdwerkloosheidsgraad. De werkloosheid bij schoolverlaters is meer dan dubbel zo hoog dan bij jongeren die al langer de school verlieten. Toch is de werkloosheidsgraad bij niet-schoolverlaters nog steeds veel hoger dan de totale werkloosheidsgraad. Het feit dat de werkloosheid bij schoolverlaters veel sterker gestegen is dan bij de overige jongeren suggereert dat de crisis het verschil tussen *insiders* (jongeren die bij het uitbreken van de crisis al aan het werk waren) en *outsiders* (jongeren die bij het uitbreken van de crisis niet aan het werk waren) vergroot heeft.

Wanneer we de werkloosheidscijfers van 2009 verder opsplitsen naar onderwijsniveau zien we hoe de totale werkloosheidsgraad sterk daalt naarmate het onderwijsniveau stijgt. Laaggeschoolden tussen 15 en 64 jaar hebben een werkloosheidsgraad van 8,1%, middengespoolden 5,1% en hooggeschoolden slechts 3,1%. Bij de jeugdwerkloosheid zien we hetzelfde patroon, maar op een

(veel) hoger niveau. Laaggeschoolde jongeren hebben een werkloosheidsgraad van niet minder dan 21,0%.

Wanneer we opnieuw het onderscheid maken tussen schoolverlaters en niet-schoolverlaters zien we hoe de kloof tussen deze beide soms bijzonder groot is. We moeten hier wel bij vermelden dat de werkloosheidsgraden van de hooggeschoolde niet-schoolverlaters en de laaggeschoolde schoolverlaters statistisch niet helemaal betrouwbaar zijn omdat er vrij weinig werkloze respondenten waren in deze categorieën. Maar zelfs indien de werkloosheidsgraad van hooggeschoolde niet-schoolverlaters in werkelijkheid een paar procentpunten hoger is dan in deze cijfers, blijft de kloof tussen schoolverlaters en niet-schoolverlaters bijzonder groot.

Het verschil tussen de werkloosheidsgraden van laag-, midden- en hooggeschoolde schoolverlaters is eerder klein in vergelijking met de werkloosheidsgraden van de niet-schoolverlaters. Aan de slag gaan in het eerste jaar na het verlaten van de schoolbanken is blijkbaar voor alle jongeren moeilijk, ongeacht het onderwijsniveau (al zijn er wel verschillen). In de jaren die volgen is er wel een bijzonder groot verschil tussen de onderwijsniveaus. Laaggeschoolde jongeren blijven ook in de jaren die volgen op het verlaten van de school kampen met een bijzonder hoge werkloosheidsgraad (21%), terwijl deze voor midden- en hooggeschoolden sterk daalt (9,7% en 3,7%).

Vlaanderen internationaal vergeleken

We zagen hoe er achter de hoge jeugdwerkloosheidsgraad grote verschillen zitten tussen schoolverlaters en de overige jongeren, en tussen verschillende opleidingsniveaus. Vooral de situatie van laaggeschoolde jongeren is erg problematisch. De verschillen tussen schoolverlaters en niet-schoolverlaters zijn niet zo eenvoudig te plaatsen. Vinden we de hoge werkloosheid bij schoolverlaters ook elders terug? Om daar een zicht op te krijgen vergelijken we het Vlaams Gewest met België in z'n geheel (voor de andere gewesten zijn geen betrouwbare cijfers beschikbaar) en buurlanden Nederland en Frankrijk. In een aantal Europese landen, waaronder Duitsland en het Verenigd Koninkrijk, kunnen we het onderscheid tussen schoolverlaters en niet-schoolverlaters niet maken. We hebben dan ook geen Europees gemiddelde opgenomen.

Tabel 2.5 Werkloosheidsgraden volgens leeftijd en onderwijsniveau (Vlaams Gewest, België, Nederland & Frankrijk; 2009)

(%)	15-64 jaar	15-24 jaar		
		Totaal	<i>Schoolverlaters</i>	<i>Niet-schoolverlaters</i>
Vlaams Gewest	5,0	15,7	27,9	10,9
Laaggeschoold	8,1	21,0	(20,9*)	21,0
Middengespoold	5,1	14,8	30,9	9,7
Hooggeschoold	3,1	13,5	27,7	(3,7*)
België	8,0	21,9	34,7	16,5
Laaggeschoold	13,7	30,1	36,7	27,6
Middengespoold	8,1	20,5	36,2	15,1
Hooggeschoold	4,5	16,4	31,1	6,7
Nederland	3,8	7,8	8,9	5,1
Laaggeschoold	6,2	10,1	10,2	8,0
Middengespoold	3,5	5,9	7,3	3,7
Hooggeschoold	2,3	5,0	7,6	2,5
Frankrijk	9,5	23,1	27,7	20,4
Laaggeschoold	14,9	36,7	33,0	37,0
Middengespoold	9,2	21,3	29,2	17,8
Hooggeschoold	5,6	12,9	21,5	7,2

* Statistisch onbetrouwbaar, waardoor we een zekere foutenmarge in acht moeten nemen.

Bron: FOD Economie - Algemene Directie Statistiek – EAK, Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WSE / Departement WSE)

In het begin van dit hoofdstuk toonden we al hoe de werkloosheidsgraad in de andere Belgische gewesten ruim hoger is dan in het Vlaams Gewest. Ook de Belgische cijfers in bovenstaande tabel zijn een stuk hoger dan de Vlaamse, maar volgen min of meer hetzelfde patroon. Laaggeschoolden zijn veel vaker werkloos dan hoger geschoolden, en de jeugdwerkloosheidsgraad is veel hoger dan de totale werkloosheidsgraad. Net als in het Vlaams Gewest is de werkloosheid bij Belgische schoolverlaters bijzonder hoog (34,7%), en zijn de verschillen tussen de opleidingsniveaus bij hen minder uitgesproken dan bij de overige jongeren.

Nederland heeft stevast één van de laagste werkloosheidsgraden van heel Europa. Ondanks de economische crisis kende Nederland in 2009 slechts 3,8% werkloosheid, tegenover 5,0% in het Vlaams Gewest. De Nederlandse jeugdwerkloosheid is heel wat hoger dan de totale werkloosheid, maar slechts half zo hoog als de Vlaamse (7,8% tegenover 15,7%). Wat in Nederland vooral opvalt, is de lage werkloosheid bij schoolverlaters. Slechts 8,9% van alle Nederlandse schoolverlaters was werkloos, tegenover 27,9% in het Vlaams Gewest. Het verschil tussen schoolverlaters en de overige jongeren (3,8 ppt) is veel kleiner dan in het Vlaams Gewest (17 ppt). Ook de verschillen tussen de opleidingsniveaus zijn heel wat kleiner dan in het Vlaams Gewest.

Frankrijk heeft een hogere werkloosheidsgraad dan het Vlaams Gewest, zowel bij de totale bevolking (15-64 jaar) als bij jongeren. De hogere jeugdwerkloosheid is vooral te wijten aan een veel hogere werkloosheid bij niet-schoolverlaters. De werkloosheid bij Franse schoolverlaters is eerder vergelijkbaar met de Vlaamse.

In de beschouwde landen zijn er grote werkloosheidskloven tussen de verschillende onderwijsniveaus, zowel bij 15- tot 64-jarigen als bij 15- tot 24-jarigen. Wat de situatie van schoolverlaters betreft zijn er meer verschillen. Het Vlaams Gewest wordt getypeerd door een hoge werkloosheid bij schoolverlaters, en het Nederlandse voorbeeld toont dat dit ook anders kan. Bij niet-

schoolverlaters doet Vlaanderen het heel wat beter dan België en Frankrijk, maar blijft de werkloosheid van vooral laaggeschoolden erg hoog.

2.3 Conclusie

Het Vlaams Gewest is als open economie erg gevoelig voor conjunctuurschokken. De economische crisis van de voorbije twee jaar veroorzaakte een erg forse toename van de werkloosheid met +25,1%, een veel sterkere stijging dan in de andere gewesten. De werkloosheid nam sterk toe in alle lagen van de bevolking, zowel bij kansengroepen als bij niet-kansengroepen. De kansengroepen blijven echter oververtegenwoordigd in de werkloosheid en hebben vooral een veel lagere kans op werk dan de overige nwwz. Sinds eind 2010 daalt de Vlaamse werkloosheid opnieuw, maar bij de meeste kansengroepen is dat nog niet het geval. Zij lopen een groter risico op langdurige werkloosheid dan de andere nwwz.

Jongeren zijn ook oververtegenwoordigd in de werkloosheid, maar worden niet beschouwd als een echte kansengroep. Ze hebben immers een hoge kans op werk, en zijn niet zo vaak langdurig werkloos. Hun grote aanwezigheid in de werkloosheid is vooral een gevolg van hun moeilijke eerste intrede in de arbeidsmarkt. In 2009 was niet minder dan 27,9% van alle Vlaamse schoolverlaters werkloos. Jongeren die de school al een jaar geleden verlieten, hebben een werkloosheidsgraad van 10,9%, wat nog steeds een stuk hoger is dan de totale werkloosheidsgraad van 5,0%. Dit is voornamelijk een gevolg van de blijvend hoge jeugdwerkloosheid bij laaggeschoolden. Zij hebben, ook wanneer ze al langer dan een jaar van school zijn, een jeugdwerkloosheidsgraad van 21,0%.

Kijken we over de grens naar Nederland, dan zien we dat de jeugdwerkloosheid daar maar half zo hoog is als in Vlaanderen, en dat de eerste intrede van schoolverlaters lang niet zo moeizaam verloopt als bij ons. Het Vlaams Gewest bevindt zich wat dat betreft eerder op het niveau van Frankrijk, dat voor het overige een veel hogere jeugdwerkloosheid heeft dan Vlaanderen.

HOOFDSTUK 3. Stroomopwaarts, trends op de Vlaamse vacaturemarkt

In dit hoofdstuk hebben we oog voor de trends op de Vlaamse vacaturemarkt en brengen we de evolutie van de openstaande VDAB-vacatures in kaart. Daarnaast bekijken we ook de karakteristieken van de vacatures, zoals de gevraagde ervaring en de studievereisten, en zoomen we in op het niveau van de beroepen. Ten slotte confronteren we arbeidsvraag en -aanbod en staan we stil bij de veranderende spanning op de Vlaamse arbeidsmarkt.

3.1 Meten is weten. Statistieken over de Vlaamse vacaturemarkt

Voor dit hoofdstuk baseren we ons op het vacaturebestand van de VDAB (Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding). We hanteren het aantal *openstaande* VDAB-vacatures op het einde van de maand omdat deze maat ons toelaat een vergelijking te maken met het aantal niet-werkende werkzoekenden op het einde van de maand. Op die manier krijgen we inzicht in de verhouding tussen de openstaande arbeidsvraag en -aanbod.

We maken gebruik van de vacatures uit het Normaal Economisch Circuit (NEC) zonder uitzendopdrachten, omdat een uitzendopdracht vaak doorgegeven wordt via meerdere uitzendkantoren (en er dus kans op dubbeltellingen bestaat). Bij het gebruik van de VDAB-gegevens om de vacaturemarkt in kaart te brengen, moeten we wel een kanttekening plaatsen. Ze omvatten immers enkel de jobaanbiedingen die bij VDAB geplaatst worden, zodat ze niet de hele vacaturemarkt dekken. Het aantal vacatures dat de VDAB-database bevat en het aandeel van de VDAB-vacatures ten opzichte van de gehele vacaturemarkt, hangt immers af van de populariteit van VDAB als rekruteringskanaal. Deze kan schommelen met de conjunctuur en de spanning op de arbeidsmarkt. Uit Nederlands onderzoek weten we dat bij moeilijk of zeer moeilijk invulbare vacatures, die talrijker zijn in een periode van hoogconjunctuur, vaker gebruik gemaakt wordt van de publieke bemiddelingdienst (UWV WERKbedrijf, 2009). In het verleden werd tevens vastgesteld dat daarnaast ook andere factoren, zoals sector en bedrijfsgrootte, een invloed hebben op het markt bereik van VDAB (Delmotte, Van Hootegem & Dejonckheere, 2000).

Niettemin is het VDAB-bestand toch een interessante vertrekbasis voor onderzoek en monitoring van de vacaturemarkt. Voornamelijk omdat het om de grootst beschikbare databank van vacatures gaat, met nog steeds een hoog aantal vaste gebruikers. Volgens VDAB (2010)⁴ maakt 50,3% van de werkgevers gebruik van de publieke jobsite voor de zoektocht naar een arbeider, 58,4% voor het opvullen van een bediendefunctie en 36,9% voor benodigd kaderpersoneel. Elke categorie is in de databank dus redelijk vertegenwoordigd. Eenmaal werkgevers gewend zijn geraakt aan een bepaald medium maken ze volgens VDAB vaak gebruik van hetzelfde kanaal voor diverse vacatures.

3.2 Evoluties op de VDAB-vacaturemarkt

Toenemend belang van ervaring

Om de impact van de crisis op de vacaturemarkt en het geleidelijke herstel ervan correct te kunnen plaatsen, zetten we het aantal openstaande VDAB-vacatures uit in een tijdreeks (figuur 3.1). We delen de vacatures eveneens op volgens ervaringsverwachtingen van de werkgevers. Het gaat hier telkens om een maandgemiddelde over de periode januari tot en met oktober.

⁴ VDAB ontcijfert nummer 20 van mei 2010 behandelt het aanwervinggedrag tussen januari 2008 en maart 2009.

Figuur 3.1 toont aan dat de vacaturemarkt bij het begin van dit millennium begon te verzwakken. Deze terugval bereikte haar dieptepunt in 2003 met gemiddeld nog 23 200 openstaande VDAB-vacatures per maand. Daarna volgde er een stevig herstel waarbij de vacaturemarkt bleef floreren tot en met 2008 (46 500 vacatures). Met de financieel-economische crisis kende het aantal openstaande VDAB-vacatures vervolgens opnieuw een forse terugval. In 2009 daalde het aantal openstaande VDAB-vacatures tot 36 500, 21,5% lager dan een jaar eerder. Opmerkelijk is evenwel dat er in 2009 nog steeds meer vacatures genoteerd stonden bij VDAB dan in het economische topjaar 2000. Bovendien werd het herstel reeds na één jaar weer ingezet, terwijl de terugval tijdens de vorige crisisperiode liefst drie jaar aanhield. In 2010 is er sprake van een beperkt herstel tot gemiddeld 40 600 openstaande VDAB-vacatures. Daarmee situeren we ons op een niveau dat vergelijkbaar is met dat van 2006, maar zijn we wel nog een eind verwijderd van het precisisniveau in 2008.

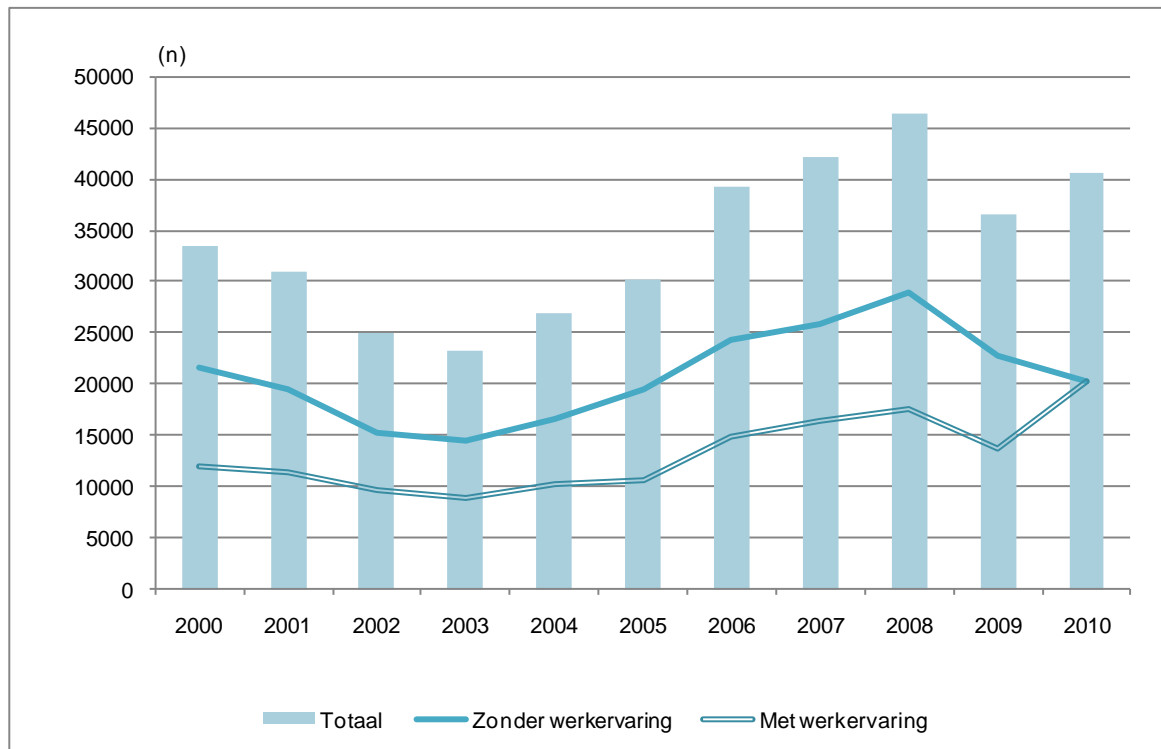
Door naar het aantal 'ontvangen' vacatures bij VDAB te kijken, bekomen we een scherper beeld van de impact van conjunctuurschommelingen op de vacaturemarkt. In tegenstelling tot het aantal openstaande vacatures die het totaal, de 'voorraad', van de beschikbare vacatures op een bepaald moment weergeven, tonen de ontvangen vacatures de stroom van nieuw toegevoegde vacatures. Een terugloop in het aantal door werkgevers uitgeschreven vacatures wordt hier dan ook het eerst opgemerkt. Op deze manier observeren we dat de terugval in ontvangen vacatures reeds vanaf medio 2008 werd ingezet en er sinds begin 2010 aan het herstel wordt getimmerd (zie hoofdstuk 1 figuur 1.2). In hoofdstuk 4 blijkt bovendien dat dit herstel zich voordoet in bijna alle sectoren.

Figuur 3.1 geeft tevens een indicatie van wat werkgevers verwachten van sollicitanten op het vlak van werkervaring. Het aantal openstaande VDAB-vacatures waarin geen (relevante) werkervaring gevraagd wordt, was doorheen het decennium steeds groter dan het aantal vacatures waarin wel werkervaring gevraagd wordt.⁵ De verhouding geen ervaring tegenover ervaring bleef doorheen de jaren nagenoeg constant en schommelde rond de 60% zonder ervaring tegenover 40% met ervaring. Opvallend is echter dat het herstel van 2010 volledig is toe te schrijven aan de vacatures met werkervaringsvereisten (+48,8%), terwijl het aantal vacatures zonder ervaringsvereisten zelfs een verdere daling kende (-11,2%). De verhouding tussen vacatures zonder en met ervaringsvereisten was in 2010 exact gelijk (50% tegenover 50%). Er is dus sprake van een versterkte preferentie voor werknemers met ervaring, en liefst zelfs flink wat bagage. Want het is voornamelijk de categorie met minstens twee jaar relevante ervaring die een spectaculaire stijging liet optekenen (+92,4%). Een mogelijke verklaring is dat werkgevers, geconfronteerd met een aantrekkelijke vraag, kiezen voor medewerkers die onmiddellijk inzetbaar en productief zijn.

In Nederland is de voorkeur voor werknemers met ervaring al langer duidelijk (ECORYS, 2010). Omstreeks 1990 werden in Nederland evenveel vacatures met ervaringsvereisten als zonder ervaringsvereisten vervuld. Sindsdien haalden de vacatures waarbij werkervaring werd gevraagd steeds duidelijker de bovenhand, met een aandeel van 60% à 65%. De tijd zal moeten uitwijzen of de recent toegenomen preferentie voor werknemers met ervaring in Vlaanderen een tijdelijk fenomeen is dat zich bij toenemende krapte weer zal 'normaliseren'. In de Nederlandse studie gaat het voor alle duidelijkheid niet om openstaande maar om vervulde vacatures, vacatures waarvoor effectief een werknemer is aangenomen. Op basis van VDAB gegevens voor 2009 weten we echter dat het verschil in ervaringsvereisten bij openstaande en ontvangen vacatures eerder beperkt is. In 2009 stond er bij 68,3% van de vervulde VDAB-vacatures geen ervaringsvereiste. Dit is vergelijkbaar met het resultaat bij de openstaande vacatures (62,6%) van datzelfde jaar. Het is nu afwachten of we in 2010 ook bij de vervulde vacatures een significante stijging zullen kennen van de vacatures met werkervaring.

⁵ Dit beeld kan vertekend zijn daar mogelijk niet elke werkgever een vacature volledig specificeert, Morissens (2009) merkte reeds eerder op dat de kwaliteit van de vacatures niet steeds sluitend is.

Figuur 3.1 Evolutie van het gemiddeld aantal openstaande VDAB-vacatures, totaal, met werkervaring en zonder werkervaring (Vlaams Gewest, 2000-2010, gemiddelde januari - oktober)

Bron: VDAB (Bewerking Steunpunt WSE / Departement WSE)

Geen revival voor middengeschoolden

In figuur 3.2 koppelen we de studievereisten aan de openstaande VDAB-vacatures en onderscheiden we drie klassen. De groep 'zonder studievereisten' omvat zowel vacatures zonder studievereisten als vacatures met een vereist studieniveau lager dan de derde graad van het secundair onderwijs. De middengroep bestaat uit vacatures voor kandidaten met een einddiploma secundair onderwijs. Met hogeschoolen wordt verwezen naar een diploma hoger onderwijs, zoals een bachelor- of masterdiploma (de bachelor-masterstructuur vervangt de vroegere indeling in kandidaturen en licenties).

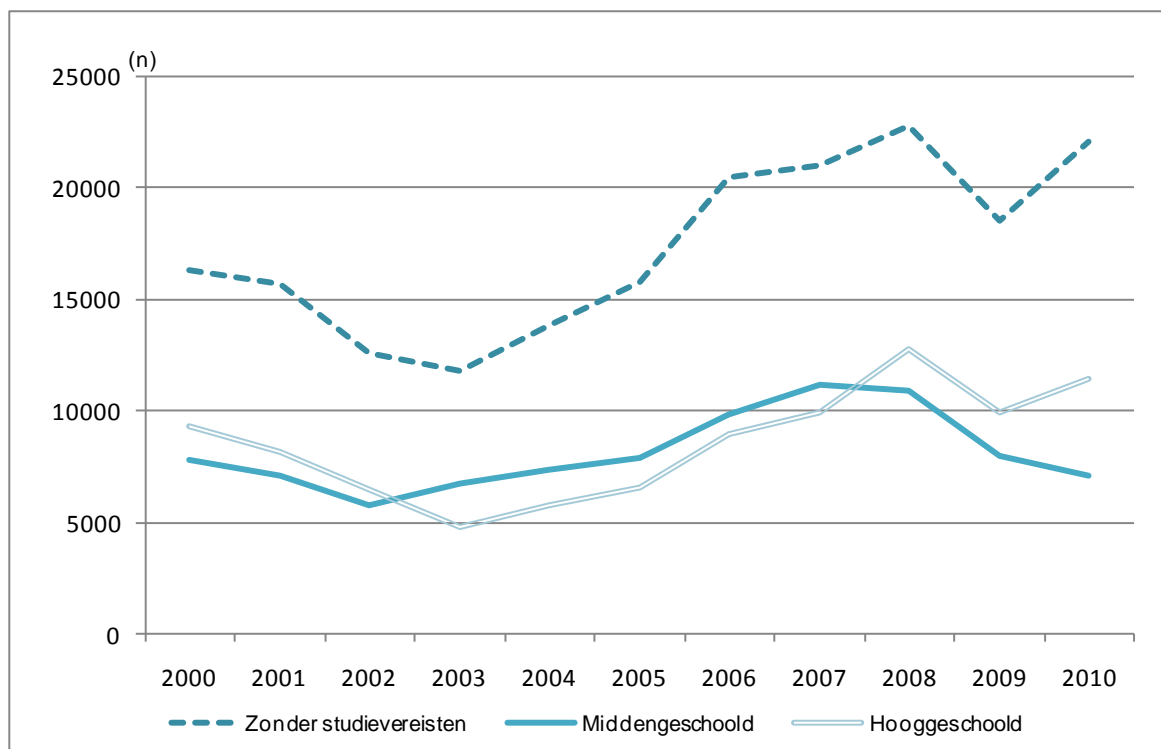
Figuur 3.2 toont duidelijk dat doorheen het laatste decennium de vacatures zonder specifieke studievereisten steeds de belangrijkste categorie in de openstaande VDAB-vacatures vormden. Bovendien kende deze categorie tussen 2003 en 2008 een spectaculaire stijging, wat onder meer een gevolg is van het succes van de dienstencheques (VDAB, 2009). Na de te verwachten dip in 2009 valt hier vooral de sterke stijging in 2010 op (+19,1%). Deze brengt het gemiddeld aantal vacatures zonder specifieke studievereisten (gemiddeld 22 000 per maand) bijna terug tot op het niveau van 2008 (22 800).

Het aantal vacatures voor middengeschoolden cirkelde steeds rond het aantal vacatures voor hogeschoolen. Enkel in jaren van hoogconjunctuur (zoals rond 2000 en 2008) ligt het aantal vacatures voor hogeschoolen duidelijk voorop. De trend is echter doorbroken in de meest recente crisisperiode. Ook in de crisisjaren is het aantal VDAB-vacatures immers het sterkst teruggegaan in de categorie van de middengeschoolden. Dit zowel in 2009 als 2010. Het is zelfs de enige groep die nog een verdere daling kende in 2010. Met een maandelijks gemiddelde van 7 100 openstaande VDAB-vacatures waren er in (de eerste tien maanden van) 2010 maar liefst 34,9% minder werkaanbiedingen voor middengeschoolden beschikbaar dan in (dezelfde periode) 2008.

De vacatures voor hogeschoolen bevinden zich tegenwoordig netjes tussen de twee andere categorieën in. Met een groei van +14,9% in 2010 evenaren ze net niet de spectaculaire groei van de vacatures zonder studievereisten (+19,1%), maar doen ze het toch flink beter dan de midden-geschoolden (-11,3%). Bij de vacatures voor hogeschoolen is het nog nuttig om een verdere opdeling te maken tussen bachelors en masters. Hierbij wordt duidelijk dat er steeds flink wat meer VDAB-vacatures zijn waarvoor het niveau bepaald wordt op dat van (professionele en academische) bachelor. Zo waren er tijdens de eerste tien maanden van 2010 gemiddeld 8 000 VDAB-vacatures die het minimale niveau op dat van bachelor definieerden, terwijl gemiddeld 3 400 vacatures specifiek op het masterniveau gericht waren. De vacatures voor bachelors liepen ook hard terug in 2009 (-22,2% tegenover -22,2% voor de masters), maar veerden krachtiger weer op in 2010 (+18,5% tegenover +7,2% voor de masters). Het gaat hier dan voornamelijk om een vraag naar professionele bachelors, die vanuit hun opleiding goed zijn klaargestoomd voor snelle inzetbaarheid op de werkvloer.

Toch moeten we het belang van studieniveau op het aantal openstaande vacatures nuanceren. Uit een kruising tussen vereiste werkervaring en scholing blijkt dat de heropleving van 2010 die we vaststelden bij de vacatures zonder studievereisten en bij de vacatures voor hogeschoolen enkel te vinden is bij de vacatures met werkervaring. Enkel de vacatures met ervaring doen het dus beter dan in 2009. In de categorie met werkervaring behalen de vacatures zonder studievereisten en de vacatures voor hogeschoolen zelfs hogere aantallen dan in 2008 (respectievelijk +24,9% en +21,1% tegenover 2008).

Figuur 3.2 Evolutie van het gemiddeld aantal openstaande VDAB-vacatures per studieniveau (Vlaams Gewest, 2000-2010, gemiddelde januari - oktober)

Bron: VDAB (Bewerking Steunpunt WSE / Departement WSE)

3.3 Herlancering van de vacaturemarkt in de beroepsgroepen

Welke beroepsgroepen trekken terug aan?

De Vlaamse vacaturemarkt vertoont in 2010 de eerste tekenen van herstel. Door ook te kijken naar de beroepsgroepen die gevraagd worden, kunnen we meer specifiek zien waar het verdere verval of de heropleving zit. Tabel 3.1 toont ons per beroepsgroep het gemiddeld aantal openstaande VDAB-vacatures per maand (van januari tot en met oktober) van 2008 tot 2010. Tevens kunt deze tabel ons een blik op de evolutie tijdens deze periode. Alleen de vacatures voor beroepsgroepen waarvoor in 2010 (van januari tot oktober) gemiddeld meer dan 100 vacatures per maand openstonden werden opgenomen.

Ten opzichte van 2008, hoogtepunt voor de openstaande VDAB-vacatures, gingen er in 2009 slechts zes beroepscategorieën op vooruit. Met uitzondering van 'Vertegenwoordiger' ging het allemaal om beroepsgroepen die een minder sterke link met de conjunctuur lijken te hebben. Het gaat hier om 'Landbouwer, visser', 'Bewaker', 'Paramedicus, verzorging', 'Leerkracht basisonderwijs' en 'Maatschappelijk assistent'. Sterke dalers (met meer dan 45%) zijn 'Metaalbewerker', 'Tekenaar', 'Schilder, behanger', 'Havenarbeider, magazijnier', 'Werknemer verkeer' en 'Inpakker'.

2010 toont duidelijk beterschap. We zien dat 27 van de 38 beroepscategorieën stijgen ten opzichte van een jaar eerder. De sterkste stijgers zijn 'Inpakker', 'Secretaresse, dactylografe', 'Ingenieur', 'Andere in de diensten', 'Kader privésector', 'Werknemer verkeer', 'Andere bureaubedienden' en 'Havenarbeider, magazijnier'. Deze groepen stegen allemaal met 30% of meer. Opmerkelijk detail is dat de beroepsgroep van 'Inpakker' in 2010 de krachtigste groei kende, terwijl het amper een jaar eerder de sterkste daler was. Een indicatie dat bepaalde beroepscategorieën zeer afhankelijk zijn van de stand van de conjunctuur. Dalers waren er in 2010 ook. Hier lieten 'Landbouwers, visser', 'Bewaker', 'Maatschappelijk assistent' en jobs in de diverse onderwijsgraden een terugval van 25% of meer optekenen. Het is opvallend dat het hier net om de stijgers van 2009 gaat.

Algemeen genomen zien we dus voor 2010 een heropleving op het vlak van aantal vacatures, al kan dit herstel niet meteen de diep geslagen kloof ten aanzien van 2008 overbruggen. Anno 2010 zijn er slechts zeven beroepsgroepen die het precrisisniveau van 2008 alweer overstijgen. Het gaat om, 'Vertegenwoordiger', 'Verkoper', 'Secretaresse, dactylografie', 'Andere in de diensten', 'Paramedicus, verzorging', 'Boekhouder' en 'Kader privésector'. Voor bijna een derde van de beschouwde beroepen zijn er minstens 30% minder openstaande VDAB-vacatures in 2010 dan twee jaar voordien.

Tabel 3.1 Evolutie van het gemiddeld aantal openstaande VDAB-vacatures per beroepsgroep (Vlaams Gewest, 2008-2010, gemiddelde januari - oktober)

	Gemiddeld aantal vacatures per maand (januari-oktober)			Evolutie *		
	2008 (n)	2009 (n)	2010 (n)	'08-'09 (%)	'09-'10 (%)	'08-'10 (%)
Verkoper	4 400	4 080	5 260	-7,3	+28,9	+19,5
Andere bureaubedienden	4 900	3 300	4 330	-32,6	+31,2	-11,6
Huisbewaarder en schoonmaker	4 890	4 400	3 740	-10,1	-14,9	-23,5
Paramedicus, verzorging	2 310	2 510	2 530	+8,7	+0,8	+9,5
Metaalbewerker	2 990	1 560	2 010	-47,9	+28,9	-32,8
Hotel- en keukenpersoneel	2 180	1 680	1 990	-23,0	+18,7	-8,7
Technicus	2 130	1 560	1 760	-27,0	+13,1	-17,4
Vertegenwoordiger	1 390	1 590	1 710	+14,0	+7,4	+22,5
Kader privésector	1 510	1 120	1 520	-25,3	+35,0	+0,7
Bouwarbeider	1 690	1 330	1 320	-21,0	-1,1	-21,9
Ingenieur	1 420	920	1 320	-35,2	+43,0	-7,3
Informaticus	1 770	1 020	1 240	-42,1	+21,3	-29,7
Andere hogere bedienden	1 330	990	1 150	-26,0	+16,5	-13,8
Andere in de diensten	960	780	1 060	-19,2	+36,7	+10,4
Secretaresse, dactylografe	830	690	980	-17,4	+43,5	+18,5
Werknemer verkeer	1 450	680	910	-53,1	+33,1	-37,5
Elektricien	790	660	680	-16,5	+4,0	-13,2
Houtbewerker	660	520	590	-21,9	+15,2	-10,0
Havenarbeider, magazijnier	930	440	570	-52,5	+30,3	-38,1
Bewaker	720	790	560	+10,2	-28,9	-21,7
Handlanger algemeen	730	420	540	-41,9	+26,9	-26,3
Boekhouder	460	410	480	-11,7	+18,6	+4,7
Tekenaar	660	340	420	-48,0	+23,8	-35,6
Opvoeder	560	510	420	-9,5	-16,9	-24,9
Landbouwer, visser	450	590	420	+31,3	-28,8	-6,6
Arbeider voeding	420	380	350	-9,6	-7,1	-16,0
Andere onderwijs	630	630	310	-0,6	-50,7	-51,0
Economist, adv. bedrijfsbeheer	280	200	220	-30,3	+14,0	-20,5
Kunstenaar en mediapersoneel	280	170	210	-39,3	+28,7	-22,7
Leerkracht basisonderwijs	230	250	210	+7,4	-16,6	-10,4
Leerkracht 1e/2e graad secundair	300	300	180	-3,0	-39,2	-41,0
Architect, meetkundige	180	170	170	-9,0	1,7	-7,5
Machinist, kraanbestuurder	160	120	140	-23,6	+19,7	-8,5
Inpakker	210	100	140	-53,7	+49,0	-31,0
Maatschappelijk assistent	200	220	140	+5,7	-36,3	-32,7
Schilder, behanger	240	130	130	-48,3	6,4	-44,9
Leerkracht 3e/4e graad secundair	240	200	130	-15,1	-35,1	-44,9
Drukkerijarbeider	180	100	110	-44,9	+12,4	-38,0

* Om de evolutie te schetsen werd er gewerkt op basis van de exacte cijfers.

Noot: Alleen de vacatures voor beroepsgroepen waarvoor in 2010 (van januari tot oktober) gemiddeld meer dan 100 vacatures per maand openstonden werden opgenomen.

Bron: VDAB (Bewerking Steunpunt WSE / Departement WSE)

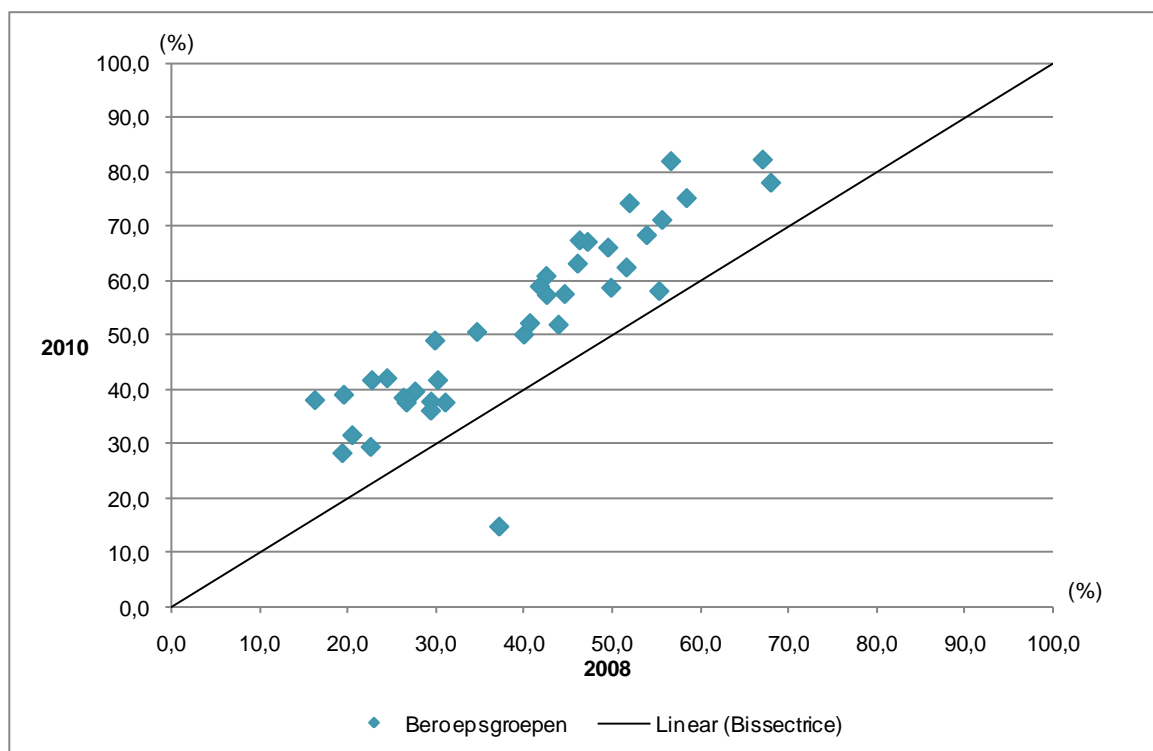
Beroepsgroepen en de hang naar ervaring

Eerder werd reeds duidelijk dat ervaring voor de werkgever aan belang heeft gewonnen. Dit is ook te merken op het niveau van de beroepsgroepen. Figuur 3.3 bouwt verder op de beroepsgroepen uit de vorige paragraaf en toont het percentage vacatures met ervaring in 2008 en 2010. De achterliggende cijfers zijn weergegeven in tabel 3.2.

Meteen valt op dat er in 2010 bij zo goed als alle beroepsgroepen een sterkere voorkeur is voor sollicitanten met werkervaring dan twee jaar eerder. Op een na alle punten liggen immers boven de bissectrice, waaruit kan afgeleid worden dat de verhouding ervaring over geen ervaring bij bijna elk van de beroepsgroepen hoger ligt dan in 2008. Een duidelijke uitzondering betreft 'Bewaker'. Hierbij stellen we zelfs een scherpe daling in de vraag naar sollicitanten met ervaring vast. Maar uit tabel 3.1 bleek ook reeds dat deze beroepsgroep een atypische en ogenschijnlijk contracyclische beweging maakt.

In tabel 3.2 kunnen we de beroepsgroepen onderscheiden waar in 2010 in meer dan 75% van de vacatures werd gevraagd om werkervaring: 'Machinist, Kraanbestuurder', 'Schilder en Behanger', 'Tekenaar' en 'Houtbewerker'. Aan het andere uiteinde van het spectrum vinden we de beroepen met het hoogste aandeel (meer dan 65%) vacatures zonder ervaring. Het gaat om de beroepsgroepen 'Leerkracht basisonderwijs', 'Landbouwer, Visser', 'Paramedicus, Verzorging' en 'Bewaker'.

Figuur 3.3 Aandeel openstaande VDAB-vacatures waarvoor werkervaring gevraagd wordt (Vlaams Gewest, 2008 en 2010, gemiddelde januari - oktober)

Noot 1: Alleen de vacatures voor beroepsgroepen waarvoor in 2010 (van januari tot oktober) gemiddeld meer dan 100 vacatures per maand openstonden werden opgenomen.

Noot 2: Zie tabel 3.2 voor een overzicht van de achterliggende cijfers

Bron: VDAB (Bewerking Steunpunt WSE / Departement WSE)

De gestegen vraag naar werknemers met ervaring wordt extra in de verf gezet wanneer we kijken naar de aantallen in tabel 3.2. Voor twee derde van de beroepen ligt het aantal vacatures met ervaring in 2010 zelfs hoger dan het precrisisniveau in 2008. Waar tussen 2008 en 2009 op zes na alle beroepsgroepen in de klappen deelden, wisten de meesten zich in het jaar erop helemaal te herpakken. De vijf meest opvallende stijgers voor vacatures met werkervaring tegenover 2008 zijn 'Verkoper' (+69%) , 'Paramedicus, verzorging' (+60,7%), 'Vertegenwoordiger' (+53,7%) en 'Secretaresse, dactylografe' (+43,7%).

Tabel 3.2 Gemiddeld aantal openstaande VDAB-vacatures per beroepsgroep en ervaringsvereiste (Vlaams Gewest, 2008 en 2010, gemiddelde januari - oktober)

	2008			2010		
	Zonder werker- varing	Met werkerva- ring		Zonder werker- varing	Met werkerva- ring	
	(n)	(n)	(%)*	(n)	(n)	(%)*
Verkoper	3 230	1 170	26,6	3 280	1 980	37,6
Andere bureaubedienden	3 210	1 700	34,6	2 140	2 200	50,6
Huisbewaarder en schoonmaker	3 450	1 440	29,4	2 330	1 410	37,8
Paramedicus, verzorging	1 870	450	19,3	1 820	720	28,3
Metaalbewerker	1 580	1 410	47,2	660	1 350	67,2
Hotel- en keukenpersoneel	1 220	960	43,9	960	1 030	52,0
Technicus	1 150	990	46,3	570	1 190	67,5
Vertegenwoordiger	840	560	40,0	850	860	50,1
Kader privésector	760	750	49,5	510	1 000	66,1
Bouwarbeider	810	880	52,0	340	980	74,3
Ingenieur	630	790	55,7	380	940	71,2
Informaticus	860	910	51,6	470	780	62,5
Andere hogere bedienden	790	540	40,6	550	600	52,2
Andere in de diensten	680	280	29,4	680	380	36,1
Secretaresse, dactylografe	570	260	31,0	610	370	37,6
Werknemer verkeer	830	620	42,5	390	520	57,4
Elektricien	430	360	46,1	250	430	63,2
Houtbewerker	270	390	58,4	150	450	75,3
Havenarbeider, magazijnier	720	210	22,7	330	240	41,7
Bewaker	450	270	37,1	480	80	14,8
Handlanger algemeen	550	180	24,4	310	230	42,1
Boekhouder	210	250	53,9	150	330	68,4
Tekenaar	210	450	68,0	90	330	78,1
Opvoeder	410	160	27,6	250	170	39,7
Landbouwer, visser	350	100	22,5	300	120	29,5
Arbeider voeding	240	180	42,5	140	210	60,9
Andere onderwijs	440	190	29,8	160	150	49,0
Economist, adv. bedrijfsbeheer	160	120	41,8	90	130	59,0
Kunstenaar en mediapersoneel	120	150	55,3	90	120	58,2
Leerkracht basisonderwijs	180	50	20,4	140	60	31,6
Leerkracht 1e/2e graad secundair	260	50	16,2	110	70	38,1
Architect, meetkundige	90	90	49,9	70	100	58,8
Machinist, kraanbestuurder	50	110	67,1	30	120	82,3
Inpakker	170	40	19,5	90	60	39,1
Maatschappelijk assistent	140	60	30,2	80	60	41,7
Schilder, behanger	110	140	56,7	20	110	82,1
Leerkracht 3e/4e graad secundair	180	60	26,3	80	50	38,5
Drukkerijarbeider	100	80	44,6	50	70	57,6

* Om het percentage met werkervaring weer te geven werd er gewerkt op basis van de exacte cijfers.

Noot: Alleen de vacatures voor beroepsgroepen waarvoor in 2010 (van januari tot oktober) gemiddeld meer dan 100 vacatures per maand openstonden werden opgenomen.

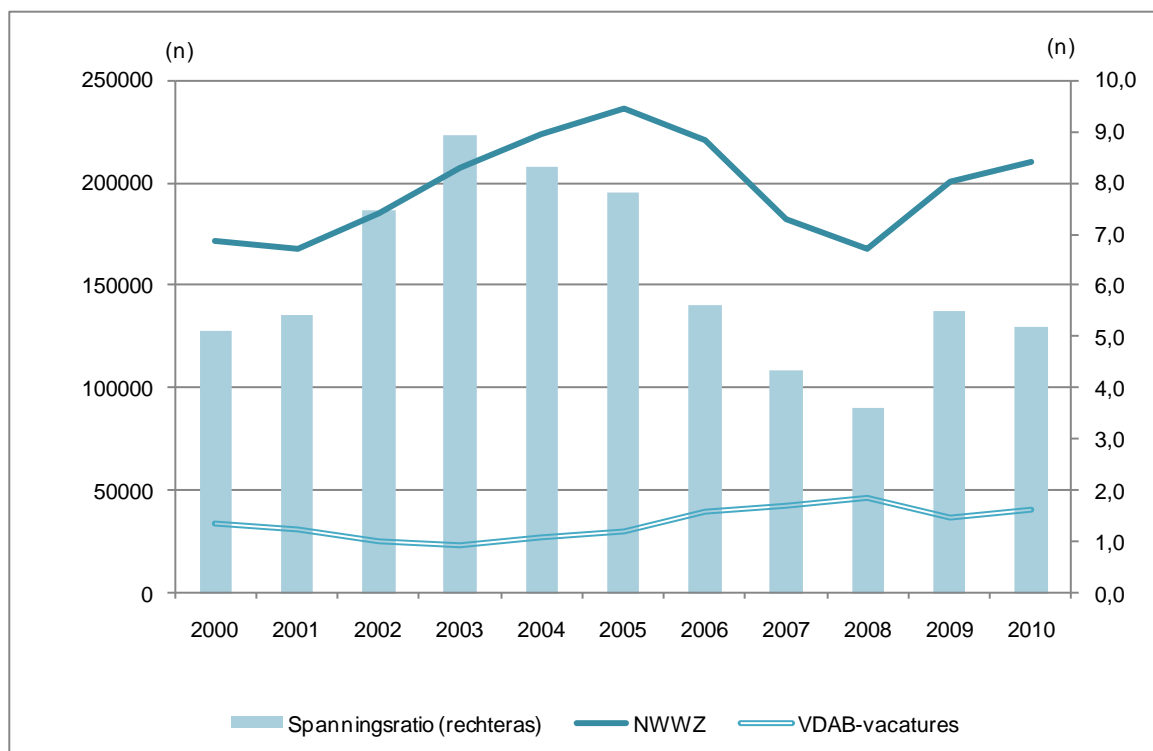
Bron: VDAB (Bewerking Steunpunt WSE / Departement WSE)

3.4 Arbeidsreserve en spanning

In dit deel zetten we de openstaande VDAB-vacatures af tegenover de populatie van niet-werkende werkzoekenden en bekomen zo een maatstaf voor de krapte op de arbeidsmarkt. Hoe lager het aantal niet-werkende werkzoekenden (nwwz) per openstaande VDAB-vacature, hoe groter de krapte op de arbeidsmarkt en hoe moeilijker het wordt voor werkgevers om (geschikt) personeel te vinden.

Deze ratio toont in figuur 3.4 dat er in het begin van het millennium een aanzienlijke krapte was op de arbeidsmarkt met een spanningsratio van net boven de vijf (balkjes, rechteras). Dit betekent dat er voor elke openstaande VDAB-vacature gemiddeld vijf niet-werkende werkzoekenden waren. Vanaf 2002, parallel aan de neerwaartse conjunctuur, nam de krapte aanzienlijk af tot een spanningsratio van rond de acht. Daarna, vanaf 2006, gingen we echter snel terug over naar een periode van toenemende spanning, die uitmondde in een oververhitte arbeidsmarkt in 2008 met een spanningsratio van 3,6. De crisis deed ons vervolgens terugkeren naar een krapteniveau tussen 5 en 5,5 nwwz per vacature. In tegenstelling tot de vorige economische terugval, heeft de huidige crisis nauwelijks geleid tot een meer ontspannen arbeidsmarkt. Ook in het crisisjaar 2009 bleef de Vlaamse arbeidsmarkt kampen met een aanzienlijke krapte en steeg de spanningsratio tot een niveau dat vergelijkbaar was met de jaren 2000/2001.

Figuur 3.4 Evolutie gemiddeld aantal niet-werkende werkzoekenden (nwwz), gemiddeld aantal openstaande VDAB-vacatures en spanningsratio* (Vlaams Gewest, 2000-2010, gemiddelde januari - oktober)

*Spanningsratio = aantal nwwz per openstaande VDAB-vacature

Bron: VDAB (Bewerking Steunpunt WSE / Departement WSE)

In tabel 3.3 maken we een vergelijking tussen de spanningsratio in 2008 en 2010 en dit op het niveau van de beroepsgroep.

Voor de nwwz worden de beroepscodes toegekend door een bemiddelaar op basis van wat de werkzoekende als beroep kan en wil uitoefenen. Dit houdt in dat wordt rekening gehouden met

zowel de studies, het beroepsverleden als de aspiraties van de werkzoekende. De mogelijkheid is voorzien om in verschillende beroepen te worden ingeschreven. Bij het opmaken van statistieken wordt echter alleen met het hoofdberoep rekening gehouden. De indeling in beroepsgroepen is dezelfde als bij de vacatures. Dit laat toe om op het niveau van de beroepsgroepen spanningsratio's te berekenen. We maken hierbij uitsluitend gebruik van kwantitatieve informatie, met name het aantal openstaande VDAB-vacatures per beroepsgroep enerzijds en het aantal nwwz per beroepsgroep anderzijds. Dit betekent echter nog niet dat de nwwz met bepaalde beroepsaspiraties ook werkelijk inzetbaar zijn in de betreffende vacatures. Mogelijk spelen ook andere, meer kwalitatieve criteria een rol bij de vervulling van de vacatures. Zo is het best mogelijk dat een werkzoekende met de juiste beroepsaspiratie toch niet beschikt over de vereiste ervaring of competenties voor de betreffende job.

Vertrekkende van de kwantitatieve informatie waarover we beschikken, delen we de beroepsgroepen hierna op in drie klassen van krapte, deze met een spanningsratio kleiner dan 3, een spanningsratio van 3 tot 5 en een spanningsratio van 5 of meer. Het zal geen verrassing zijn dat geen enkele beroepsgroep een (opmerkelijke) toenemende krapte kende tussen 2008 en 2010. Met andere woorden, geen enkel beroep is in een krappere onderverdeling (of klasse met lagere ratio) beland.

Toch bleven heel wat beroepsgroepen ook in 2010 in de laagste klasse hangen, met een spanningsratio op beroepsniveau kleiner dan 3. De beroepsgroepen die in 2010, nog steeds, met het kleinste aantal kandidaat intreders zitten, zijn 'Vertegenwoordiger', 'Technicus', 'Ingenieur', 'Informaticus', 'Bewaker', 'Boekhouder', 'Tekenaar', 'Economist, adv. Bedrijfsbeheer' en 'Leerkracht 3^e/4^e graad secundair'. Deze beroepsgroepen staan volgens VDAB (2009) ook te boek als knelpuntberoepen. Het is dus geen verrassing ze hier terug te vinden. VDAB haalt een aantal mogelijke redenen aan voor het ontstaan van knelpuntberoepen. Het kwantitatief tekort aan arbeidskrachten volgt volgens VDAB uit een terugval of gehele opdroging van de uitstroom uit bepaalde studierichtingen (en/of het niet beschikbaar zijn van deeltijds werkenden voor een voltijdse job). Op kwalitatief vlak is er een tekort aan vakbekwame mensen, een schaarste aan mensen met ervaring, specifieke kennis of welbepaalde eigenschappen. Ook de arbeidsomstandigheden kunnen krapte in de hand werken. Een laag loon, ongezond of zwaar werk, stress, het statuut van zelfstandige en een ongunstige werkregeling kunnen de zoektocht naar de geschikte kandidaat bemoeilijken.

Voor een aantal andere beroepsgroepen werd de arbeidsmarkt minder krap tussen 2008 en 2010. Bij de beroepsgroepen die van een spanningsratio kleiner dan drie naar een spanningsratio tussen drie en vijf verschoven, vinden we 'Huisbewaarder en schoonmaker', 'Metaalbewerker', 'Kader privésector' en 'Andere hoge bedienden'. 'Andere bureaubedienden', 'Bouwarbeiders', 'Werknemer verkeer', 'Opvoeder' en 'Maatschappelijk assistent' kenden in 2010 een spanningsratio groter dan 5 terwijl dit twee jaar eerder nog tussen drie en vijf was.

Tabel 3.3 Evolutie spanningsratio* per beroepsgroep (Vlaams Gewest, 2008 en 2010, gemiddelde januari - oktober)

	2010			
		Spanning < 3	Spanning ≥3 tot <5	Spanning ≥5
2008	Spanning < 3	Vertegenwoordiger Technicus Ingenieur Informaticus Bewaker Boekhouder Tekenaar Economist, adv. bedrijfsbeheer Leerkracht 3e/4e graad secundair	Huisbewaarder en schoonmaaker Metaalbewerker Kader privésector Andere hogere bedienden Elektricien Houtbewerker Arbeider voeding Andere onderwijs Architect, meetkundige Machinist, kraanbestuurder	/
	Spanning ≥3 tot <5	/	Verkoper Paramedicus, verzorging Hotel- en keukenpersoneel Andere in de diensten	Andere bureaubedienden Bouwarbeider Werknemer verkeer Opvoeder Maatschappelijk assistent
	Spanning ≥5	/	/	Secretaresse, dactylografe Havenarbeider, magazijnier Handlanger algemeen Landbouwer, visser Leerkracht basisonderwijs Kunstenaar en mediapersoneel Leerkracht 1e/2e graad secundair Inpakker Schilder, behanger Drukkerijarbeider

*Spanningsratio = aantal nwwz per openstaande VDAB-vacature

Noot: Alleen de vacatures voor beroepsgroepen waarvoor in 2010 (van januari tot oktober) gemiddeld meer dan 100 vacatures per maand openstonden werden opgenomen.

Bron: VDAB (Bewerking Steunpunt WSE / Departement WSE)

3.5 Conclusie

De (VDAB-)vacaturemarkt kreeg naar aanleiding van de economische crisis een flinke dreun te verwerken in 2009, maar kon zich toch nog op een niveau manifesteren dat hoger was dan het peil dat halfweg het vorige decennium werd opgetekend. In 2010 is er reeds sprake van een beperkte heropleving. Hier dient echter wel onmiddellijk een kanttekening bij gemaakt te worden, de echte 'come back' is immers voorbehouden voor zeer specifieke groepen. De heropleving van het aantal openstaande VDAB-vacatures bevindt zich uitsluitend bij de vacatures met werkervaring. Het aantal vacatures met werkervaring neemt duidelijk toe, zowel voor hogeschoolden als voor jobs 'zonder studievereisten'. Ook bij de beroepsgroepen merken we in vergelijking met het precrisisniveau in flink wat gevallen een reële stijging in het aantal vacatures met werkervaring.

In 2008 bevonden we ons in een oververhitte arbeidsmarkt, met slechts weinig potentiële intreders ten overstaan van het aantal vacatures en een flinke lijst knelpuntberoepen. De crisis heeft voor enige 'verkoeling' gezorgd, al bleef de spanning op de Vlaamse arbeidsmarkt constant op een vrij hoog niveau. Voor heel wat beroepsgroepen is de krapte – in kwantitatieve termen uitgedrukt – nauwelijks verminderd ten opzichte van 2008.

HOOFDSTUK 4. Tewerkstelling trekt weer aan

In dit hoofdstuk gaan we na hoe de crisis zich manifesteerde in de verschillende bedrijfssectoren en onder verschillende groepen werknemers.⁶ Niet alle sectoren en werknemers werden immers in dezelfde mate getroffen door de crisis. In verschillende – vooral industriële – sectoren ging de tewerkstelling reeds vóór de crisis achteruit; in een aantal van deze krimpsectoren zorgde de recessie nog voor een extra klap. Ook kenden heel wat groeisectoren door de crisis een aanzienlijke terugval in hun tewerkstellingsgroei, terwijl nog andere groeisectoren – vooral in de publieke diensten – geen tewerkstellingseffect voelden. Tevens bekijken we in dit hoofdstuk het profiel van de werknemers die sterk dan wel minder sterk door de crisis werden getroffen.

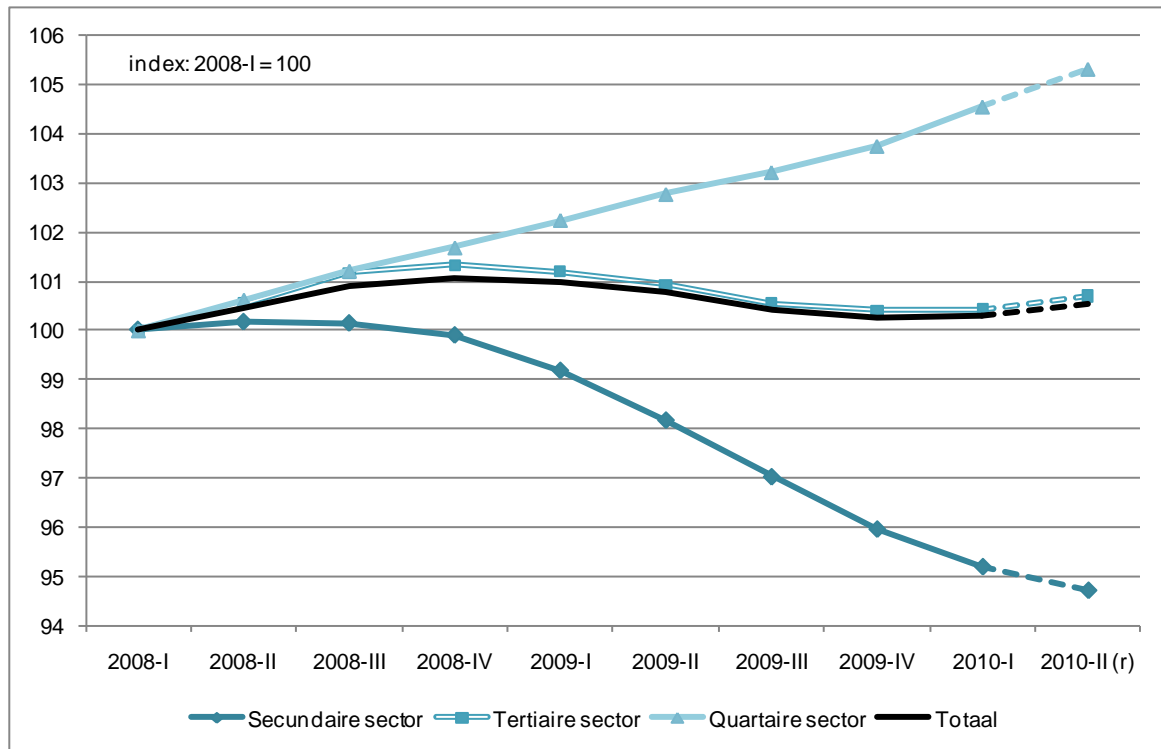
4.1 De tewerkstelling in de hoofdsectoren in tijden van crisis

Tussen 2003 en de tweede helft van 2008 kende het Vlaams Gewest een gestage tewerkstellingsgroei van gemiddeld ongeveer 30 000 loontrekkenden per jaar, waardoor het totale aantal Vlaamse loontrekkenden bij RSZ toenam van 1,93 miljoen werknemers in het eerste kwartaal van 2003 tot 2,1 miljoen in het derde kwartaal van 2008. Vanaf het eerste kwartaal 2009 werd de jaargroei echter negatief. Deze negatieve groei bleef zich daarna doorzetten tot en met het vierde kwartaal van 2009 (-0,7%). In dat kwartaal daalde het aantal Vlaamse loontrekkenden tot 2,06 miljoen, een vergelijkbaar niveau met dit van twee jaar eerder. Vanaf het eerste kwartaal van 2010 boog de dalende tendens opnieuw om naar een lichte positieve jaargroei (+0,2%). Voor het tweede kwartaal wordt verwacht dat deze jaargroei verder zou stijgen tot +1,0%, wat betekent dat het aantal loontrekkenden in Vlaanderen zal schommelen rond 2,09 miljoen (tabel 4.1).

Onderliggend aan deze algemene evolutie zijn er heel wat verschillen tussen de bedrijfssectoren. Figuur 4.1 toont een trendreeks van de tewerkstelling in de Vlaamse hoofdsectoren, met het eerste kwartaal van 2008 als referentie (index=100).⁷ In de figuur is goed te zien hoe de tewerkstelling in de secundaire sector (industrie en bouwnijverheid) een behoorlijk steile duik maakt sinds het vierde kwartaal van 2008. In de tertiaire sector (private diensten) volgde na een verder stijgende evolutie gedurende 2008 een dalende trend in de loop van 2009. Vanaf 2010 lijkt de sector wel opnieuw licht op te veren. In de quataire sector (publieke diensten) zet de tewerkstellingsgroei zich ongestoord verder en zien we weinig effect van de crisis.

6 We beperken ons in deze analyse tot de loontrekkende tewerkstelling op basis van RSZ-gegevens en laten de zelfstandigen en de werknemers bij de lokale en provinciale overheidsdiensten (RSZPPO) buiten beschouwing.

7 We laten de primaire sector (land- & tuinbouw en visserij) hier buiten beschouwing omwille van het specifieke seizoensgebonden werkgelegenheidskarakter in deze sector.

Figuur 4.1 Trendindex* van het aantal werknemers bij RSZ in de hoofdsectoren (Vlaams gewest, 2008-I tot 2010-II)

* Trendindex: index van het trendniveau (= voortschrijdend gemiddelde van de voorbije twaalf maanden)

Noot: Tweede kwartaal 2010: raming voor het Vlaams Gewest aan de hand van de Snelle Ramingen van RSZ voor België (RSZ, 2010)

Bron: RSZ (Bewerking Steunpunt WSE / Departement WSE)

Ook de evolutie van de tewerkstelling in de hoofdsectoren op jaarbasis geeft de precare situatie aan van de *secundaire sector* (tabel 4.1 en figuur 4.2). Al sinds het derde kwartaal van 2008 bevindt de industrie zich in de rode cijfers, met een dieptepunt in het derde kwartaal van 2009, toen het aantal werknemers maar liefst 4,6% lager lag dan het jaar ervoor. Vanaf 2010 temperde de negatieve jaargroei langzaam, tot een (geraamd) groeicijfer van -2,0% op jaarbasis in het tweede kwartaal. In absolute cijfers wordt het aantal werknemers in het tweede kwartaal van 2010 in de secundaire sector geraamd op 500 000, een absoluut minimum sinds vele jaren. Wanneer we naar de jaar-op-jaar evolutie van het arbeidsvolume kijken (niet in de tabel/figuur) zien we wel al een lichtpunt. Na acht kwartalen van negatieve jaargroei wordt de evolutie van het arbeidsvolume (of het aantal voltijdsequivalenten) in de secundaire sector in het tweede kwartaal van 2010 opnieuw positief (+0,7%).

De *tertiaire sector*, deze van de private diensten, reageerde gemiddeld iets later en minder hevig op de economische recessie. De tertiaire sector zakte twee kwartalen later dan de secundaire sector in het rood, en kende een negatieve jaargroei van -0,5% in het eerste kwartaal van 2009. Met een dieptepunt van -1,5% jaargroei in het derde kwartaal van 2009 blijft de tewerkstellingskrimp ook een eind boven het niveau van de secundaire sector (-4,6%). In het eerste kwartaal van 2010 tekende de tertiaire sector alweer een lichte groei van de loontrekkende tewerkstelling op (+0,1%) en in het tweede kwartaal van 2010 wordt deze positieve groei al geraamd op +1,1%. In absolute cijfers kromp de tertiaire sector in het vierde kwartaal van 2009 naar een minimum van 903 400 loontrekkenden. Voor het tweede kwartaal 2010 – dus slechts twee kwartalen later – ramen we het aantal werknemers al terug op 919 950, een vergelijkbaar niveau als dat van voor de crisis (tweede kwartaal 2008).

De tewerkstelling in de *quartaire sector*, de publieke diensten, leed duidelijk niet onder de crisis. In de beschouwde periode komt de jaargroei slechts in twee kwartalen onder de 2% groei. In de eerste twee kwartalen van 2010 bedroeg de tewerkstellingsgroei in de publieke dienstensector ruim +3% op jaarbasis.

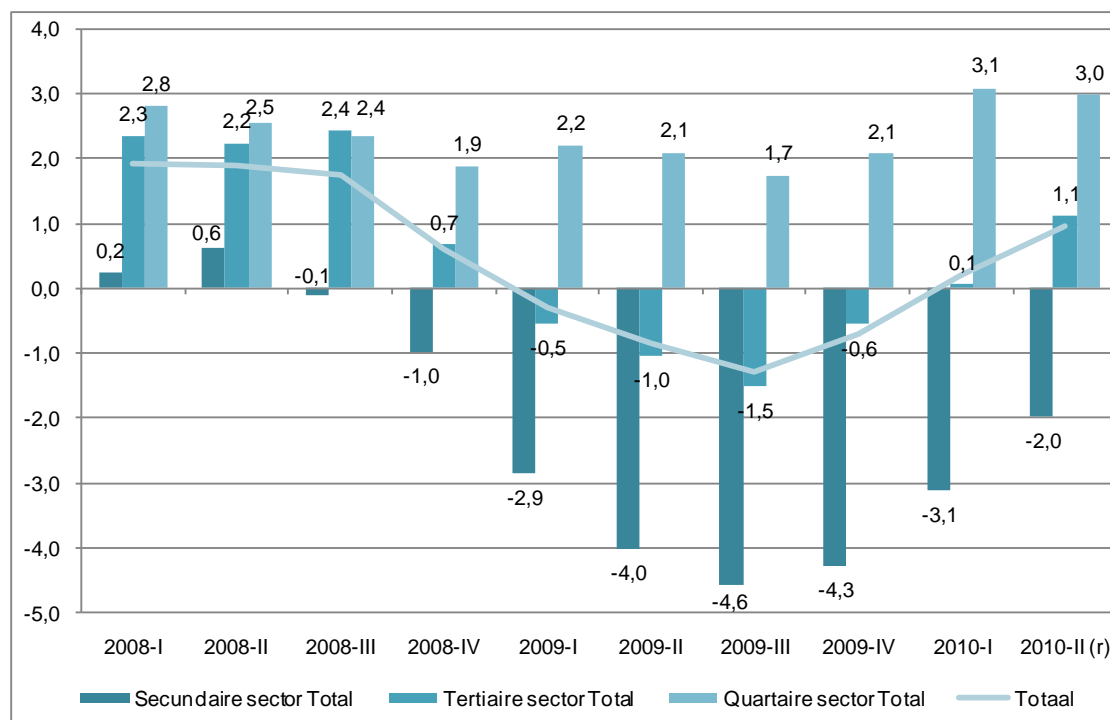
Tabel 4.1 Evolutie van het aantal werknemers bij RSZ in de hoofdsectoren (Vlaams gewest, 2008-I tot 2010-II)

	Aantal werknemers (n)				Jaargroei van het aantal werknemers (%)			
	Secundaire sector	Tertiaire sector	Quartaire sector	Totaal	Secundaire sector	Tertiaire sector	Quartaire sector	Totaal
2008-I	532 280	913 680	623 828	2 079 216	+0,2	+2,3	+2,8	+1,9
2008-II	531 472	919 423	622 043	2 083 523	+0,6	+2,2	+2,5	+1,9
2008-III	531 238	928 472	629 753	2 101 936	-0,1	+2,4	+2,4	+1,7
2008-IV	525 264	908 459	633 388	2 075 739	-1,0	+0,7	+1,9	+0,6
2009-I	517 070	908 727	637 618	2 072 983	-2,9	-0,5	+2,2	-0,3
2009-II	510 128	909 805	635 060	2 065 889	-4,0	-1,0	+2,1	-0,8
2009-III	506 949	914 401	640 742	2 074 599	-4,6	-1,5	+1,7	-1,3
2009-IV	502 819	903 419	646 529	2 061 282	-4,3	-0,6	+2,1	-0,7
2010-I	500 957	909 256	657 342	2 076 907	-3,1	+0,1	+3,1	+0,2
2010-II (r)	500 000	919 950	654 000	2 085 750	-2,0	+1,1	+3,0	+1,0

Noot: Tweede kwartaal 2010: raming voor het Vlaams Gewest aan de hand van de Snelle Ramingen van RSZ voor België (RSZ, 2010)

Bron: RSZ (Bewerking Steunpunt WSE / Departement WSE)

Figuur 4.2 Procentuele jaargroei van het aantal werknemers bij RSZ in de hoofdsectoren (Vlaams gewest, 2008-I tot 2010-II)

Noot: Tweede kwartaal 2010: raming voor het Vlaams Gewest aan de hand van de Snelle Ramingen van RSZ voor België (RSZ, 2010)

Bron: RSZ (Bewerking Steunpunt WSE / Departement WSE)

4.2 De sectorale tewerkstellingsevolutie nader bekeken

Achter elk van de hoofdsectoren gaat een eigen sectorale dynamiek schuil. Om hier een beter zicht op te krijgen, bekijken we de evolutie van de loontrekkende tewerkstelling in de verschillende WSE-sectoren (samengesteld op basis van de Nace-Bel sectoromenclatuur rev.2).⁸ In figuur 4.3 beschouwen we de sectorale tewerkstelling in de verschillende sectoren over een periode van twee jaar: van net vóór de crisis (eerste kwartaal 2008) tot en met het eerste kwartaal van 2010 (het meest recente kwartaal waarvoor gedetailleerde sectorgegevens beschikbaar zijn).

Een vluchtige blik op figuur 4.3 maakt snel de eerder aangehaalde trends voor de hoofdsectoren duidelijk.⁹ Bij de secundaire sectoren (s) gaan de balkjes in de figuur, op één sector na (energie, water en afvalverwerking, s14+15), duidelijk (ver) in het rood.¹⁰ Dit betekent dat bijna alle secundaire sectoren zich in het eerste kwartaal van 2010 nog steeds onder het precrisisniveau van begin 2008 situeerden. Voor de tertiaire sectoren (t) geldt dit overwegend ook, maar heel wat minder uitgesproken. Bij de quartaire sectoren (q) stellen we voor de meesten een positieve evolutie vast. Een tweede algemene vaststelling is dat de krimp in de secundaire en tertiaire sectoren zich sterker manifesteert bij het arbeidsvolume (aantal voltijdsequivalenten) dan bij de werknemers (aantal personen).

Omdat het tweede jaar van de beschouwde periode reeds een heropleving in de globale tewerkstelling aangaf, bekijken we in tabel 4.2 ook de periodes 2008-2009 en 2009-2010 apart. Voor de hele Vlaamse tewerkstelling zien we dat deze in 2008-2009 met -0,3% achteruit ging, terwijl de groep Vlaamse werknemers in de periode 2009-2010 al +0,2% groter werd. Over de volledige crisisperiode van twee jaar komen we uit op een krimp van -0,1%. In de bespreking van de tewerkstellingsevolutie in de verschillende sectoren grijpen we vaak terug naar de cijfers in deze tabel om deze bijkomende dynamiek te duiden. De bespreking zelf bouwen we op volgens de sectorevoluties binnen de hoofdsectoren.

De textiel en automobielsector in het nauw

De secundaire sector – voornamelijk industrie en bouw – noteerde tussen het eerste kwartaal 2008 en het eerste kwartaal 2010 een daling van ruim 32 200 loontrekkenden (-6,1%). Het heeft hiermee een groot aandeel in het totale tewerkstellingsverlies in de crisisperiode. Waar bovendien de totale tewerkstelling in 2009-2010 reeds licht opveerde (+0,2%) in vergelijking met het eerste jaar van de beschouwde periode (-0,3%) bleef de secundaire sector op hetzelfde tempo krimpen (-3,1% zowel in 2008-2009 als in 2009-2010) (tabel 4.2). Voorlopige cijfers voor het tweede kwartaal 2010 geven evenwel aan dat deze krimp zou vertragen (-2%) (zie supra).

De daling van het arbeidsvolume was nog sprekender. Het arbeidsvolume in de secundaire sector kromp in de crisisperiode bijna dubbel zo sterk als het aantal personen (-11,4% ten opzichte van -6,1%). Dit was vooral te wijten aan de buffers zoals tijdelijke werkloosheid, die bedrijven de moge-

8 Voor méér info over de WSE-sectorindeling, zie www.steunpuntwse.be/view/nl/5416499?section=samenvatting

9 De samenstelling van de hoofdsectoren is hier gebaseerd op de WSE-sectorindeling. Dit heeft als gevolg dat de omvang van deze hoofdsectoren licht verschilt van de cijfers zoals eerder opgenomen, gebaseerd op de indeling van de hoofdsectoren volgens RSZ. Het gaat hierbij in hoofdzaak over de sector 'overige persoonlijke diensten' (Nace 96) die bij RSZ tot de quartaire sector behoort en in de WSE-indeling tot de tertiaire sector, en de 'reparatie en installatie van machines en apparaten' (Nace 33) die bij RSZ tot de secundaire sector behoort en in de WSE-indeling tot de tertiaire sector. Tevens werden de cijfers voor 2008 en 2009 gecorrigeerd naar aanleiding van de herclassificatie van de Nace-sector van de dienstencheque-ondernemingen. Vanaf 2010 worden deze prioritair ingedeeld volgens de aard van de geleverde diensten. Hierdoor worden heel wat van deze ondernemingen niet meer onder de sector 'Ter beschikkingstelling van personeel' of onder 'Maatschappelijke dienstverlening' opgenomen, maar hoofdzakelijk onder 'Diensten in verband met gebouwen' (poetshulp) en onder 'Overige persoonlijke diensten' (strijkateliers).

10 Voor de beschrijving van de sectoren bij de lettercodes, zie tabel 4.2

lijkheid boden om het dalende productievolume in de eerste plaats op te vangen door te snoeien in het arbeidsvolume (minder gewerkte uren) in plaats van in het aantal werknemers (minder personeel). In tegenstelling tot bij het aantal werknemers had het eerste crisisjaar wel een grotere negatieve impact op het arbeidsvolume dan het tweede jaar. Tussen 2008 en 2009 slonk het aantal voltijdsequivalenten met -8,6%; het de daaropvolgende jaar zwakte deze dalende trend af tot een vergelijkbaar niveau als dit van het aantal tewerkgestelde personen (-3,1%).

Van de secundaire sectoren kregen de textielsector en de vervaardiging van transportmiddelen de zwaarste klappen. In de *textielsector* (s2) daalde het aantal werknemers sinds begin 2008 met ruim een vijfde (-21,1%; -5 900 werknemers). Het arbeidsvolume ging er met bijna een kwart (-24,1%) op achteruit. Vooral in de periode 2008-2009 kreeg de sector het hard te verduren (-13,4% werknemers; -19,9% arbeidsvolume). In de *vervaardiging van transportmiddelen* (s11), met als belangrijkste sector de automobiellindustrie, sloeg de crisis ook vooral toe op het niveau van het arbeidsvolume. Tussen het eerste kwartaal 2008 en het eerste kwartaal 2010 slonk de tewerkstelling met ongeveer 5 500 werknemers, wat neerkomt op een daling van -12,9%. Het arbeidsvolume nam echter een duik met maar liefst -22,8%, vooral door het verlagen van de productie en de invoering van tijdelijke of economische werkloosheid in de autoassemblagebedrijven en toeleveringsbedrijven voor de automobiellindustrie. Vooral in het eerste jaar van de crisis waren deze maatregelen ter vermindering van het arbeidsvolume wijd verspreid. Zo daalde het arbeidsvolume in het eerste jaar van de crisis met -20,6%, in het tweede jaar viel de daling terug tot -2,8%.

Een andere sector die rake klappen kreeg is de *vervaardiging van machines en toestellen* (s9+10). In absolute aantallen werd hier de grootste krimp vastgesteld: een daling van 7 100 werknemers (-13,9%). Het arbeidsvolume slonk er met -17,5%. De twee grootste industriële sectoren, de *chemie* (s4+5) (-5,8%) en de *voeding* (s1) (-0,7%) konden hun tewerkstellingsverlies beperken. De *metaalsector* (s7+8), eveneens een belangrijke speler in de industrie, kromp met 6 200 werknemers (-10%). Het arbeidsvolume ging er verhoudingsgewijs ook iets sterker op achteruit (-13,9%).

Slechts twee sectoren uit de secundaire hoofdsector bleven de laatste twee jaren vooruitgaan. De in omvang eerder beperkte nutsectoren *energie, water en afvalverwerking* (s14+15) groeiden tussen 2008 en 2010, zowel in aantal werknemers als in arbeidsvolume, ongeveer +6% aan. De omvangrijke *bouwsector* (s16) steeg licht in aantal tewerkgestelde werknemers (+1%), terwijl de teller van het arbeidsvolume duidelijk in het rood wegzonk (-10,3%). Dit laatste heeft echter grotendeels te maken met het meetmoment, het eerste kwartaal van het jaar, wanneer in de bouwsector het effect meespeelt van de economische werkloosheid omwille van weerverlet in de winterperiode. Zo is het vooral door de strengere winters van 2009 en 2010 dat het arbeidsvolume in die jaren heel wat lager lag dan in 2008. Wanneer we onze periode een kwartaal eerder zouden afbakenen – dus vierde kwartaal 2007 tot vierde kwartaal 2009 – zou het arbeidsvolume in de bouw een quasi nul-groei kennen (+0,2%).

De uitzendactiviteit als buffer, zakelijke dienstverlening in stijgende lijn

In de tertiaire sector – de private dienstensectoren – noteren we voor de periode 2008-2010 een totale krimp van -0,2% (-1 700 werknemers). De tertiaire sector kan het tewerkstellingsverlies dus redelijk beperken in vergelijking met de secundaire sector. Ook hier zien we dat het zwaartepunt van het tewerkstellingsverlies in het eerste crisisjaar lag. Tussen het eerste kwartaal 2008 en het eerste kwartaal 2009 daalde de tewerkstelling met ongeveer 9 200 werknemers (-1%). In het tweede crisisjaar werd dit verlies al behoorlijk goedge maakt, met opnieuw een aangroei van 7 500 werknemers (+0,8%). Ruim 1 700 werknemers rest deze hoofdsector dus nog om de tewerkstelling op te krikken tot het niveau van voor de crisis. Het arbeidsvolume kent wel nog steeds een negatieve groei, hoewel deze in het eerste jaar (-2,0%) duidelijk sterker was dan in het tweede crisisjaar (-0,7%).

Van de private dienstensectoren leed de *uitzendsector* (t14) het sterkst onder de crisis. Het terugdringen van de uitzendactiviteit was voor heel wat bedrijven dan ook een belangrijke ingreep om de dalende productievolumes als gevolg van de recessie op te vangen (zie ook hoofdstuk 1). Dit uit zich vooral in een dalend arbeidsvolume in het begin van de crisis. Tussen het eerste kwartaal van 2008 en het eerste kwartaal van 2009 slonk het aantal voltijdsequivalente jobs in de uitzendsector met -18,4%. Tussen 2009 en 2010 sloeg deze trend om en ging het arbeidsvolume er terug op vooruit (+2,4%). Ook in aantal personen sloeg de crisis in de uitzendsector vooral, of beter gezegd enkel toe in het eerste jaar. In 2008-2009 daalde het aantal uitzendkrachten met ruim 11 100 personen (-11,4%); in 2009-2010 groeide het aantal uitzendwerknemers alweer aan met 5 200 (+6,1%). Waar de uitzendsector in tijden van crisis snel terugvalt, herpakt ze zich dus ook weer snel wanneer de economie opnieuw opveert. Wel moet nog een verlies van 5 800 personen worden goedge maakt om het tewerkstellingsniveau van voor de crisis te bereiken.

In de *zakelijke dienstverlening* (t13+15+16), met bijna 173 000 werknemers één van de grootste sectoren, bleef de tewerkstelling gedurende de crisisjaren in stijgende lijn: +11 300 werknemers tussen het eerste kwartaal van 2008 en 2010 (+7%). Het grootste deel van deze aangroei werd gerealiseerd in het tweede crisisjaar (+4,5%). Het arbeidsvolume ging er iets minder sterk op vooruit (+4%).

In de grootste sector, de *groot- en kleinhandel* (t1+2+3+4) noteren we de laatste twee jaren een status quo. In het eerste kwartaal van 2010 was de tewerkstelling in deze sector – op een 150-tal werknemers na – even groot als in 2008. Ook in de afzonderlijke jaren zien we geen noemenswaardige evoluties. De krimp van het arbeidsvolume was eveneens beperkt (-0,8%).

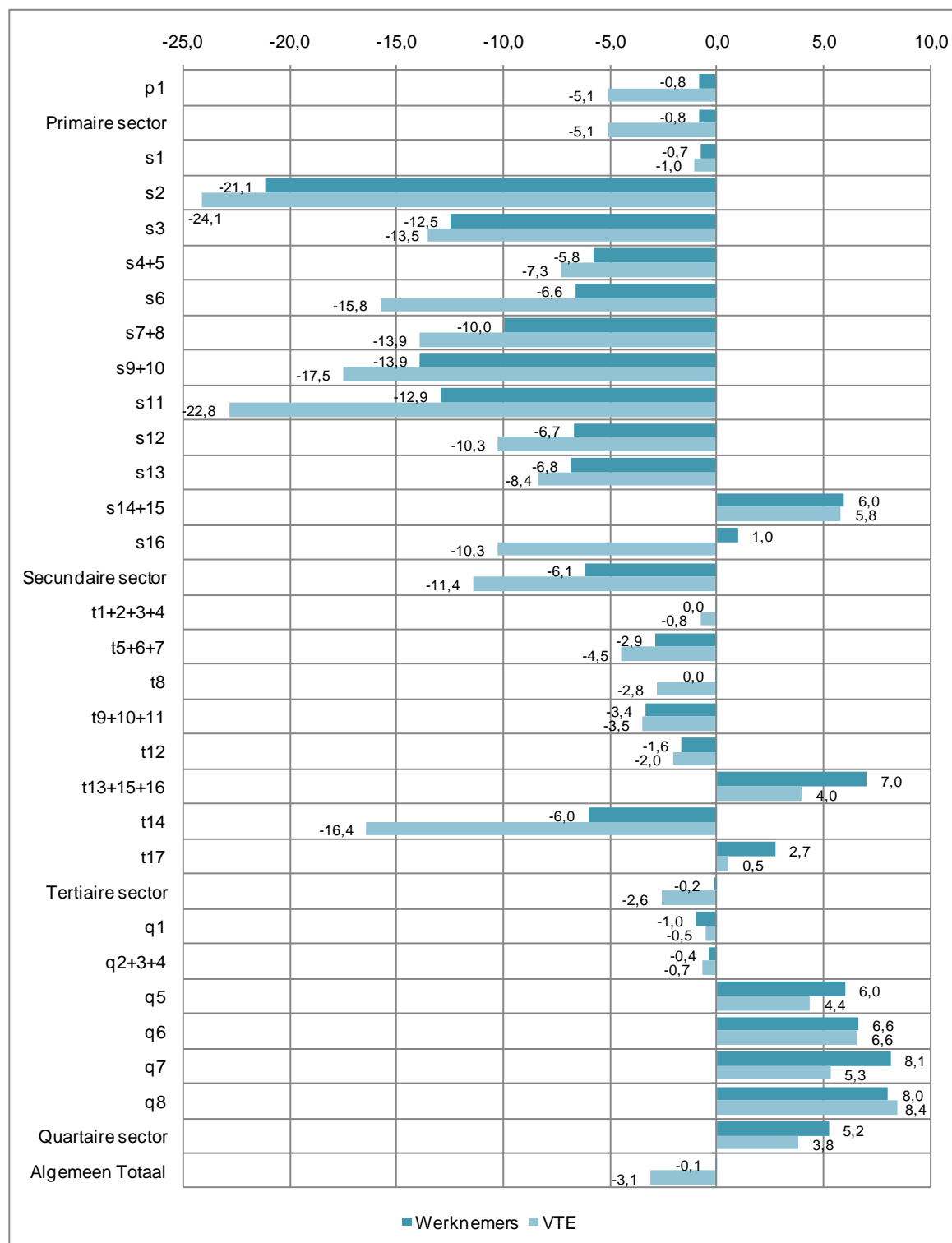
Groei in de publieke dienstensectoren gehandhaafd

In de quartaire hoofdsector werd de groei duidelijk voortgezet, ook in tijden van crisis. Gedurende de twee afgelopen crisisjaren groeide de werknemerspopulatie in de publieke dienstensectoren aan met 31 700 (+5,2%). Tussen 2008 en 2009 steeg de tewerkstelling met +3,1%; tussen 2009 en 2010 viel de stijging iets terug tot +2%. Voor het arbeidsvolume merken we een gelijkaardige trend, zij het dat de groeiritmes daar iets lager liggen. De blijvende groei van de publieke dienstensectoren moet ongetwijfeld gekaderd worden in de stijgende vraag naar deze diensten in onze samenleving. Hierbij denken we vooral aan de activiteiten die nodig zijn om een antwoord te bieden aan de noden van de vergrijzing in de sectoren van de maatschappelijke dienstverlening (cf. rusthuizen) of de gezondheidszorg.

Slechts twee publieke dienstensectoren gingen er (zeer) licht op achteruit. De (kleine) sector van de *recreatie, cultuur en sport* (q1) kende tussen 2008 en 2010 een terugval van -1% werknemers en -0,5% arbeidsvolume. In de *openbare besturen* (q2+3+4) bleef de tewerkstelling vrij stabiel met een kleine terugval van -0,4% werknemers en -0,7% arbeidsvolume.

De sector die er het sterkst op vooruit ging, is de *maatschappelijke dienstverlening* (q7). Zowel in het eerste crisisjaar (+4,9%) als in het tweede (+3%) nam het aantal werknemers er toe. Over de periode 2008-2010 kwamen er in totaal bijna 11 200 loontrekkenden bij (+8,1%). Gekeken naar het arbeidsvolume valt deze groei iets lager uit (+5,3%). Dit doet vermoeden dat het hier vooral gaat over bijkomende aanwervingen van deeltijdse werknemers. Gelijkaardige trends zien we ook in de onderwijssector en de gezondheidszorg. In het *onderwijs* (q5) nam de tewerkstelling tussen het eerste kwartaal 2008 en het eerste kwartaal 2010 toe met +6% en het arbeidsvolume met +4,4%. In de *gezondheidszorg* (q6) steeg de tewerkstelling en het arbeidsvolume aan eenzelfde groeiritme (+6,6%).

Figuur 4.3 Evolutie van het aantal werknemers en het arbeidsvolume (VTE) bij RSZ naar WSE-sector (Vlaams gewest, 2008-I tot 2010-I) (voor de beschrijving van de sectoren bij de lettercodes, zie tabel 4.2)

Noot: De cijfers voor 2008 werden gecorrigeerd n.a.v. de herclassificatie (vanaf 2010) van de Nace-sector van de dienstencheque-ondernemingen

Bron: RSZ (Bewerking Steunpunt WSE / Departement WSE)

Tabel 4.2 Evolutie van het aantal werknemers en arbeidsvolume (VTE) bij RSZ naar WSE-sector (Vlaams gewest, 2010-I en evolutie 2008-I tot 2010-I)

		WERKNEMERS							ARBEIDSVOLUME (VTE)						
		2010-I	2008-I – 2009-I		2009-I – 2010-I		2008-I – 2010-I		2010-I	2008-I – 2009-I		2009-I – 2010-I		2008-I – 2010-I	
		(n)	(n)	(%)	(n)	(%)	(n)	(%)	(n)	(n)	(%)	(n)	(%)	(n)	(%)
p1	Primaire sector	9 840	+151	+1,5	-235	-2,3	-84	-0,8	7 324	-139	-1,8	-255	-3,4	-394	-5,1
Totaal primaire sector		9 840	+151	+1,5	-235	-2,3	-84	-0,8	7 324	-139	-1,8	-255	-3,4	-394	-5,1
s1	Verv. dranken, voeding, tabak	61 018	-177	-0,3	-283	-0,5	-460	-0,7	49 762	-432	-0,9	-90	-0,2	-522	-1,0
s2	Textiel en kleding	22 012	-3 749	-13,4	-2 142	-8,9	-5 891	-21,1	17 027	-4 458	-19,9	-950	-5,3	-5 408	-24,1
s3	Grafische nijverheid	19 341	-1 468	-6,6	-1 283	-6,2	-2 751	-12,5	17 277	-1 652	-8,3	-1 052	-5,7	-2 705	-13,5
s4+5	Chemie, rubber en kunststoffen	64 011	-1 932	-2,8	-2 014	-3,1	-3 946	-5,8	57 632	-3 126	-5,0	-1 403	-2,4	-4 529	-7,3
s6	Vervaardiging van bouwmaterialen	16 340	-566	-3,2	-590	-3,5	-1 156	-6,6	12 966	-1 515	-9,8	-912	-6,6	-2 427	-15,8
s7+8	Metaal	55 626	-2 445	-4,0	-3 721	-6,3	-6 166	-10,0	48 284	-6 611	-11,8	-1 190	-2,4	-7 801	-13,9
s9+10	Verv. machines en toestellen	43 948	-3 846	-7,5	-3 244	-6,9	-7 090	-13,9	38 371	-5 214	-11,2	-2 918	-7,1	-8 132	-17,5
s11	Vervaardiging transportmiddelen	36 739	-1 916	-4,5	-3 545	-8,8	-5 461	-12,9	29 555	-7 898	-20,6	-851	-2,8	-8 749	-22,8
s12	Houtindustrie en verv. meubels	17 648	-765	-4,0	-506	-2,8	-1 271	-6,7	14 848	-1 181	-7,1	-516	-3,4	-1 697	-10,3
s13	Overige industrie	5 169	-230	-4,1	-149	-2,8	-379	-6,8	4 236	-299	-6,5	-88	-2,0	-386	-8,4
s14+15	Energie, water en afvalverwerking	20 521	+734	+3,8	+420	+2,1	+1 154	+6,0	18 932	+556	+3,1	+485	+2,6	+1 041	+5,8
s16	Bouw	130 759	+230	+0,2	+1 025	+0,8	+1 255	+1,0	97 260	-7 517	-6,9	-3 617	-3,6	-11 134	-10,3
Totaal secundaire sector		493 132	-16 130	-3,1	-16 032	-3,1	-32 162	-6,1	406 149	-39 347	-8,6	-13 102	-3,1	-52 448	-11,4
t1+2+3+4	Groot- en kleinhandel	310 575	+324	+0,1	-466	-0,1	-142	0,0	262 401	+601	+0,2	-2 677	-1,0	-2 076	-0,8
t5+6+7	Transport, logistiek en post	139 921	-1 226	-0,9	-2 932	-2,1	-4 158	-2,9	123 579	-2 817	-2,2	-2 962	-2,3	-5 779	-4,5
t8	Horeca en toerisme	64 696	-1 189	-1,8	+1 161	+1,8	-28	0,0	39 231	-1 225	-3,0	+85	+0,2	-1 140	-2,8
t9+10+11	Informatica, media en telecom	58 425	+910	+1,5	-2 939	-4,8	-2 029	-3,4	54 616	+1 225	+2,2	-3 194	-5,5	-1 969	-3,5
t12	Financiële diensten	80 822	-780	-0,9	-574	-0,7	-1 354	-1,6	70 798	-404	-0,6	-1 055	-1,5	-1 459	-2,0
t13+15+16	Zakelijke dienstverlening	172 678	+3 863	+2,4	+7 452	+4,5	+11 315	+7,0	139 543	+2 602	+1,9	+2 735	+2,0	+5 337	+4,0
t14	Uitzendarbeid/arbeidsbemiddeling	90 825	-11 057	-11,4	+5 229	+6,1	-5 828	-6,0	69 824	-15 348	-18,4	+1 642	+2,4	-13 706	-16,4
t17	Diensten aan personen	18 801	-84	-0,5	+583	+3,2	+499	+2,7	13 029	-156	-1,2	+227	+1,8	+70	+0,5
Totaal tertiaire sector		936 743	-9 239	-1,0	+7 514	+0,8	-1 725	-0,2	773 022	-15 523	-2,0	-5 199	-0,7	-20 722	-2,6
q1	Recreatie, cultuur en sport	14 993	-215	-1,4	+67	+0,4	-148	-1,0	11 964	+12	+0,1	-77	-0,6	-65	-0,5
q2+3+4	Openbare besturen	117 735	-268	-0,2	-168	-0,1	-436	-0,4	108 451	-468	-0,4	-250	-0,2	-717	-0,7
q5	Onderwijs	223 930	+8 995	+4,3	+3 656	+1,7	+12 651	+6,0	196 365	+5 475	+2,9	+2 750	+1,4	+8 225	+4,4
q6	Gezondheidszorg	111 205	+2 883	+2,8	+4 024	+3,8	+6 907	+6,6	83 783	+2 320	+3,0	+2 852	+3,5	+5 173	+6,6
q7	Maatschappelijke dienstverlening	148 618	+6 782	+4,9	+4 370	+3,0	+11 152	+8,1	103 219	+2 654	+2,7	+2 554	+2,5	+5 208	+5,3
q8	Overige dienstverlening	20 711	+706	+3,7	+830	+4,2	+1 536	+8,0	16 905	+609	+3,9	+708	+4,4	+1 317	+8,4
Totaal quataire sector		637 192	+18 883	+3,1	+12 779	+2,0	+31 662	+5,2	520 687	+10 603	+2,1	+8 538	+1,7	+19 141	+3,8
Algemeen totaal		2 076 907	-6 335	-0,3	+4 026	+0,2	-2 309	-0,1	1 707 182	-44 406	-2,5	-10 018	-0,6	-54 424	-3,1

Noot: De cijfers voor 2008 en 2009 werden gecorrigeerd n.a.v. de herclassificatie (vanaf 2010) van de Nace-sector van de dienstencheque-ondernemingen

Bron: RSZ (Bewerking Steunpunt WSE / Departement WSE)

4.3 In welke sectoren trekt de vacaturemarkt terug aan?

Uit voorgaande analyses van de tewerkstellingsevolutie zagen we dat de meeste sectoren in het tweede crisisjaar (eerste kwartaal 2009-2010) doorgaans heel wat minder hard getroffen werden dan in het eerste crisisjaar (eerste kwartaal 2008-2009). Op basis van de recente evolutie van het aantal ontvangen VDAB-vacatures krijgen we een indicatie van welke sectoren verder aantrekken en het herstel verstevigen. Hierbij kunnen we beroep doen op cijfers tot en met oktober 2010. Wel merken we op dat het hier enkel gaat om de vacatures die bij VDAB binnenkomen en die uiteraard slechts een beperkt deel van de totale vacaturemarkt dekken (zie ook hoofdstuk 3).

In tabel 4.3 brengen we het aantal VDAB-vacatures in kaart die tussen januari en oktober 2008, 2009 en 2010 werden ontvangen vanuit de verschillende bedrijfssectoren.¹¹ In de eerste tien maanden van 2010 liepen er bij VDAB in totaal 222 636 vacatures binnen. Dit is bijna een vijfde meer dan in dezelfde periode in 2009 (+19,1%; +35 670 vacatures). Een jaar eerder moesten we het nog doen met een daling van ruim een vijfde ten opzichte van 2008 (-20,5%; -48 233 vacatures). Waar we tussen (januari en oktober) 2008 en 2009 – met uitzondering van de maatschappelijke dienstverlening en de primaire sector – in geen enkele sector een toename zagen in het aantal ontvangen vacatures, konden we het daaropvolgende jaar de zaken omdraaien. In de eerste tien maanden van 2010 zien we in geen enkele sector een daling van het aantal ontvangen vacatures, met uitzondering van het onderwijs, de openbare besturen en de vervaardiging van bouwmaterialen.

Een verdere analyse van de VDAB-vacaturemarkten in de verschillende sectoren ligt in het verlengde van de vaststellingen die we deden in onze sectorale tewerkstellingsanalyses. Vooral de secundaire sector had het lastig door de crisis. In 2009 (januari tot en met oktober) ontving de VDAB liefst 35,9% minder vacatures dan in 2008. In 2010 zagen we wel een toename van het aantal ontvangen vacatures met +30,9% ten opzichte van 2009. De sectoren die in 2009 verhoudingsgewijs de grootste terugval kenden waren de vervaardiging van transportmiddelen (-75,1%), de vervaardiging van machines en toestellen (-63,9%) en de metaalsector (-56,8%), sectoren die ook een aanzienlijke tewerkstellingskrimp kenden (zie supra). In 2010 trekt de vacaturemarkt in deze sectoren wel terug aan, vooral in de vervaardiging van machines en toestellen (+102,6% ten opzichte van 2009) en in de vervaardiging transportmiddelen (+239,6%). De heropleving van de vacaturemarkt in de transportmiddelenindustrie is vooral te situeren in Lier (met busbouwer Van Hool) en Gent (Volvo Gent), beide bedrijven die aangaven de laatste maanden (terug) heel wat arbeidskrachten nodig te hebben.

De terugval in 2009 van de ontvangen vacatures in de tertiaire sector (-23%) is bijna vergelijkbaar met het globaal gemiddelde (-20,5%). De grootste procentuele daling viel te beurt aan de transport en logistiek -56,8%, gevolgd door de financiële sector (-37,3%) en de informatica, media en telecommunicatie (-36,8%). In 2010 ziet de situatie er heel wat rooskleuriger uit: tot en met oktober 2010 liepen er bij VDAB bijna 27 000 vacatures meer binnen uit de tertiaire sector dan in dezelfde periode 2009 (+23,4%). De groot- en kleinhandel (+51,4%) en de transport en logistiek (+56,9%) nemen hierin het voortouw.

Voor de publieke, quartaire dienstensectoren zien we dat het aantal vacatures licht afnam in 2008-2009 (-4,9%). Dit in tegenstelling tot de blijvende tewerkstellingsgroei die we ondanks de crisis eerder vaststelden. Mogelijk vonden de vacatures in deze sectoren dan ook minder snel hun weg naar de VDAB. Enkel in de maatschappelijke dienstverlening werd een toename van het aantal VDAB-vacatures genoteerd (+5,8%). In 2010 kennen we in de quartaire sector voorlopig wel een aantrek van de ontvangen vacatures (+4,3%), vooral in de gezondheidszorg (+20,4%) en de maatschappelijk-

11 De VDAB-sectorindeling zoals hier opgenomen is gebaseerd op de Nace-Bel Rev 1.-nomenclatuur. Dit in tegenstelling tot de sectorindeling die elders werd gebruikt in dit hoofdstuk (op basis van de nieuwe Nace-Bel Rev. 2). Hierdoor zijn sommige sectoren niet helemaal vergelijkbaar.

ke dienstverlening (+18,1%). In de openbare besturen (-18,2%) en het onderwijs (-3,3%) is de vraag naar personeel – die langs de VDAB passeert – nog steeds in dalende lijn.

Tabel 4.3 Evolutie van het aantal ontvangen VDAB-vacatures naar sector (Vlaams Gewest; 2008, 2009 en 2010, gemiddelde januari - oktober)

	2008	2009 (n)	2010 (n)	2008-2009 (n) (%)		2009-2010 (n) (%)	
Primaire sector	2 371	2 416	2 790	+45	+1,9	+374	+15,5
Totaal primaire sector	2 371	2 416	2 790	+45	+1,9	+374	+15,5
Dranken, voeding en tabak	3 119	2 391	2 775	-728	-23,3	+384	+16,1
Textiel, kleding en schoeisel	756	530	772	-226	-29,9	+242	+45,7
Grafische nijverheid, papier en karton	1 349	679	799	-670	-49,7	+120	+17,7
Chemie, rubber en kunststof	1 803	925	1 536	-878	-48,7	+611	+66,1
Vervaardiging van bouwmaterialen	859	485	478	-374	-43,5	-7	-1,4
Metaal	3 340	1 444	2 164	-1 896	-56,8	+720	+49,9
Vervaardiging van machines en toestellen	3 243	1 172	2 374	-2 071	-63,9	+1 202	+102,6
Vervaardiging van transportmiddelen	1 520	379	1 287	-1 141	-75,1	+908	+239,6
Hout- en meubelindustrie	1 205	691	843	-514	-42,7	+152	+22,0
Overige industrie	690	672	762	-18	-2,6	+90	+13,4
Energie, water en afvalverwerking	1 297	1 188	1 312	-109	-8,4	+124	+10,4
Bouw	13 196	10 187	12 051	-3 009	-22,8	+1 864	+18,3
Totaal secundaire sector	32 377	20 743	27 153	-11 634	-35,9	+6 410	+30,9
Groot- en kleinhandel	25 991	17 954	27 186	-8 037	-30,9	+9 232	+51,4
Transport, logistiek en post	8 075	3 492	5 480	-4 583	-56,8	+1 988	+56,9
Horeca en toerisme	9 658	7 523	9 014	-2 135	-22,1	+1 491	+19,8
Informatica, media en telecom	7 345	4 640	5 914	-2 705	-36,8	+1 274	+27,5
Financiële diensten	2 456	1 541	2 281	-915	-37,3	+740	+48,0
Zakelijke dienstverlening	31 398	21 473	24 065	-9 925	-31,6	+2 592	+12,1
Uitzendbureaus en arbeidsbemiddeling	58 035	52 651	59 614	-5 384	-9,3	+6 963	+13,2
Diensten aan personen	5 846	5 378	7 945	-468	-8,0	+2 567	+47,7
Totaal tertiaire sector	148 804	114 652	141 499	-34 152	-23,0	+26 847	+23,4
Ontspanning, cultuur en sport	2 537	2 038	2 146	-499	-19,7	+108	+5,3
Openbare besturen	10 273	9 570	7 830	-703	-6,8	-1 740	-18,2
Onderwijs	15 990	14 588	14 108	-1 402	-8,8	-480	-3,3
Gezondheidszorg	6 866	6 161	7 418	-705	-10,3	+1 257	+20,4
Maatschappelijke dienstverlening	13 980	14 796	17 478	+816	+5,8	+2 682	+18,1
Overige dienstverlening	1 753	1 741	2 034	-12	-0,7	+293	+16,8
Totaal quataire sector	51 399	48 894	51 014	-2 505	-4,9	+2 120	+4,3
<i>Onbepaald</i>	<i>248</i>	<i>261</i>	<i>180</i>	<i>+13</i>	<i>+5,2</i>	<i>-81</i>	<i>-31,0</i>
Algemeen totaal	235 199	186 966	222 636	-48 233	-20,5	+35 670	+19,1

Noot: VDAB-sectorindeling gebaseerd op de Nace-Bel Rev 1.-nomenclatuur

Bron: VDAB (Bewerking Steunpunt WSE / Departement WSE)

4.4 Gevolgen van de crisis niet voor elk type werknemer gelijk

De kans dat werknemers door de crisis getroffen werden – of nog steeds worden – hangt sterk samen met de sector waarin men tewerkgesteld is, zo bleek eerder al in dit hoofdstuk. Industriële sectoren zijn heel wat meer onderhevig aan het risico van tewerkstellingsverlies dan private of – vooral – publieke dienstensectoren. In wat volgt gaan we na in welke mate verschillende werknemerstypes te kampen hadden met de crisis, in termen van profielkenmerken als geslacht, leeftijd, statuut, arbeids-

regime en loon (tabel 4.4 en figuur 4.4). Uiteraard staat deze analyse niet volledig los van de tewerkstellingsevoluties in de sectoren. In sommige sectoren zijn bepaalde profielen nu eenmaal vaker terug te vinden dan andere (Herremans, Vanderbiesen & Sourbron, 2010). In de industrie zullen we vaker mannelijke arbeiders tegenkomen, terwijl in een publieke dienstensector als de gezondheidssector eerder deeltijds werkende vrouwen aan de slag zijn.

Geslacht

Het verlies aan tewerkstelling in Vlaanderen als gevolg van de crisis is vooral op rekening van de mannen te schrijven. De groep mannelijke werknemers verkleinde tussen 2008 en 2010 met ruim 26 700 personen, wat neerkomt op een daling van -2,4% op twee jaar tijd. Vooral tussen 2008 en 2009 slonk de mannelijke werknemerspopulatie sterk (-1,7%). Bij de vrouwen zien we een gecumuleerde aangroei van 24 400 werkneemsters (+2,6%). Deze aangroei was vrij gelijk verspreid over de twee beschouwde jaren (+1,4% en +1,2%). Gekeken naar het arbeidsvolume zien we dat de daling van het aantal mannelijke voltijdsequivalenten oploopt tot -5,9%, ook hier weer vooral terug te brengen naar het eerste crisisjaar (-4,7%). Bij de vrouwen bleef de tewerkstellingsgroei uitgedrukt in arbeidsvolume beperkt tot +0,8% voor de periode 2008-2010.

Deze vaststellingen hebben ontegensprekelijk te maken met het werknemersprofiel in de sectoren die al dan niet getroffen werden door de crisis. Zo zijn de sectoren waar de zwaarste klappen vielen vaak typische mannensectoren, zoals de automobielsector, de metaalsector of de vervaardiging van machines. Het zijn hierbij ook sectoren waar verhoudingsgewijs sterker werd ingeboet op het arbeidsvolume dan op het aantal werkende personen. Een uitzondering is de textielsector, een van de sectoren die het sterkst getroffen werd, en waar verhoudingsgewijs bijna evenveel vrouwen dan mannen aan de slag zijn.

De vrouwen zijn anderzijds sterk oververtegenwoordigd in sectoren die immuun waren voor de crisis en die een verdere tewerkstellingsaangroei kenden (gezondheidszorg, maatschappelijke dienstverlening en het onderwijs). De beperkte stijging van het arbeidsvolume ten opzichte van het aantal personen bij de vrouwen is te wijten aan de toename van het aantal deeltijdse – overwegend vrouwelijke – werknemers (in de dienstensectoren).

Leeftijd

Vooral jongeren kregen het hard te verduren door de crisis: het aantal min-25-jarige werknemers nam tussen 2008 en 2010 af met -9% (-19 500 personen). In de ruime middencategorie van 25- tot en met 49-jarigen was dit slechts -1,8% (-26 200). De vijftigplussers namen in vergelijking met hun jongere collega's fors toe: in de periode 2008-2010 werd deze groep werknemers 9,9% omvangrijker (+43 400 personen).

De weinig benijdenswaardige positie van de jongeren volgt vooral uit het hun sterke vertegenwoordiging in de uitzendsector, waar de crisis zwaar huis hield. De aangroei van vijftigplussers heeft te maken met hun talrijke aanwezigheid in blijvende groeisectoren zoals het onderwijs en de gezondheidszorg, maar is anderzijds ook een rechtstreeks gevolg van de vergrijzing van de werkende bevolking, waardoor meer en meer werknemers doorstromen naar deze oudere leeftijdscategorie.

Statuut

De tewerkstellingsgevolgen van de crisis zijn in hoofdzaak voelbaar bij arbeiders. Het aantal loontrekken met een arbeidersstatuut ging er met -2,7% op achteruit (-21 800 personen). Uitgedrukt in arbeidsvolume of voltijdsequivalenten ging het om een daling van -9,6%. Opnieuw is de krimp vooral

terug te brengen op het eerste crisisjaar. De andere twee statuten – bedienden en ambtenaren – gingen er in aantal personen licht op vooruit (respectievelijk +1,6% en +1,1%).

De achterliggende verklaringen bij deze cijfers liggen in het verlengde van degene die we bij de bespreking naar geslacht reeds gaven. Zo zijn de typische mannensectoren die het hard te verduren kregen vaak ook (industriële) sectoren met een groot aandeel arbeiders. Bij de blijvende groeisectoren in de private en publieke dienstverlening gaat het anderzijds vaker over werknemers met een bediende- of ambtenarenstatuut.

Arbeidsregime

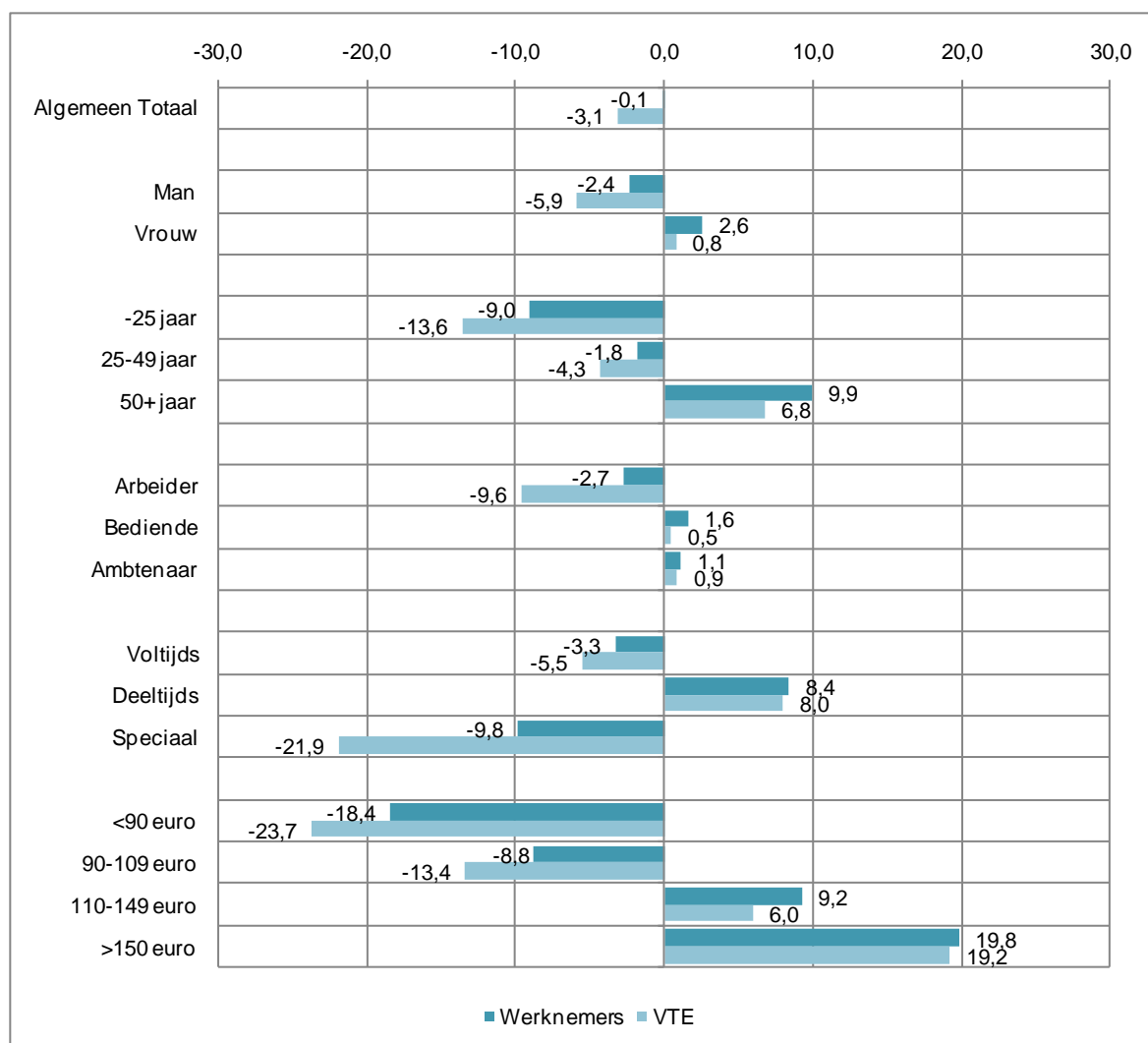
Bij de opsplitsing naar arbeidsregime valt vooral de afslanking van de werknemers in een speciaal regime op, meer nog bij het arbeidsvolume (-21,9%) dan bij het aantal personen (-9,8%). Het speciaal regime verwijst naar werknemers in uitzendarbeid, seizoensarbeiders of werknemers met specifieke contracten van beperkte duur (waaronder bv. gelegenheidsarbeiders in de land- of tuinbouw). De vastgestelde krimp is dan ook grotendeels terug te brengen op de sector van de uitzendarbeid. De groep van de voltijds werkende loontrekkenden gaat er eveneens op achteruit (-3,3% werknemers). Hoewel deze categorie van werknemers verhoudingsgewijs minder sterk daalt gaat het hier wel om een veel omvangrijkere groep dan bij de werknemers in een speciaal regime (-46 400 ten opzichte van -7 000). Het verlies van deze eerste twee groepen in de periode 2008-2010 werd bijna volledig gecompenseerd door een stijgende tewerkstelling bij de deeltijdse werknemers (+51 100).

Dagloonklasse

De tewerkstellingsevolutie volgens dagloonklasse is sprekend: hoe lager de dagloonklasse waarin een werknemer zich bevindt, des te meer kans dat hij slachtoffer werd van de crisis. In de laagste dagloonklasse (minder dan 90 euro bruto per dag) slonk de tewerkstelling met maar liefst 102 900 werknemers, wat neerkomt op een dalingspercentage van -18,4%. Bijna één op de vijf loontrekkenden in deze looncategorie verloor tussen 2008 en 2010 zijn of haar job. Deze afslanking deed zich uitsluitend voor in het eerste crisisjaar (-19,2%), terwijl in het tweede jaar terug een lichte aangroei werd genoteerd (+0,9%). In de dagloonklasse van 90 tot 109 euro ging de tewerkstelling er met 42 100 werknemers of -8,8% op achteruit. Vanaf de dagloonklasse 110 tot 149 euro zien we een stijging van de tewerkstelling (+52 600 werknemers of +9,2%). In de hoogste dagloonklasse (meer dan 150 euro) was deze toename nog sterker (+83 000 werknemers of +19,8%). De evolutie van het arbeidsvolume in de vier loonklassen volgt een gelijkaardige trend.

Opnieuw speelt de economische activiteit van de groei- en krimpsectoren een rol in deze resultaten. Zo zien we dat de werknemers uit de lagere looncategorieën dikwijls werkzaam zijn in sectoren die sterk werden getroffen door de crisis (zoals de uitzendsector, de textiel of de houtindustrie). Werknemers uit de hogere loonklassen zijn anderzijds vaker aan de slag in sectoren die weinig of geen tewerkstellingskrimp kenden door de crisis. Bijkomend speelt in deze laatste sectoren ook de oudere leeftijdssamenstelling en de daaruit voortvloeiende anciënniteit mee in het feit dat het aandeel goede verdieners er hoger ligt.

Figuur 4.4 Evolutie van het aantal werknemers en het arbeidsvolume (VTE) bij RSZ naar profielkenmerken (Vlaams gewest, 2008-I tot 2010-I)

Noot: Dagloonklasse – exclusief dagloonklasse 'onbekend'

Bron: RSZ (Bewerking Steunpunt WSE / Departement WSE)

Tabel 4.4 Evolutie van het aantal werknemers en het arbeidsvolume (VTE) bij RSZ naar profielkenmerken (Vlaams gewest, 2010-I en evolutie 2008-I tot 2010-I)

	WERKNEMERS							ARBEIDSVOLUME (VTE)						
	2010-I (n)	2008-I – 2009-I (n) (%)	2009-I – 2010-I (n) (%)	2008-I – 2010-I (n) (%)	2010-I (n)	2008-I – 2009-I (n) (%)	2009-I – 2010-I (n) (%)	2008-I – 2010-I (n) (%)						
Algemeen totaal	2 076 907	-6 233 -0,3	+3 924 +0,2	-2 309 -0,1	1 707 182	-44 764 -2,5	-9 660 -0,6	-54 424 -3,1						
Geslacht														
Man	1 105 224	-19 118 -1,7	-7 628 -0,7	-26 746 -2,4	966 544	-47 817 -4,7	-12 370 -1,3	-60 187 -5,9						
Vrouw	971 683	+12 885 +1,4	+11 552 +1,2	+24 437 +2,6	740 637	+3 053 +0,4	+2 710 +0,4	+5 763 +0,8						
Leeftijd														
-25 jaar	196 045	-13 503 -6,3	-5 993 -3,0	-19 496 -9,0	151 981	-15 608 -8,9	-8 312 -5,2	-23 919 -13,6						
25-49 jaar	1 399 901	-15 177 -1,1	-11 038 -0,8	-26 215 -1,8	1 188 355	-38 500 -3,1	-15 276 -1,3	-53 776 -4,3						
50+ jaar	480 961	+22 447 +5,1	+20 955 +4,6	+43 402 +9,9	366 846	+9 344 +2,7	+13 928 +3,9	+23 272 +6,8						
Statuut														
Arbeiders	774 587	-21 576 -2,7	-229 +0,0	-21 805 -2,7	573 085	-57 172 -9,0	-3 766 -0,7	-60 939 -9,6						
Bediende	1 035 606	+13 138 +1,3	+3 368 +0,3	+16 506 +1,6	887 048	+10 774 +1,2	-6 468 -0,7	+4 306 +0,5						
Ambtenaar	266 714	+2 205 +0,8	+785 +0,3	+2 990 +1,1	247 048	+1 635 +0,7	+575 +0,2	+2 209 +0,9						
Arbeidsregime														
Voltijds	1 352 626	-17 096 -1,2	-29 345 -2,1	-46 441 -3,3	1 242 079	-42 987 -3,3	-29 719 -2,3	-72 706 -5,5						
Deeltijds	660 207	+24 421 +4,0	+26 700 +4,2	+51 121 +8,4	419 469	+12 925 +3,3	+18 148 +4,5	+31 073 +8,0						
Speciaal	64 074	-13 558 -19,1	+6 569 +11,4	-6 989 -9,8	45 633	-14 702 -25,2	+1 911 +4,4	-12 791 -21,9						
Dagloonklasse														
<90 euro	455 684	-106 982 -19,2	+4 087 +0,9	-102 895 -18,4	328 801	-100 487 -23,3	-1 677 -0,5	-102 165 -23,7						
90-109 euro	438 499	-38 001 -7,9	-4 093 -0,9	-42 094 -8,8	370 970	-50 974 -11,9	-6 281 -1,7	-57 255 -13,4						
110-149 euro	622 100	+55 156 +9,7	-2 592 -0,4	+52 564 +9,2	544 454	+34 403 +6,7	-3 796 -0,7	+30 606 +6,0						
>150 euro	501 955	+80 137 +19,1	+2 854 +0,6	+82 991 +19,8	462 827	+72 433 +18,7	+2 122 +0,5	+74 555 +19,2						

Noot: Cijfers hebben betrekking op het eerste kwartaal van het desbetreffende jaar / dagloonklasse – exclusief dagloonklasse 'onbekend'

Bron: RSZ (Bewerking Steunpunt WSE / Departement WSE)

4.5 Conclusie

Vanaf de tweede helft van 2008 slonk de Vlaamse tewerkstelling als gevolg van de crisis, tot een minimum in het vierde kwartaal van 2009. Vooral de secundaire sector (industrie en bouwnijverheid) heeft aan tewerkstelling moeten inleveren. In mindere mate geldt dit ook voor de tertiaire, private dienstensectoren. Op de groeiende tewerkstelling in de quartaire sector – de publieke diensten – heeft de crisis weinig of geen impact gehad. Vanaf het eerste kwartaal van 2010 boog de globale tewerkstellingskrimp echter om naar een positieve groei, vooral onder impuls van de relance in de private dienstensectoren.

Van de industriële sectoren deelden vooral de textielsector en de automobielsector in de klappen, en dit voornamelijk in het eerste crisisjaar. In de automobielsector uit dit zich vooral in een forse daling van het arbeidsvolume, te wijten aan de verlaagde productie die door de sector in de eerste plaats werd beantwoord met de invoering van tijdelijke of economische werkloosheid. In de private dienstensectoren, die iets minder sterk getroffen werden, springt vooral de uitzendsector er in negatieve zin tussenuit. In de zakelijke dienstverlening bleef de tewerkstelling ondanks de crisis verder aangroeien. Hetzelfde geldt voor de tewerkstelling in de belangrijkste publieke dienstensectoren zoals de gezondheidszorg, maatschappelijke dienstverlening of het onderwijs.

Een blik op nieuw geplaatste werkaanbiedingen – in termen van ontvangen VDAB-vacatures – brengt ons tot gelijkaardige conclusies. Vooral in de industriële sector slonk de vraag naar nieuw personeel, en in iets mindere mate in de private dienstensectoren. Op basis van de cijfers voor de eerste tien maanden van 2010 blijkt wel dat de vraag naar personeel in de meeste sectoren terug aantrekt, wat mogelijk een voorbode is van een verder herstel van de sectorale tewerkstelling.

Tot slot bleek dat niet elk type werknemer in even grote mate te kampen had met de crisis (in termen van tewerkstellingsverlies). Wel hangt het profiel van werknemers, en de mate waarin zij getroffen werden door de crisis, vaak samen met de sector waarin men werkt. Zo ondervonden mannen en arbeiders, vaker dan vrouwen en bedienden of ambtenaren, de negatieve gevolgen van de crisis. De eerste werknemersgroepen vinden we eerder terug in industriële sectoren, de twee anderen al vaker in (publieke) dienstensectoren. Verder zagen we ook dat het vooral jongeren zijn die de dupe werden van de tewerkstellingskrimp, net zoals werknemers in de lagere loonklassen.

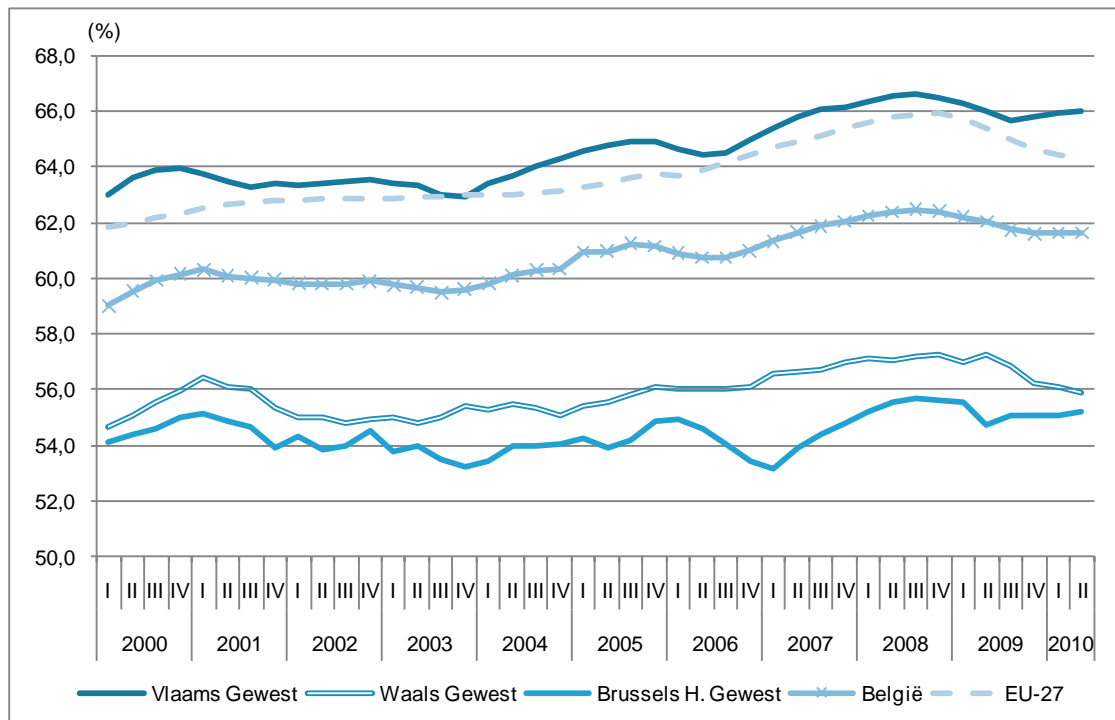
HOOFDSTUK 5. Van Lissabon naar EU 2020

In dit hoofdstuk staat de werkzaamheidsgraad centraal, het aandeel werkenden in de bevolking. Eerst bekijken we de evolutie van de werkzaamheidsgraad voor verschillende bevolkingsgroepen tijdens de crisisperiode. Vervolgens kijken we verder terug in de tijd en gaan we na welke weg we afgelegd hebben sinds de invoering van de fameuze Lissabondoelstellingen ter verhoging van de werkzaamheidsgraad. Tot slot blikken we vooruit tot het jaar 2020 en simuleren we hoe de toenevende vergrijzing en participatie van vrouwen de toekomstige werkzaamheidsgraad kan beïnvloeden.

5.1 Ongelijke tol van de economische crisis

De economische crisis en de daling van het aantal werkenden, zoals beschreven in hoofdstuk 1 en 4, had een duidelijke impact op de werkzaamheidsgraad (het aandeel werkenden in de totale bevolking). Tussen het derde kwartaal van 2008 en het derde kwartaal van 2009 daalde het trendniveau van de Vlaamse werkzaamheidsgraad ononderbroken, van 66,6% naar 65,7%. Dit komt overeen met een netto tewerkstellingsdaling van 46 500 personen (loontrekkenden en zelfstandigen). In het vierde kwartaal van 2009 en het tweede kwartaal van 2010 nam het trendniveau van de werkzaamheidsgraad opnieuw licht toe, tot 66,0%. We zien deze ommekeer ook in de administratieve tewerkstellingscijfers (zie hoofdstuk vier). Daarmee lijkt het herstel in het Vlaams Gewest vroeger ingezet dan gemiddeld in Europa, waar nog geen positieve cijfers geregistreerd werden. Ook in de andere Belgische gewesten is er nog geen herstel zichtbaar in het trendniveau van de werkzaamheidsgraad. In het Brussels Gewest stabiliseerde het trendniveau en in het Waals Gewest bleef dit vooralsnog dalen (zie figuur 5.1).

Figuur 5.1 Trendniveau* van de werkzaamheidsgraad (15-64 jaar) (België en de gewesten, EU-27; 2000-I – 2010-II)

* Trendniveau: voortschrijdend gemiddelde van de voorbije twaalf maanden.

Bron: Eurostat LFS, FOD Economie - Algemene Directie Statistiek - EAK (Bewerking Departement WSE / Steunpunt WSE)

Tussen 2008 en 2009 daalde de totale werkzaamheidsgraad van Vlamingen tussen 15 en 64 jaar met -0,7 procentpunt, van 66,5% naar 65,8%. De werkzaamheidsgraad is niet bij alle bevolkingsgroepen evenzeer aangetast door de crisis. De werkzaamheidsgraad van mannen daalde met -1,1 procentpunt tot 70,9%, terwijl de werkzaamheidsgraad van vrouwen met -0,3 procentpunt daalde tot 60,5%. Bovendien is de werkzaamheidsgraad van mannen in 2008 én in 2009 gedaald, terwijl dit bij vrouwen enkel in 2009 gebeurde.

Ook tussen verschillende leeftijdsgroepen zijn er duidelijke verschillen: de werkzaamheid van jongeren daalde bijzonder fors (-3 ppt tot 28,6% in 2009), terwijl de werkzaamheid van ouderen nog toenam (+1,4 ppt tot 35,8%). De werkzaamheidsgraad van de tussenliggende groep 25- tot 54-jarigen bleef relatief stabiel, met een achteruitgang van -0,5 procentpunt tot 85,1%. Wanneer we een onderscheid maken tussen onderwijsniveaus zijn de verschillen nog opvallender. De werkzaamheidsgraad van laaggeschoolden kromp tussen 2007 en 2008 met -0,9 procentpunt, en tussen 2008 en 2009 nog eens met -0,8 procentpunt. De werkzaamheidsgraad van laaggeschoolden daalde dus twee jaar op rij, in tegenstelling tot bij midden- en hoggeschoolden. Bij middengeschoolden ging de werkzaamheidsgraad er enkel in het eerste crisisjaar op achteruit, en bij hoggeschoolden enkel in het tweede crisisjaar. De laaggeschoolden eindigden in 2009 op een werkzaamheidsgraad van amper 52,5%, de middengeschoolden op 77,8% en de hoggeschoolden op 86,7%.

Samen met 55-plussers vormen mensen met een nationaliteit van buiten de EU-27 de enige twee groepen die noch in 2008, noch in 2009 een achteruitgang van hun werkzaamheidsgraad lieten optekenen. De werkzaamheidsgraad van mensen met een niet-Europese nationaliteit steeg in 2009 met +0,7 procentpunt tot 44,5%. Omdat de grote meerderheid van de niet-EU-migranten de Belgische nationaliteit verworven heeft, is het echter relevanter om de migranten af te bakenen aan de hand van het geboortelandcriterium (in plaats van nationaliteit) (Djait, Boussé & Herremans, 2010). Kijken we naar het geboorteland van de inwoners dan moeten we het eerder geschetste beeld bijstellen. De werkzaamheidsgraad van mensen die buiten de EU-27 geboren zijn, steeg tussen 2007 en 2008 nog vrij fors (+4,1%), maar daalde tussen 2008 en 2009 ook sterk (-2,3%). De werkzaamheidsgraad van mensen die in België geboren zijn, bleef gedurende de ganse crisis veel stabiel.

Sinds 2009 bevat de Enquête naar de Arbeidskrachten (EAK), waar deze cijfers uit voortkomen, een vraag over het hebben van een handicap.¹² Daaruit blijkt dat in 2009 slechts 36,7% van de mensen met een handicap aan het werk was. Wegens het ontbreken van vergelijkbare cijfers in de voorgaande jaren kunnen we de impact van de economische crisis voor deze groep niet nagaan.

¹² Concreet wordt aan de respondenten gevraagd of ze 'in hun dagelijkse bezigheden op het werk of daarbuiten, hinder ervaren door een handicap, een langdurige aandoening of langdurige ziekte'. Respondenten zijn niet verplicht om op deze vraag te antwoorden. Ook vóór 2009 werd af en toe gepeild naar het hebben van handicaps in speciale thematische ad hoc modules bij de Enquête naar de Arbeidskrachten, de laatste keer in 2007. Mogelijk zijn de resultaten van deze twee bevragingen niet helemaal vergelijkbaar omwille van verschillen in de vraagstelling (zie ook VDAB, 2010).

Tabel 5.1 Werkzaamheidsgraad (15-64 jaar) naar achtergrondkenmerken (Vlaams Gewest, 2007-2009)

	2007 (%)	2008 (%)	2009 (%)	Evolutie 08-09 (ppt)	Evolutie 07-08 (ppt)
Totaal	66,1	66,5	65,8	-0,7	+0,4
Geslacht					
Mannen	72,3	72,0	70,9	-1,1	-0,3
Vrouwen	59,8	60,8	60,5	-0,3	+1,0
Leeftijd					
15-24	31,5	31,7	28,6	-3,0	+0,2
25-54	84,9	85,6	85,1	-0,5	+0,7
55-64	34,2	34,3	35,8	+1,4	+0,1
Onderwijsniveau*					
Laag	54,2	53,3	52,5	-0,8	-0,9
Midden	78,1	78,5	77,8	-0,7	+0,4
Hoog	87,1	86,7	86,7	0,0	-0,4
Nationaliteit					
Belgen	66,7	66,9	66,3	-0,6	+0,2
EU-27	66,6	67,0	64,8	-2,2	+0,4
Niet-EU-27	42,0	43,8	44,5	+0,7	+1,8
Herkomst (geboorteland)					
België	67,1	67,3	66,8	-0,5	+0,2
EU-27	61,2	64,9	64,2	-0,7	+3,7
Niet-EU-27	48,6	52,7	50,4	-2,3	+4,1
Handicap					
Met handicap	42,2	nb	36,7	nb	nb
Zonder handicap	71,2	nb	69,4	nb	nb

* Werkzaamheidsgraden volgens onderwijsniveau berekend voor 25 tot 64- jarigen.

Bron: FOD Economie – Algemene Directie Statistiek - EAK (Bewerking Departement WSE / Steunpunt WSE)

5.2 Van Lissabon naar EU 2020

2010 was de eindmeet voor de befaamde Lissabon-doelstellingen: een reeks van doelstellingen die van Europa de meest concurrentiële en dynamische kenniseconomie ter wereld moest maken. Bij deze doelstellingen beoogden er drie het optrekken van de werkzaamheidsgraad:

- Tegen 2010 moest 70% van de bevolking tussen 15 en 64 jaar aan het werk zijn.
- Tegen 2010 moest 60% van de vrouwelijke bevolking tussen 15 en 64 jaar aan het werk zijn.
- Tegen 2010 moest 50% van de bevolking tussen 55 en 64 jaar aan het werk zijn.

Mede dankzij de economische crisis wordt de Lissabon-periode in mineur afgesloten. Zoals blijkt uit de tabel hierboven, kan het Vlaams Gewest geen al te best rapport voorleggen. Enkel de 60%-doelstelling voor vrouwen wordt wellicht gehaald, tenzij de werkzaamheid van vrouwen in 2010 nog fel zou dalen. Voor de totale bevolking, en vooral voor 55-plussers gaapt er nog steeds een brede kloof tussen droom (doelstelling) en daad (resultaat) van respectievelijk 4,2 en 14,2 procentpunten.

In 2010 stelde de Europese Commissie de opvolger van de Lissabon-strategie voor, de zogenaamde EU 2020-strategie. De werkzaamheidsdoelstelling in de EU 2020-strategie schrijft voor dat in het jaar 2020 75% van de bevolking tussen 20 en 64 jaar aan het werk dient te zijn. Het verlaten van de bijkomende doelstellingen voor vrouwen en ouderen wil niet zeggen dat de Europese Commissie dit niet meer belangrijk vindt. Om een werkzaamheidsgraad van 75% te behalen zal de

werkzaamheid van alle bevolkingsgroepen omhoog moeten. Daarom kiest men voor één allesomvattende hoofddoelstelling, en laat men de individuele lidstaten zelf bepalen welke bevolkingsgroepen voor hen prioritair zijn.

De Europese Commissie heeft er verder ook voor gekozen om niet langer de bevolking tussen 15 en 64 jaar als referentie te nemen, maar de bevolking tussen 20 en 64 jaar. De EU 2020-strategie omvat immers ook doelstellingen om de deelname aan hoger onderwijs te verhogen en de ongekwalificeerde uitstroom te verlagen. Dit wil zeggen dat we er naar streven om jongeren tussen 15 en 20 jaar zo veel mogelijk op school te houden. Om niet in tegenstrijd te zijn met de onderwijsdoelstellingen is de werkzaamheidsdoelstelling aangepast naar de leeftijdsgroep van 20 tot 64 jaar.

Vlaanderen zal ook zijn eigen doelstellingen in lijn moeten brengen met deze nieuwe Europese strategie en de nieuwe leeftijdsafbakening. De Vlaamse Regering besliste om in haar ontwerp Hervormingsprogramma (rapportage aan de Europese Commissie) een werkzaamheidsdoelstelling op te nemen voor de leeftijdsgroep 20-64. Aan de hand van de formule waarmee de doelstellingen voor de individuele lidstaten bepaald werden, werd deze nieuwe doelstelling vastgelegd op 76%.¹³ De doelstelling voor 55-plussers uit het Pact 2020 (50% werkzaamheid in 2020) bleef uiteraard ongewijzigd behouden.

In onderstaande tabel hernemen we nog eens de werkzaamheidsgraden volgens achtergrondkenmerken uit de vorige tabel. Ditmaal hanteren we echter de leeftijdsgroep 20-64. Door de evolutie tussen 2000 en 2009 en het Europese gemiddelde te tonen geven we een beeld van de vooruitgang die de voorbije 10 jaar geboekt is, en hoe we ons verhouden ten opzichte van het Europese gemiddelde. Het jaar 2009 was natuurlijk een crisisjaar, waardoor de evolutie sinds het jaar 2000 naar beneden wordt bijgesteld ten opzichte van bijvoorbeeld het jaar 2008.

¹³ Nota aan de Vlaamse Regering van 29 oktober 2010. De formule om de doelstelling te berekenen is de volgende: het verschil tussen de verwachte werkzaamheidsgraad in 2010 en 75% (= de Europese doelstelling) moet gehalveerd worden, en daarbovenop moet een vooruitgang van 4 procentpunten geboekt worden. Voor het Vlaams Gewest betekende dit: $69,5\% + ((75\% - 69,5\%) / 2) + 4 = 76,25\%$.

Tabel 5.2 Werkzaamheidsgraad (20-64 jaar) naar achtergrondkenmerken (Vlaams Gewest en EU-27)

	VL 2000 (%)	VL 2009 (%)	Evolutie VL '00-'09 (ppt)	EU-27 2009 (%)	Evolutie EU-27 '00-'09 (ppt)
Totaal	68.9	71.5	+2.6	69.1	+2.6
Geslacht					
Mannen	79,0	77,2	-1,8	75,8	+0,0
Vrouwen	58,5	65,7	+7,2	62,5	+5,2
Leeftijd					
20-54	78,8	80,8	+2,0	74,8	+1,8
55-64	25,5	35,8	+10,3	46,0	+9,2
Onderwijsniveau*					
Laaq	52,9	52,5	-0,4	54,7	-0,1
Midden	77,9	77,8	-0,1	73,7	+0,8
Hooq	86,6	86,7	+0,1	84,5	+0,5
Nationaliteit**					
Belgen	70,1	72,2	+2,1	69,6	-0,1
EU-27	65,3	68,0	+2,7	70,5	nb
Niet-EU-27	41,6	46,9	+5,3	59,1	nb

* Werkzaamheidsgraden volgens onderwijsniveau berekend voor 25 tot 64- jarigen

** Voor de EU-27 gaat het niet om Belgen, maar om 'onderdanen'

Bron: Eurostat, LFS, FOD Economie – Algemene Directie Statistiek – EAK (Bewerking Departement WSE / Steunpunt WSE)

De voorbije 10 jaar steeg de Vlaamse werkzaamheidsgraad bij 20- tot 64-jarigen met +2,6 procentpunten, of 0,26 procentpunt per jaar. De Vlaamse werkzaamheidsgraad hield lang gelijke tred met het Europees gemiddelde, maar omdat de Vlaamse tewerkstelling minder sterk getroffen is door de crisis scoort het in 2009 toch een stuk beter dan de EU-27 (71,5% tegenover 69,1%). Indien de Vlaamse werkzaamheidsgraad tussen 2009 en 2020 aan hetzelfde tempo blijft toenemen als in de periode 2000-2009, bereikt het Vlaams Gewest in 2020 een werkzaamheidsgraad van 74,3%¹⁴, dus onvoldoende om de 76%-doelstelling uit het ontwerp Hervormingsprogramma (HP) te realiseren. Hierbij dient wel opgemerkt dat 2009 een uitzonderlijk crisisjaar was waarin de werkzaamheidsgraad fors daalde. Hierdoor werd ook de gemiddelde jaarlijkse werkzaamheidsgroei naar beneden bijgesteld.

De Vlaamse werkzaamheidstoename is volledig toe te schrijven aan de vrouwen, wiens arbeidsdeelname met +7,2 procentpunten toenam terwijl de mannelijke arbeidsdeelname eerst stabiel bleef en in de laatste twee (crisis)jaren zelfs fors daalde (-1,8 ppt).

De werkzaamheidsgraad van 55-plussers is er de voorbije tien jaar fors op vooruitgegaan (+10,3 ppt), maar blijft met 35,8% één van de laagste in heel Europa. Gemiddeld hebben Europese 55-plussers een werkzaamheidsgraad van 46,0%, een verschil van 10,2 procentpunten. De arbeidsdeelname van Vlaamse 20- tot 54-jarigen is daarentegen veel hoger dan het Europees gemiddelde, 80,8% tegenover 74,8%. De toename van de werkzaamheidsgraad van 55-plussers was bovendien veel sterker bij vrouwen dan bij mannen (+13,5 ppt tegenover +6,8 ppt).

De werkzaamheidsgraden volgens onderwijsniveau zijn in de voorbije tien jaar nauwelijks gewijzigd. De laaggeschoolden hebben met andere woorden niets van hun achterstand kunnen inlopen. De totale werkzaamheidsgraad steeg echter wel doordat het aandeel hoog- en middengeschoolden in de bevolking, met een hogere werkzaamheidsgraad dan laaggeschoolden, in de voorbije tien jaar sterk toegenomen is.¹⁵

¹⁴ Formule: $(71,5\% + (11 \times 0,26\%))$

¹⁵ In 2000 was 41,0% van de bevolking laaggeschoold, 35,4% middengeschoold en 23,6% hooggeschoold. In 2009 was dit respectievelijk 30,2%, 39,9% en 29,9%.

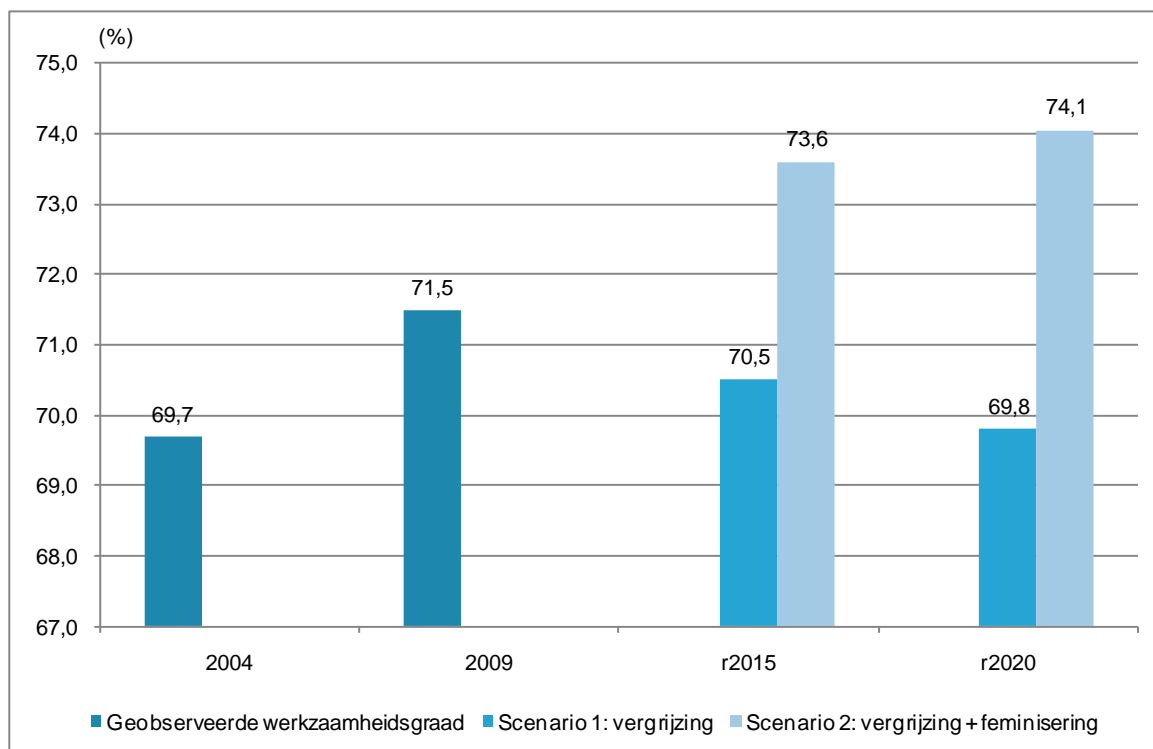
Wanneer we een onderscheid maken naar nationaliteit, zien we dat de arbeidsdeelname van inwoners met een niet-Europese nationaliteit het sterkst vooruitging (+5,3 ppt). Toch blijft de werkzaamheidsgraad van niet-Europeanen in Vlaanderen (46,9%) veel lager dan die van Belgen (72,2%), de kloof bedraagt wel 25,3 procentpunten. De Vlaamse werkzaamheidsgraad van mensen met een niet-Europese nationaliteit ligt ook ruim onder het Europese gemiddelde van 59,1%.

5.3 Een slecht rapport voor Lissabon, gaan we voor EU 2020 beter doen?

De voorbije jaren zijn ouderen, en vooral oudere vrouwen, de motor geweest achter de toename van de Vlaamse werkzaamheidsgraad. Sinds de jaren zeventig zijn vrouwen steeds actiever geworden op de arbeidsmarkt (feminisering van de arbeidsmarkt). De generaties vrouwen die toen ingetreden zijn komen nu in de leeftijdsgroep van de 55-plussers, waardoor de globale werkzaamheidsgraad van deze groep stijgt. Naast de feminisering van de arbeidsmarkt werden er de voorbije jaren maatregelen genomen om vervroegde uittrede te ontmoedigen of moeilijker te maken, wat ook een positief effect heeft op de werkzaamheid van oudere mannen en vrouwen.

Toch blijft de werkzaamheidsgraad van Vlaamse 55-plussers bij de laagste in Europa (Sels et al., 2010; Herremans & Sels, 2010). Als gevolg van deze lage werkzaamheidsgraad zal de verdere toename van het aandeel 55-plussers in de bevolking (omwille van de vergrijzing) een negatief effect hebben op de totale werkzaamheidsgraad.

We kunnen deze effecten (vergrijzing van de arbeidsmarkt en toenemende participatie van vrouwen) integreren in een vooruitzicht naar het jaar 2020 toe. We werken met twee scenario's. In het eerste scenario kijken we hoe de werkzaamheidsgraad evolueert indien we enkel de vergrijzing laten spelen. In een tweede scenario houden we ook rekening met de toenemende werkzaamheid van ouderen. Het resultaat wordt weergegeven in figuur 5.2.

Figuur 5.2 Werkzaamheidsvooruitzichten tot 2020, voor 20- tot 64-jarigen (Vlaams Gewest)

Bron: Federaal Planbureau, FOD Economie - Algemene Directie Statistiek – EAK (Bewerking Departement WSE / Steunpunt WSE)

Scenario 1: vergrijzing

Om het effect van de vergrijzing op de werkzaamheidsgraad te meten, houden we de werkzaamheidsgraad per 5-jarige leeftijdsgroep constant op het niveau van 2009. De leeftijdsamenstelling van de bevolking laten we evolueren volgens de meest recente bevolkingsvooruitzichten van het Federaal Planbureau (2008). De 5-jarige leeftijdsklassen krijgen dus een constante werkzaamheidsgraad, maar hun gewicht binnen de totale bevolking op arbeidsleeftijd wordt aangepast. Zo wordt het gewicht van de oudere leeftijdsgroepen (met lage werkzaamheidsgraad) hoger omwille van de vergrijzing, wat een negatief effect heeft op de totale werkzaamheidsgraad.

Het effect van de vergrijzing blijkt duidelijk uit figuur 5.2. De werkzaamheidsgraad van de 20 tot 64-jarigen daalt volgens dit scenario van 71,5% in 2009 naar 70,5% in 2015 en 69,8% in 2020. De vergrijzing zou in de komende elf jaar dus een negatief effect hebben op de totale werkzaamheidsgraad ten belopen van 2,2 procentpunten.

Scenario 2: vergrijzing + feminisering

In het tweede scenario brengen we naast de vergrijzing ook de toenemende participatie van vrouwen en ouderen in rekening. We schatten de toekomstige werkzaamheidsgroei op basis van de gerealiseerde evolutie van de werkzaamheidsgraad per 5-jarige cohorte van mannen en vrouwen tussen 2004 en 2009¹⁶. Zoals gezegd is de evolutie tussen 2004 en 2009 grotendeels bepaald door de toename van de werkzaamheid van oudere vrouwen, maar ook andere effecten zoals de verhoging van de scholingsgraad, het eindeloopbaanbeleid, etc. kunnen meespelen. We gaan

¹⁶ Voor de 15-24-jarigen werd de werkzaamheidsgraad constant gehouden op het gemiddelde niveau van de periode 2004-2009.

ervan uit dat deze evolutie in de komende jaren op dezelfde manier blijft verdergaan. Met eventueel bijkomend overheidsingrijpen wordt geen rekening gehouden.

Volgens dit tweede scenario stijgt de Vlaamse werkzaamheidsgraad naar 73,6% in 2015 en 74,1% in 2020. Het positieve effect van de toenemende arbeidsdeelname van ouderen is sterker dan het negatieve effect van de vergrijzing, maar zwakt na 2015 wel wat af. Tussen 2009 en 2015 stijgt de werkzaamheidsgraad met +2,1 procentpunten en tussen 2015 en 2020 slechts met +0,5 procentpunt. Het uiteindelijke resultaat van 74,1% is evenwel nog steeds ruim onder de 76%-doelstelling uit het ontwerp Hervormingsprogramma (HP).

Tabel 5.3 Werkzaamheidsvooruitzichten 2020: werkzaamheidsgraad (Vlaams Gewest)

	20-64 jaar			20-54 jaar	55-64 jaar
	Totaal	Man	Vrouw		
2009 (%)	71,5	77,2	65,7	80,8	35,8
r2020 (%)	74,1	75,8	72,3	83,4	44,4
Evolutie (ppt)	+2,6	-1,4	+6,6	+2,6	+8,6

Bron: Federaal Planbureau, FOD Economie - Algemene Directie Statistiek – EAK (Bewerking Departement WSE / Steunpunt WSE)

Tabel 5.4 Werkzaamheidsvooruitzichten 2020: aantal werkenden (Vlaams Gewest)

20-64 jaar		55-64 jaar	
2020 volgens prognose (74,1%)	2 850 000	2020 volgens prognose (44,4%)	407 000
2020 volgens ontwerp HP (76,0%)	2 897 000	2020 volgens Pact 2020 (50,0%)	458 000
Vershil	-47 000	Vershil	-51 000

Bron: Federaal Planbureau, FOD Economie - Algemene Directie Statistiek – EAK (Bewerking Departement WSE / Steunpunt WSE)

Volgens de vooruitzichten zouden mannen tussen 20 en 64 jaar in 2020 een werkzaamheidsgraad van 75,8% realiseren, 1,4 procentpunt lager dan in 2009. Dit is het gevolg van de interne veroudering van deze groep, omwille van de vergrijzing. Het aandeel minder werkzame 55-plussers stijgt, ten koste van het aandeel jongere mannen, waardoor de totale werkzaamheidsgraad daalt. Er was bij mannen de voorbije jaren immers nauwelijks sprake van een toenemende arbeidsdeelname, waardoor er geen tegengewicht is voor het effect van de vergrijzing. Bij vrouwen is er wel een forse stijging van de werkzaamheidsgraad tussen 2009 en 2020 (+6,6 ppt). Hier overheerst de toenemende arbeidsdeelname van vrouwen duidelijk het negatieve effect van de vergrijzing.

De werkzaamheid van 20- tot 54-jarigen neemt licht toe, van 80,8% naar 83,4%, een gevolg van de toenemende arbeidsparticipatie van vrouwen (zie ook Sourbron & Herremans, 2010). 55-plussers zouden in 2020 een werkzaamheidsgraad van 44,4% behalen, een toename met +8,6 procentpunten. Dit is een bijzonder forse toename, maar toch eindigt deze groep nog steeds ruim onder de 50%-doelstelling uit het Pact 2020.

In tabel 5.4 wordt weergegeven hoeveel werkenden het Vlaams Gewest volgens deze simulatie tekort zal komen in 2020, ten opzichte van de vooropgestelde doelstellingen. In 2020 zou het Vlaams Gewest 2 850 000 werkenden tussen 20 en 64 jaar tellen, 47 000 te weinig om een werkzaamheidsgraad van 76% te realiseren. Hoewel het aantal werkende 55-plussers in de komende elf jaar bijzonder sterk zou toenemen (van 273 000 naar 407 000), zouden er in 2020 nog steeds 51 000 werkende 55-plussers te weinig zijn om een werkzaamheidsgraad van 50% te behalen.

Is migratie een oplossing om de effecten van de vergrijzing tegen te gaan?

Wanneer we het hebben over de 'oplossing voor de vergrijzing' of de 'oplossing voor de knelpuntberoepen' wordt er vaak verwezen naar migratie. Onze arbeidsmarkt is al behoorlijk krap (zie hoofdstuk 3), en dan wordt het bijzonder moeilijk om de babyboomers te vervangen wanneer zij met pensioen gaan. De instroom van migranten zou een oplossing kunnen bieden, maar ook hun werkzaamheid (46,9%) blijft sterk achter op die van de autochtone bevolking (72,2%). De werkzaamheidsgraad van mensen met een niet-Europese nationaliteit is tussen 2000 en 2009 weliswaar toegenomen, maar de kloof met de autochtone bevolking bedraagt nog steeds 25,3 procentpunten. Tussen 2010 en 2020 zouden er naar verwachting zo'n 150 000 meerderjarige niet-Europese migranten in het Vlaams Gewest komen wonen.¹⁷ Indien zij in 2020 dezelfde werkzaamheidsgraad zouden hebben als de gemiddelde bevolking (74,1%) in plaats van de werkzaamheidsgraad van niet-Europeanen vandaag (46,9%), zou dat 41 000 extra werkenden opleveren. Als we er echter niet in slagen om de nieuwe instroom van migranten aan het werk te krijgen, zal het effect tegengesteld zijn. Bij een aanhoudend lage werkzaamheidsgraad van deze groeiende bevolkingsgroep zal de globale werkzaamheidsgraad neerwaarts gedrukt worden. Hier schuilt dan ook een belangrijk aandachtspunt voor het arbeidsmarktbeleid van de komende jaren.

5.4 Conclusie

De economische crisis heeft de Vlaamse werkzaamheidsgraad (bij 15- tot 64-jarigen) niet zo erg beïnvloed als verwacht. Aanvankelijk werd de werkzaamheidsgraad teruggeslagen van 66,6% naar 65,7%, maar sinds het vierde kwartaal van 2009 gaat het opnieuw in stijgende lijn, tot 66,0% in het tweede kwartaal van 2010. Dit herstel is er beduidend sneller gekomen dan in de andere gewesten en in Europa.

Kijken we naar de werkzaamheidsevolutie in de voorbije tien jaar, dan valt op dat enkel bij vrouwen en ouderen aanzienlijke vooruitgang geboekt werd. Volgens de vooruitzichten die in dit hoofdstuk gepresenteerd werden, zal het Vlaams Gewest zonder bijkomende beleidsinspanningen haar eigen werkzaamheidsdoelstellingen niet halen. Tussen 2009 en 2020 zou de Vlaamse werkzaamheidsgraad bij 20- tot 64-jarigen slechts met +2,6 procentpunten toenemen tot 74,1%, 1,9 procentpunt te weinig om de beoogde 76% te bereiken. Om dit deficit weg te werken moet er ingezet worden op het verhogen van de werkzaamheid van kansengroepen. De ongelijkheidskloven met betrekking tot de werkzaamheidsgraad - tussen hoog- en laaggeschoolden, autochtonen en allochtonen, 55-plussers en min-55-jarigen - zijn erg groot in Vlaanderen, vaak groter dan in de meeste landen van Europa. Hier is dan ook een grote marge tot verbetering. Om in 2020 een totale werkzaamheidsgraad van 76% te bereiken, moet de werkzaamheidsgraad van alle kansengroepen omhoog.

¹⁷ Volgens cijfers van de Vlaamse Dienst Inburgering arriveren elk jaar zo'n 30 000 meerderjarige nieuwkomers in Vlaanderen, en zijn zo'n 50% van hen afkomstig van buiten Europa (Jaarverslag 2009). Volgens de bevolkingsvooruitzichten van het Federaal Planbureau (2008) zou de immigratie tussen 2010 en 2020 min of meer stabiel blijven.

BIBLIOGRAFIE

Agentschap voor Binnenlands Bestuur. 2010. Jaarrapport Inburgering 2009. *Binnenband. 15(68bis)*. Brussel: Agentschap voor Binnenlands Bestuur.

Delmotte, J., Van Hootegem, G. & Dejonckheere, J. 2000. *Hoe werven bedrijven in België in 2000?* Leuven/Brussel: HIVA-K.U.Leuven/Upedi.

Djait, F., Boussé, D. & Herremans, W. 2010. *De arbeidsmarktsituatie van migranten en hun nakomelingen in Vlaanderen*. Leuven: Steunpunt Werk en Sociale Economie / Brussel: Departement Werk en Sociale Economie. (te verschijnen)

ECORYS. 2010 *Vacatures Nader Geanalyseerd*. Rotterdam

Federgon. 2010. *Achteruitgang van de uitzendactiviteit in augustus*. Perscommuniqué 28/9/2010.

FPB. 2008. *Bevolkingsvooruitzichten 2007-2060*. Brussel: Federaal Planbureau

FPB. 2010. *Economische vooruitzichten 2010-2015*. Mei 2010. Brussel: Federaal Planbureau.

Graydon. 2010a. *825 faillissementen in mei – Studie 2 juni 2010*. Berchem: Graydon Belgium.

Graydon. 2010b. *September stuwt het aantal faillissementen verder naar extreme hoogtes – Studie 1 oktober 2010*. Berchem: Graydon Belgium

Herremans, W., Sourbron, M. & Boey, R. 2009. *Tendrapport Vlaamse arbeidsmarkt 2009. De Vlaamse arbeidsmarkt in het defensief*. Leuven: Steunpunt Werk en Sociale Economie / Brussel: Departement Werk en Sociale Economie.

Herremans, W., Vanderbiesen, W. & Sourbron, M. 2010. Kansengroepen op een arbeidsmarkt in crisis. In: Vranken, J., De Blust, S., Dierckx, D., Van Haarlem, A. (eds), *Armoede en sociale uitsluiting. Jaarboek 2010*. Leuven/Den Haag: Acco.

Herremans, W. & Sels, L. 2010. Van Stockholm tot Vlaanderen: over eindeloopbaan en arbeidsmarktextit in de Europese regio's. *Over.Werk, Tijdschrift van het Steunpunt Werk en Sociale Economie*. 20(1), 38-46. Leuven: Uitgeverij Acco.

INR/FPB. 2010. *De Belgische economie zou groeien met 1,8% in 2010 en met 1,7% in 2011*. Perscommuniqué 15/9/2010. Brussel: Federaal Planbureau.

Morissens, A. 2009. *Vraaggerichte arbeidsbemiddeling als antwoord op knelpuntvacatures*. Leuven: HIVA-K.U.Leuven.

NBB. 2010a. *Economische projecties voor België – Voorjaar 2010*. Perscommuniqué 16/6/2010. Brussel: Nationale Bank van België.

NBB. 2010b. *Economische projecties voor België – Najaar 2010*. Perscommuniqué 6/12/2010. Brussel: Nationale Bank van België.

NBB. 2010c. *Maandelijks conjunctuurenquête bij de bedrijven – april 2010*. Perscommuniqué. Brussel: Nationale Bank van België.

NBB. 2010c. *Maandelijks conjunctuurenquête bij de bedrijven – juni 2010*. Perscommuniqué. Brussel: Nationale Bank van België.

NBB. 2010e. *Maandelijks conjunctuurenquête bij de bedrijven – november 2010*. Perscommuniqué. Brussel: Nationale Bank van België.

RSZ. 2010. *Snelle ramingen van de tewerkstelling (RSZ) voor het tweede kwartaal 2010*. Brussel: Rijksdienst voor Sociale Zekerheid

Sels, L., Herremans, W., Nuyts, J. & Vansteenkiste, S. 2010. De deadline bereikt, de doelen niet. De boordtabel eindeloopbaan 2010. *Over.Werk, Tijdschrift van het Steunpunt Werk en Sociale Economie*. 20(1), 8-37. Leuven: Uitgeverij Acco.

Sourbron, M. & Herremans, W. 2010. Een kwarteeuw Vlaamse arbeidsmarkt. De arbeidsdeelname van vrouwen en mannen doorgelicht. *Over.Werk, Tijdschrift van het Steunpunt Werk en Sociale Economie*. 20(4). Leuven: Uitgeverij Acco.

SVR. 2010a. *De Vlaamse conjunctuur in oktober 2010*. SVR-Webartikel 2010/17. Studiedienst Vlaamse Regering.

SVR. 2010b. *Regionale economische vooruitzichten 2009-2015*. SVR-Webartikel 2010/10. Studiedienst Vlaamse Regering.

UWV WERKbedrijf. 2009 *Vacatures in Nederland 2009*.

VDAB. 2009. *Knelpuntberoepen studie 2009*. Brussel: Studiedienst Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding.

VDAB. 2010. *Ontcijfert nummer 20, mei 2010*. Brussel: Studiedienst Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding.

VDAB. 2010. *Kansengroepen in Kaart. Arbeidsgehandicapten op de Vlaamse arbeidsmarkt*. Brussel: Studiedienst Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding.